

Dainų ir šokių šventė

Tarpdisciplininis pilotinis tyrimas

Vilnius

Lietuvos kultūros tyrimų institutas

2015

Gilinantis į nacionalinio paveldo problemas pradedami su dabartimi ir jos formuojama kultūros, nacionalumo ir globalizacijos politika siejami dainų šventės tyrimai. Vertinama kaip politinio ritualo, bendruomeniškumo ir tapatumo raiška, šiandien dainų šventė tampa aktualia tautinio sąmoningumo erdve, kurią reikia puoselėti ir ginti nuo kylančių grėsmių, pavojų ir siekių „beprasmiškai“ modernizuoti. Kaip tarpdisciplininių tyrimų objektas, sulaukusi didelio Baltijos šalių mokslininkų dėmesio dainų šventė ir jos tyrimai kelia prasminius nacionalinės savasties klausimus: kultūros modernizacija ar tradicijos puoselėjimas, vertybinis atgimimas ar tapatybės ilgesys, iššūkių galimybė ar prioritetas inovatyvus proveržis. Dainų šventė kaip nematerialaus paveldo vertybė, saugoma UNESCO Nematerialaus kultūros paveldo apsaugos konvencijos, skatina atlikti išsamius ir įvairiapusių mokslinius tyrimus. Pirmieji žvalgomieji Lietuvos dainų ir šokių šventės tyrimai skelbiami šiame leidinyje.

* * *

Taip pat pateikiamas ir prancūzų žurnalistės Charlie Dupiot parengtas reportažas apie Lietuvos dainų ir šokių šventę „*Lituanie, côté chœu*“ [Lietuva, chorų šalis] tarptautiniam Prancūzijos radijui – *Radio France International* (RFI), rubrikai „*Si loin, si proche*“ [„Taip toli, taip arti“] 2014 m. gruodžio 13 d.

© Sudarymas, Rita Repšienė, 2015

© Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2015

Turinys

Rita Repšienė, Odeta Žukauskienė

Dainų šventė kaip kultūrinė atminties galia
ir modernybės misija / 4

Aida Savicka

Dainų ir šokių šventė Lietuvoje: visuomenės aktyvumas,
šventės samprata ir vertinimas / 45

Vytautas Rubavičius

Dainų šventė – lietuvybei tvirtinti ir palaikyti / 64

Stanislovas Juknevičius

Tapatybės ilgesys:
Dainų šventės ir kolektyvinė lietuvių sąjona / 79

Charlie Dupiot

Lituanie, côté cœur [Lietuva, chorų šalis]

Radio France International (RFI), rubrikai „*Si loin, si proche*“
[„Taip toli, taip arti“] 2014 m. gruodžio 13 d. parengtas reportažas
apie Lietuvos dainų ir šokių šventę / 88

Rita Repšienė, Odeta Žukauskienė

Dainų šventė kaip kultūrinė atminties galia ir modernybės misija

Kultūrinė modernizacija yra neišvengiamas procesas, nors pasireiškia ne visada vienu metu visuose trijuose lygmenyse: modernizuojančio – antimodernistinio skilimo proceso viduje; archajinės restauracinės programos gelmėje (kur tikriausiai buvo generuojami ne vien Europos „vidiniai demonai“); išorinėje erdvėje postmodernios rekonfigūracijos priklauso nuo eksperimentatorių sumanumo.

Vytautas Kavolis

*– Ar tu žengi į priekį visad atsigręžęs? Ar tai, ką tu matai, visad yra užpakaly? Ar tavo kelionė visad vyksta tik praeityje?
– Tu keliauji, kad vėlei išgyventumei savo praeitį?
– Tu keliauji, norėdamas surasti savo ateitį?
– Kitur – tai negatyvumo veidrodis. Keliauninkas ten atpažįsta savąjį truputį, atrasdamas tą gausą, kurios jis niekad neturėjo ir neturės.*

Italo Calvino

Kultūrų sąveikų, tapatybių devalvacijos, tautų kraustymosi ir maišymosi, visuotinių transformacijų ir begalinės kaitos laikais tradicijos, kaip ritualai ir šventenybės, saugomos kaip mentalinė konstanta, tęstinumo įkūnijimas ar modernybės darinys. Tradicijos vertinamos vis labiau ir labiau, nors ir būtų datuojamos vos vienu šimtu metų. Protestantiškų šalių kultūrų įkvėptos Dainų ir šokių šventės tapo neatsiejamą tapatybės realija. Perduodamos iš kartos į kartą, jos sukelia pozityvių, betarpiškų, vienijančių ir prasmingų išgyvenimų galimybę. Deklaruodama nacionalinį savitumą ir kūrybinį potencialą Dainų ir šokių šventė Baltijos šalyse atspindi ir patriotinį pakilimą, ir istorines pervartas, ir ideologinį prisitaikėlišumą, ir kultūrinę brandą, ir iššūkių sąlygiškumą.

Prieš metus vyko jubiliejinė devyniasdešimtoji Dainų šventė, Kauną ir Vilnių užliejo tūkstančių dalyvių dainomis, šokiais, menais ir amatais, visi buvo kviečiami pajusti dainuojančios ir šokančios tautos vienybę. „Vienas įspūdingiausių ir reikš-

mingiausių kultūros renginių“, – sakė kultūros ministras Šarūnas Birutis Dainų šventės išvakarėse surengtoje spaudos konferencijoje¹. Vilniaus miestas buvo „išskirtinai pasipuošęs“, – taip vertino organizatoriai², tautiniais raštais buvo išmarginti pagrindiniai sostinės simboliai – Mindaugo tiltas, Katedros varpinė, Rotušės kolona. Šventinę nuotaiką kūrė ir Bernardinų sodo centrinis fontanas, kas valandą grojęs dainas iš Dainų šventės repertuaro: Juozo Gudavičiaus „Kur giria žaliuoja“, Nijolės Sinkevičiūtės „Jau saulelė“, Valdo Stanaičio „Linksmuosius dūdorius“, Jūratis Baltramiejūnaitės „Žemaičių galiopą“ ir kanklių muzikos improvizaciją smagios polkos tema. Daugiau kaip 37 tūkstančiai dalyvių suvažiavo į Vilnių iš visos Lietuvos ir bene keturiolikos pasaulio šalių. Šventės programoje buvo net dvylika renginių, ir kaip plačiai pabrėžiama, „išaugo ir žanrų įvairovė“³. Šventė prasidėjo liepos 2 d. atidarymo koncertu „Dainos namai“ Katedros aikštėje, varpinę papuošus trimate projekcija – Dainų šventę simbolizuojančiu Dainos medžiu.

<http://www.madeinvilnius.com/lt/sventes/dainu-sventes-atidarymo-koncertas-pakvies-i-dainos-namus/i/>, 2014 m. liepos 2 d. Dainų šventės organizatorių nuotr.

Koncerto emblema buvo tapęs virtualus paukštis, kuris, sklęsdamas dideliame ekrane, lydėjo visą koncertą ir kvietė pažinti Lietuvos regionų simbolius, dainos savitumą ir grožį. „Norime, kad kuo daugiau žmonių visa širdimi pajustų šventę, joje dalyvautų, todėl atidarymo vakarą kviesime dainuoti visus. Repertuarą sudarėme iš populiarių ir žinomų dainų, be to, padės ir titrai ekranuose. Tikime, kad dai-

¹ Prieiga per internetą: http://www.lrkm.lt/popup2.php?ru=lyfYXnZo10&tmpl_name=m_article_print_view&article_id=4781 [žiūrėta 2014 11 12]

² Ten pat.

³ Ten pat.

na užtrauks ne tik scenoje esantys, bet ir visi susirinkę Katedros aikštėje“, – kalbėjo renginio režisierius Valentinas Masalskis⁴.

Lietuvos dainų šventė laikoma svarbiausiu šalies kultūros įvykiu, jungiančiu visas kartas ir visus žmones, stiprinančiu šalies tapatybę ir garsinančiu jos vardą pasaulyje⁵. Šiomet pakiliai skambėjo tautinės dainos, buvo pristatytos šokių, ansamblių, pučiamųjų orkestrų, kanklių muzikos ir teatro programos, amatai, paroda ir mugė.

Atidarymo koncertas Katedros aikštėje.
Dainų šventės organizatorių nuotr.

Oficiali vizija, programa, dalyvių gausa ir naujos ideologinės retorinės vizijos, siekiančios įtikinti tuos, kurie galėtų abejoti: „Nenuginčijama tradicija tapusios Lietuvos dainų šventės išaukština žmogaus kūrybinę saviraišką, tautinės kultūros gyvybingumą, tėvynės meilę ir solidarumą. Jos suburia skirtingas kartas, padeda ugdyti etines vertybes. Per daugelį metų susiformavo vertingiausi žanrų raiškos ypatumai, estetiniai meninių programų kriterijai, emocinis šventės dalyvių ir žiūrovų bendrumas. Lietuvos Dainų šventė yra nacionalinis visuotinio pobūdžio kultūros reiškiny ir nuolatinis kryptingas kūrybos procesas, savo dvasia prilygstantis senosioms Graikijos olimpinėms žaidynėms“⁶. Kokia šventės realybės dilema? Kaip mūsų dainų šventė ir mes atrodome bendrame baltiškame kontekste? Ar kurdami

⁴ Prieiga per internetą: <http://www.diena.lt/naujienos/vilnius/menas-ir-pramogos/dainu-svente-sostine-papuos-tautiniais-rastais-ir-netylanciomis-dainomis-637192> [žiūrėta 2014 07 02]

⁵ Prieiga per internetą: <http://www.dainusvente.lt/lt/dainu-svente-cia-mano-namai-sutelketukstancius-lietuviu-is-viso-pasaulio/> [žiūrėta 2014 11 12]

⁶ Prieiga per internetą: <http://www.dainusvente.lt/lt/apie-dainu-svente/istorija/> [žiūrėta 2015 09 18]

šventę mes tampame tradicijų puoselėtojais ar įkaitais, ar gebame tradicijai suteikti aktualumą, jausti ir gyventi šventę, kuri niekada nesibaigtų?

Nematerialusis paveldas

Paskelbus UNESCO Nematerialaus kultūros paveldo apsaugos konvenciją 2003 m. ir jai įsigaliojus 2006 m., buvo pradėta rengti nauja nematerialiojo paveldo samprata – kaip plėtojamų istorinių tradicijų kuriant ir ugdant konkrečių bendruomenių kultūrinį tapatumą, pagrįstą kūrybingumu, meistriškumu ir profesionalumu: 2003 m. į ją kaip nematerialioji kultūros vertybė buvo įtraukta Dainų švenčių tradicija ir simbolika Estijoje, Latvijoje, Lietuvoje. Žodinio ir nematerialaus paveldo šedevrų sąrašas 2008 m. buvo pavadintas UNESCO Nematerialaus kultūros paveldo sąrašu.

Trys Baltijos šalys – Estija, Latvija ir Lietuva, trys tautos, tradicijos, paveldas ir vertybės, trys Dainų ir šokių švenčių istorijos vienija ir skiria savitumu, prioritetais ir pasirinkimais, sklaida ir ateities aspiracijomis.

Dainų švenčių tradicija kilo XIX a. vidury daugelyje Europos šalių, romantizmo epochoje, nacionalinėse išsivadavimo kovose, formuojantis naujoms valstybėms ir skleidžiantis nacionalinėms kultūroms, mokslo draugijoms ir mėgėjų sambūriams. Šveicarų chorinio judėjimo pradininkas ir dainų švenčių iniciatorius Hansas Georgas Nägeli skelbė: „Dainavimas turi dangiškais spinduliais kasdienį gyvenimą apšviesti, įprasinti džiaugsmingus ir tragiškus mūsų šeimų, visuomenės ir visos šalies išgyvenimus, dainos sparnais į širdį nešti meilę Dievui, Gamtai, Tėvynei ir Humanizmui“ (Gudelis 2014, p. 16).

Pirmosios dainų šventės užuomazgos Latvijoje žinomos kaip Baltijos vokiečių organizuota dainų diena Diklyje, Valmieros apylinkėse, 1864 m., tai paskatino surengti ir pirmąją dainų šventę Rygoje 1873 m., kurioje dalyvavo per 1003 dainininkų ir 30 orkestrų.

2003 m. lapkričio 7 d. UNESCO paskelbė Estijos, Latvijos ir Lietuvos Dainų švenčių tradiciją žmonijos žodinio ir nematerialaus kultūros paveldo šedevru. <http://www.dainusvente.lkk.lt/index.php?1436782544>

Estijoje pirmoji nacionalinė dainų šventė įvyko 1869 m. Tartu. Pirmajame festivalyje dalyvavo 46 vyrų chorai ir 5 pučiamųjų orkestrai, daugiau kaip 878 dainininkai ir muzikantai. Bendra dainų ir šokių šokio festivalių istorija pradedama 1934 m., kai buvo suorganizuotas pirmasis Estijos žaidynių šokių ir gimnastikos festivalis, kuriame pasirodė ir 1500 liaudies šokėjų.

Pirmoji Dainų diena Lietuvoje buvo surengta 1924 m. Kaune, po devyniasdešimt metų, 2014 m. aštuonioliktoji Dainų šventė, į didžiulius šventinius renginius Vilniuje suburianti įvairių sričių mėgėjų meno kolektyvus ir profesionalaus meno atstovus iš Lietuvos ir kitų pasaulio šalių, daugiau kaip 40 tūkstančių dalyvių.

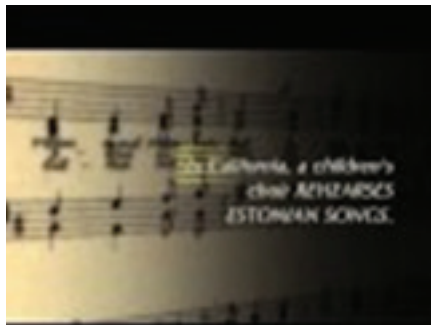
Nacionalinės kultūros, liaudies tradicijų puoselėjimas, dainos ir šventės – tai tautiškumo manifestacija, skatinanti savitumo raišką, paveldo ir inovacijų dermę, stiprinanti bendrumo ir vienybės jausmą, telkianti visuomenę, tautinei tapatybei suteikianti kultūrinę formą.

Siekiant plėtoti Dainų ir šokių švenčių tradiciją trijose Baltijos šalyse, teikti deramą apsaugą ir paramą, kuriama bendrų kultūros politikos, mokslinių tyrimų, viešų diskusijų erdvė. Buvo surengtos bendros regioninės konferencijos: 2005 m. Taline – „Dainų ir šokių šventės: idealai ir tikrovė“, 2006 m. Vilniuje – „Kultūros tradicijos Estijos, Latvijos ir Lietuvos jaunimo meninio ugdymo sistemoje“ ir 2007 m. Rygoje – „Dainų ir šokių švenčių tradicijos Baltijos valstybėse tęstinumas“, jų metu priimtos rezoliucijos, kurių dauguma ir liko nacionalinėmis optimistinėmis perspektyvomis, stokojanč akivaizdus, viešo ir konkretaus vizijų įgyvendinimo.

2013 m. spalio 24–26 d. Taline (Estija), Kumu meno muziejuje, buvo surengta tarptautinė konferencija „Dainų ir šokių šventės laiko tėkmėje“, kurioje dalyvavo Estijos, Latvijos ir Lietuvos kultūros ministerijų, nacionalinių UNESCO komisijų, liaudies kultūros centrų atstovai, chorinės muzikos, liaudies šokių, pučiamųjų muzikos, folkloro specialistai. Konferencija buvo skirta Baltijos valstybių dainų ir šokių švenčių UNESCO paskelbimo žmonijos nematerialaus kultūros paveldo šedevru 10-mečiui. Jos metu prof. Marju Lauristin pristatė estų sociologinį tyrimą „Mano dainų ir šokių šventė“, pasak dalyvavusiųjų, „kuris buvo savotiška šios konferencijos ašis“. Tyrimas atskleidė stiprų dainų ir šokių švenčių tradicijos Estijoje įsišaknijimą ir svarbą nacionalinei tapatybei, „tačiau tuo pat metu neįrodė, kad šios tradicijos ilgaamžiškumui negresia jokios grėsmės“⁷. Nors daugumai estų

⁷ Taline (Estija) įvyko tarptautinė konferencija „Dainų ir šokių šventės laiko tėkmėje“. Prieiga per internetą: <http://unesco.lt/news/archives/1662> [žiūrėta 2014 09 05]

dainų švenčių tradicija labai reikšminga, 85 proc. respondentų ją stebėjo per televiziją, jiems tai buvo šeimos šventė ir tam tikra buvimo kartu forma. Didžiajai daliai apklaustųjų (iš 1008 tyrimo dalyvių) 84 proc. – tai tapatybės, nacionalinių jausmų išraiška ir ne pramoga. Kalbant apie šventės renginių pasirinkimą, 80 proc. respondentų svarbiausia dalis – eitynės, 70 proc. – ugnies uždegimas ir atidarymo daina, 67 proc. – tradicinė finalinė daina, 50 proc. – nacionaliniai kostiumai ir tik 4 proc. – baigiamasis šokis. Aptardami šį tyrimą visų trijų valstybių atstovai pabrėžė būtinybę atlikti lyginamąjį trijų šalių tyrimą, prieš tai apsibrėžiant bendrus tyrimo kriterijus. Taip pat buvo pristatytas ir dokumentinis filmas „To Breathe as One“ (rež. James Tusty ir Maureen Castle Tusty, JAV, 2013, <http://www.tobreatheasone.com>), pasakojantis apie JAV jaunimo choro iš Kalifornijos Rytų įlankos patirtį Estijos dainų ir šokių šventėje. Užsienio valstybių chorai, išmokę Latvijos dainų šventės repertuarą, taip pat yra dalyvavę.

Įnovatyvią socialinės komunikacijos koncepciją pateikė 2013 m. Latvijos Dainų ir šokių šventės komunikacijos kūrybinis vadovas Gatis Murnieks. Vienas iš sumanymų – garsinis-vizualinis šventės logotipas, „kurį kiekvienas norintis galėjo savitai atkurti, pats atlikdamas dainą prieš kompiuterio ekraną. Tuo pagrindu buvo sukurta 48 tūkstančiai logotipų variacijų, siekiant įtraukti visus regionus ir bendruomenes. Sukurta tokia rėmimo schema, kai verslininkai buvo įtraukiami į pasirengimo ir viešinimo procesą ne tik kaip rėmėjai, bet taip pat kaip tradicijos skleidėjai“⁸. Plačiai buvo vykdoma komunikacija, pasitelkus visus įmanomus socialinių tinklų kanalus ir pasirinkus „aidą“ kaip socialinės komunikacijos metaforą, siekiant kuo platesnio dalyvavimo ir kuo didesnio „socialinio kapitalo“.

Išskirtiniu pavadiname literatūros istoriko Reino Veidemanno pranešime „Estijos Dainų ir šokių šventė kaip bažnyčia, kuri vienija tautą“ buvo pabrėžiamos sakralumo, nacionalumo, laisvės sąvokos, Dainų ir šokių šventė saviraiška buvo prilyginta magijai ir ritualams, taip pat akcentuotas visa apimantis lygybės, vieny-

⁸ Ten pat.

bės ir bendrybės pojūtis, pvz., „kai dainininkai dainuoja ir ploja patys sau“⁹. Šventė taip pat gali turėti religines konotacijas, kai svarbiausia yra atsivadimas ir pasiaukojimas, dirigento lazdelė po atviru dangum primena šamano apeigas. Kita vertus, tradicija – tai išlaikymas to, kas sukurta anksčiau, bet taip pat ir adaptacija, pritaikymas prie naujų sąlygų ir jaunimo polinkių, suteikiant šventei laiką atitinkantį pobūdį.

* * *

Apskritai su Naujaisiais laikais Baltijos šalyse sietina tradicija, atsiradusi pasaulietinių – *profanus* judėjimų – mėgėjų chorų iniciatyva, tapo oficialiai ir visuotinai pripažįstama tapatumo šventenybės dalimi. „Žmogus patiria šventenybę todėl, kad tai pasireiškia, atsiskleidžia kaip kažkas visiškai skirtinga negu pasaulietišku- mas. Norėdami parodyti, kaip pasireiškia, siūlome hierofanijos terminą, kuris yra patogus, juoba neturi jokios papildomos reikšmės; jis reiškia tik tai, kas slypi jo etimologijoje, t. y. kad kažkas šventa apsireiškia mums“ (Eliade 1997, p. 8–9).

Bendrumo, rituališkumo, kaip apeigos ir aukojimo, kaip hierofanijos, buvimas šventės metu sakralia virstančioje erdvėje demonstruoja ir tautinės saviraiškos esatį, ir politinį pasirinkimą būti kartu su tauta, ir egzistencinį sąlygotumą. Iš nacionalinių muzikinių – dainų ir šokio šventės tradicijų išsirutuliojo Dainų šventės samprata grindžiama ritualinio kanono vaizdiniu: tradicija kuriama, perduodama ir saugoma, veikiama pokyčių ir modernizuojama, puoselėjama ir tęsiama. Neatsitiktinai Dainų švenčių organizatoriai Latvijoje, siekdami plėtoti ir palaikyti šią unikalią modernaus tautinio tapatumo formą, inicijavo teikimą UNESCO tarybai 2002 m.

Šiandien Dainų ir šokių švenčių tradicija Latvijoje vertinama ne tik kaip kultūros paveldo paradas. Kultūros ministrės Dacės Melbārdės nuomone, svarbiausia – turinys, kurį mes suteikiame šiai šventei, mokydami iš protėvių gyvenimo išminties ir pasakodami savo – kilmės istoriją. Atsiradusi kaip bendro dainavimo tradicija šventė išaugo į politinio apsisprendimo, arba tautinio prisikėlimo, judėjimą, siekiant atgauti nepriklausomybę. Pasaulio istorijoje šis judėjimas žinomas kaip „dainuojanti revoliucija Baltijos šalyse“¹⁰. Studijoje *Dainos galia [The Power of Song: Nonviolent National Culture in the Baltic Singing Revolution]*, kurią

⁹ Ten pat.

¹⁰ Address by Minister D. Melbārde at the conference “Cultural and Creative Crossovers”, Riga, 11 March 2015, Latvian National Library. Prieiga per internetą: www.km.gov.lv/lv/doc/.../Runa_CULT_LV_080315opening_ENG.pdf [žiūrėta 2015 02 12]

2014 m. išleido Vašingtono universiteto leidykla, latvių kilmės amerikiečių profesorius Guntis Smidchens atskleidė aktualų Baltijos šalių pasipriešinimo judėjimo pobūdį. „Be dainų nebūtų buvę tų tūkstančių be ginklo pasipriešinusių žmonių, o be jų nebūtų buvusios nepriklausomybės“, – teigė jis pokalbyje apie šiuolaikines vertybes (Schmidchens 2012, p. 150). Naujausi estų tyrimai siūlo pažvelgti į Dainų ir šokių šventę kaip į politinės mobilizacijos ritualą (Brüggemann and Kasekamp 2014, p. 259–276).

Kokia iš tiesų bendra trijų Baltijos valstybių nacionalinio kultūros priorite- to – Dainų ir šokių švenčių dabartis? Programa, dalyviai, plėtojamos tradicijos, kūrybinė, politinė, meninė vertė, santykiai su žiniasklaida, inovacijų vaidmuo, televizijos transliacijos ir internetinė sklaida – tai tik nedidelė dalis su švente susijusių aktualijų.

Dainų šventės realybė

Didžiuojamės, kad Dainų ir šokių šventėse Vilniuje dalyvauja apie 37 tūkstančių dainininkų, šokėjų, šiemet ir aktorių ne tik iš Lietuvos, bet ir iš kitų pasaulio kraštų. Tačiau palyginkime – Latvijoje, kur tautinių grupių santykis gerokai sudėtingesnis negu Lietuvoje (2011 m. duomenimis, lietuviai sudaro 84,1 proc. šalies gyventojų, latviai – tik 62,1 proc.), Dainų šventės 2013 m. dalyvių taip pat buvo daugiau kaip 40 tūkstančių. Skaičiai dar iškalbingesni, kai atsižvelgiama į gyventojų skaičių Bal- tijos šalyse: 2014 m. duomenimis, Lietuvoje gyveno 2,94 milijono, Latvijoje – 1,99 milijono, Estijoje – 1,32 milijono (iš jų 69,1 proc. estų tautybės) žmonių. Tačiau estai, kurių yra mažiausiai, surengė gausiausią dainų šventę – dalyvavo daugiau kaip 42 tūkstančiai atlikėjų¹¹. Sociologinis tyrimas, 2013 m. atliktas Tartu universi- teto profesorės Marju Lauristin ir medijų tyrėjo Peeterio Vihalemmo, parodė, kad Dainų šventę palaiko apie 96 proc. estų, tai patvirtino du trečdaliai iš 1301 res- pondento – tipinis apklaustasis estiškai kalbantis gyventojas, amžiaus grupė nuo 15 iki 74 metų¹². Taigi nors bendras dalyvių skaičius visose trijose šalyse panašus, bet, atsižvelgiant į gyventojų skaičių ir nacionalines tautines grupes, lietuviai uži- ma paskutinę trečiąją vietą. Kas tai lemia? Blogėjanti demografinė situacija? Didelė

¹¹ Prieiga per internetą: <http://blog.ut.ee/the-song-festival-is-sacred-for-estonians/#sthash.yH-nGbKIT.dpu> [žiūrėta 2014-09-04]

¹² Prieiga per internetą: <http://2014.laulupidu.ee/wp-content/uploads/2014/01/Laulupeo-uu-ring-u-aruanne-oktoober-2013.pdf> [žiūrėta 2014 09 04]

emigracija? Bet argi su tuo susiduria tik Lietuva? Gal vis dėlto priežastis kita – muzikinio lavinimo spragos? Kaip parengti vaikus, kad jie būtų ne tik geri atlikėjai, bet ir būsimi, ir esami aktyvūs dainų švenčių dalyviai? Viena aišku – jeigu sprendimo nebus ieškoma, ši nematerialioji kultūros vertybė taps liūdna idealų susidūrimo su tikrove auka, istorinės kultūrinio tapatumo tradicijos upelis išseks, netekęs jį nuolatos atgaivinančių šaltinių.

Neatsitiktinai Lietuvos muzikai, Kaune 2014 m. lapkričio 13 d. susirinkę į konferenciją, skirtą dainų šventėms aptarti, nerimavo, kad dainų šventėms kyla grėsmė: „Šiandien mišrių vaikų chorų beveik nėra, mokyklose vaikai nebedainuoja. Jeigu vaikai nedainuos, tai Lietuva taip pat nedainuos. Ir mes tuojau atsidursime ant išnykimo ribos. Todėl, kad išnyks liaudies daina, kuri mus visą laiką vienijo, nes joje yra ne tik melodija, ne tik harmonija, joje pulsuoja tautos dvasia“, – kalbėjo dirigentas Petras Bingelis, ragindamas kreiptis į Švietimo ir mokslo ministeriją, kad vaikų muzikiniam ugdymui būtų skiriamas reikiamas dėmesys, kol dar ne vėlu¹³.

Kita vertus, pastarosios dainų šventės išsiskyrė puikia ir intriguojamai deklaratyvia retorika. Lietuvių šūkis „Čia – mano namai“ imponuoja prasmingumu. Estai pasirinko laiko vaizdinį: „Paliesk laiką. Ir laikas palies tave.“ Latvijos dainų šventės šūkis „Gaisma ligo, Latvija“, nors sunkiai išverčiamas į kitas kalbas, lietuviškai skambėtų gana poetiškai: „Šviesa švenčia, Latvija.“ Be abejonės, šūkiei, deklaracijos, patosas – neatskiriama švenčių dalis, bet retorinė pompastika neturėtų užgožti situacijos de facto vertinimo, buvimo kartu iš idėjos, supratimo ir pagarbos – tai

svarbu siekti bendromis pastangomis.

Trijų Dainų švenčių programas sieja nemažai bendrumų, tačiau visuotinai pripažįstama, kad savitumu, originalumu Latvija nukonkuruoja kitas dvi Baltijos šalis. Estija suteikė Dainų šventei

neįtikėtiną pilietiškumo demonstraciją: dalyvavimas šventėje – neatsiejamas tautinės tapatybės deklaravimas. „Tad nors mes ne blogesni už latvius ir estus, jų nepasivysime, duok Dieve, prilygti.

¹³ Prieiga per internetą: <http://kultura.lrytas.lt/scena/v-miskinis-nebutu-dainu-sventes-neture-tume-sitieki-choru.htm> [žiūrėta 2014-11-17]

Todėl mums būtina mokytis iš latvių ir estų, būtina važiuoti į jų Dainų šventes, į Ligo šventes ir žiūrėti“, – kalbėjo Arvydas Juozaitis diskusijoje Vilniaus rotušėje, pristatant Dainų šventės 90-mečiui skirtą leidinį (Tradicija, telkianti tautą 2014, p. 36), išties svarbu stebėti, mokytis ir ieškoti bendrų Dainų švenčių modeliavimo galimybių. Gal išsiskirdami renginių, dienų, sumanymų, idėjų gausa mes kuriame naują šventės industrijos formą, kuri plėsdamasi iki begalybės naikina šventės ritualumą? Ar neskirdami dėmesio refleksijai, tyrimams ir vertinimams neatsidurime kultūriniame užribyje? Ar sutelkdami dėmesį į šventės išskirtinumo kūrimą neprarasime svarbiausių vertybinių orientacijų – kūrybingumo ir novatoriškumo nepaversime kultūrine eklektika?

Naujausi tyrimai

Tartu universiteto mokslininkų 2013 m. atliktas sociologinis Estijos dainų ir šokių švenčių tyrimas parodė, kad 49 proc. Estijos gyventojų koncertavo bent viename iš festivalių bent vieną kartą gyvenime. Netiesiogiai 91 proc. gyventojų buvo susijęs su Dainų švente – kaip žiūrovas arba kaip stebėtojas per TV, auditorijos dalis. Dainų ir šokių šventės pripažįstama kaip viena svarbiausių Estijos tapatybės apraiškų. Tyrimas taip pat parodė, kad Estijos chorinio dainavimo ir tautinių šokių tradicijos yra labai svarbios, saugant nacionalines vertybines orientacijas ir tapatybę. Tuo pačiu metu rezultatai atskleidė, kad reikia nepamiršti ir vertinti akivaizdžius pavojus, susijusius su šios tradicijos tąsa (Lauristin, Vihalemm 2013).

Lietuvos kultūros tyrimų institutas 2014 m. pradėjo vykdyti tarpdisciplininius Dainų šventės tyrimus, atliko ir pilotinį sociologinį Lietuvos dainų šventės tyrimą. Visuomenės nuomonės ir rinkų tyrimo bendrovė „Spinter tyrimai“ padarė reprezentatyvią Lietuvos gyventojų apklausą, kurios tikslas buvo išsiaiškinti gyventojų nuostatas dėl dainų šventės. Apklausos forma – standartizuotas betarpiškas interviu, naudojant parengtą klausimyną. Tyrimo metu buvo apklausti 1005 respondentai, nuo 18 iki 75 metų, visoje šalies teritorijoje, 65 taškuose, kurie reprezentuoja visus regionus. Tyrimo rezultatai pateikė nemažai įdomių dainų šventės vertinimų: net 62 proc. respondentų mano, kad tai šalies kultūrinio paveldo puoselėjimas, 42 proc. – tai auklėja jaunimą patriotizmo dvasia, 41 proc. – vienija tautą ir 31 proc. skatina kūrybiškumą. Dauguma (82 proc.) respondentų laikosi nuostatos, kad Lietuva gali didžiuotis dainų švente: 47 proc. – tikrai taip ir 35 proc.

– greičiau taip. Apskritai sociologinis tyrimas parodė didžiulį gyventojų pozityvumą Dainų šventės atžvilgiu – vertinant jos svarbą ir profesionalumo lygį.

Latvijoje pradedama įgyvendinti naują tarpdisciplininio didelio kolektyvo kompleksinį Latvijos dainų šventės tyrimo projektą, kuris truks daugiau kaip trejus metus ir kurio sąmata apie 200 tūkst. eurų. Jame bus siekiama tarptautiniu mastu atlikti Latvijos tautinę tapatybę formuojančių ir palaikančių tradicijų lyginimą, atskleisti jų išsaugojimo bei tęstinumo prielaidas ir kriterijus besikeičiančioje inovatyvioje aplinkoje. Taip pat bus atliktas plačios imties tarptautinis sociologinis tyrimas. Vienas iš pagrindinių uždavinių – ištirti Dainų ir šokių šventės tradiciją kaip krašto kultūrinę, socialinę, ekonominę, technologinę bei politinę dimensiją ir apibūdinti kiekvieno matmens reikšmę, atlikti lyginamąjį nematerialaus kultūros paveldo teisinės bazės tyrimą, siūlant nematerialaus kultūros paveldo plėtros scenarijus, įtraukiant Latvijos dainų ir šokių šventės tolesnio saugojimo sprendimus, taip pat „remiantis tyrimų duomenimis, plėtoti teorinius argumentus dėl įstatymo „Dėl Latvijos nematerialaus kultūros paveldo išsaugojimo“, kuris yra rengiamas Kultūros ministerijoje, bendradarbiaujant su Latvijos liaudies kultūros centru.

Tyrimo siekinys – sukurti prognostinį dainų šventės modelį išties nemenkas iššūkis Latvijos mokslininkams, nes tikimybių teorija, paveldas ir populiarioji kultūra nėra itin glaudžiai tarpusavyje susiję dalykai. Tačiau mėginimas koordinuoti visų trijų Baltijos šalių – Latvijos, Estijos ir Lietuvos bendras sociologines – kokybines ir kiekybines dalyvių, vadovų ir žiūrovų apklausas yra aktualus, plėtojant Dainų ir švenčių tradiciją, taip pat siekiant šiai tradicijai suteikti naujo gyvybingumo ir prasmingesnio egzistavimo.

Dainų švenčių tradicijos tyrimai Lietuvoje ir svetur

Minint dainų šventės tradicijos Lietuvoje 90-metį, Lietuvos liaudies kultūros centras išleido didelės apimties dokumentinę knygą Lietuvių dainų švenčių tradicija (sudarytojas – ilgametis dainų švenčių organizatorius Juozas Mikutavičius), kuri apžvelgia ilgą ir turtingą šios šventės istoriją. Leidinyje publikuota archyvinė medžiaga, svarbiausių dainų švenčių įvykiai, iliustruoti daugiau kaip pusantro tūkstančio nuotraukų. Knygoje pateikta išsami bibliografija atskleidžia Lietuvoje paskelbtų dainų šventės tematikai skirtų mokslinių ir publicistinių straipsnių įvai-

rovę. Vis dėlto ji tęsia susiformavusią tradiciją, kai patys šventės organizatoriai leidžia dainų švenčių albumus, informacinius leidinius ir straipsnių rinkinius, kurie ne visuomet išplėtoja kritinę faktų analizę, nagrinėja istorines prieštaras ir atskleidžia kintančius sociokultūrinius kontekstus.

Tyrinėjant dainų šventės fenomeną atlikta nemažai sociologinių tyrimų. Dainų šventė analizuota humanitarinių ir socialinių mokslų habilitacijos procedūrai teiktame Regimanto Gudelio darbe¹⁴, daktaro disertacijose (Vytauto Jakelaičio, Giedrės Barkauskaitės ir kitų)¹⁵, magistrantų darbuose ir atskirose mokslinėse publikacijose. Įvairiais aspektais dainų ir šokių tradicija tyrinėta muzikologų, choreografų ir menotyrininkų darbuose. Vieni darbai skirti aptarti muzikos programą, chorų repertuarą, chorinės veiklos tradiciją, komunikacines muzikos funkcijas ir emocinį kolektyvinės kūrybos pamatą. Kiti telkia dėmesį į šokių dieną ir ansamblių vakarus, liaudies instrumentų raišką dainų švenčių meninėje programoje, aptaria liaudies šokio ir sceninio šokio interpretacijų sąveiką. Pagrįstai atkreipiamas dėmesys į tai, jog estetinė dainų šventės pusė gana stipriai priklauso nuo emocinės-komunikacinės raiškos, kuri labai svarbi tokių masinių renginių metu, nes sukelia bendrumo jausmą ir emocinį užsikrėtimą¹⁶.

Lietuvos liaudies kultūros centro informaciniuose leidiniuose ir internetiniuose puslapiuose aptariama lietuvių dainų šventės istorija, tradicija, struktūra, renginių simbolika, nusakoma vertė ir reikšmė istoriniu, kultūriniu, estetiniu, socialiniu ir unikalumo požiūriais¹⁷. Vis dėlto šios profesionaliai parengtos ir informatyvios studijos apsiriboja artimu žiūros tašku, todėl išlieka blankus platesnis šio kultūros reiškinių būties paveikslas ir kontekstai bei paskatos, kurie peržengia nacionalinės kultūros ribas ir siejasi su moderniosios kultūros dėsniniais, sovietmečio tragiškumu bei dabarties iššūkiais.

¹⁴ Regimantas Gudelis. *Chorai ir dainų šventės Lietuvoje – etninės savimonės žadintojai: raidos ir raiškos problemos (XIX a. II pusė – XXI a. pradžia)*: habilitacijos procedūrai teikiamų mokslo darbų apžvalga (etnologija 07 H). Kaunas, 2009.

¹⁵ Vytautas Jakelaitis 1971 m. Leningrade apgynė pedagogikos mokslų kandidato disertaciją *Dainų šventės Lietuvoje* (LMT nostrifikavus – socialinių mokslų sritis). Giedrė Barkauskaitė, Lietuvių tautiniai šokiai dainų šventėse: etniškumo ir autorinės kūrybos sąveika (07H – Etnologija, H400 – Folkloras). Kaunas, 2004.

¹⁶ Žr. Regimantas Gudelis. Dainų švenčių ištakos ir liuteroniškoji muzikinė tradicija. In: *Res Humanitariae*, XI, 2012, p. 102–128. Dainų švenčių prasmų simbolikos ir pajautos aspektai. In: *Res Humanitariae*, VII, 2010, p. 213–241.

¹⁷ Žr. Dalia Rastėnienė, Dainų švenčių tradicija: iš dabartis ir istorijos. In: *Liaudies kultūra*, 2007, Nr. 3, p. 1–6; Apie Lietuvos dainų šventę. In: *Liaudies kultūra*, 2008, Nr. 2, p. 47–54.

Apžvelgiant svetur išleistus leidinius, matyti, jog dainų šventė minima beveik visuose Baltijos šalių jūros regiono istorijai ir kultūrai skirtuose leidiniuose¹⁸. Šiose tarptautinėse studijose dainų šventė įvardijama kaip nacionalinės tapatybės šaltinis, įsitvirtinęs pirmosios nepriklausomybės metu ir glaudžiai susijęs su nacionalinio išsivadavimo sąjūdžiais. Aptariama jos svarba nacionalinės savimovės ugdymui, „dainuojančios revoliucijos“, atvedusios Baltijos šalis į nepriklausomybę 1987–1990 m., sklaidai. 2006 m. Taline apgintoje daktaro disertacijoje „*My Fatherland is My Love: National Identity and Creativity and the Pivotal 1947 Soviet Estonian National Song Festival*“ [„Mano Tėvynė yra mano meilė“: Nacionalinis identitetas ir kūrybingumas, ir lemtinga 1947 m. Estijos nacionalinė dainų šventė] JAV mokslininkas Davidas Johnas Puderbaughas išsamiai išnagrinėjo dainų švenčių raidą Estijoje sovietiniais laikais. Šiame darbe, kaip ir kituose neseniai pasirodžiusiuose tyrinėjimuose, mėginama parodyti, jog „tautų draugystės“ ideologija buvo palanki rengti tokias šventes pavergtose Baltijos šalyse, o socialistinės temos tapo priedanga nacionalinės kultūros puoselėjimui ir nacionalinio išsivadavimo idėjoms plisti. Visuose istorinio-kultūrinio pobūdžio leidiniuose apie Baltijos šalis pabrėžiamas išskirtinis dainų šventės vaidmuo, telkiant etninį nacionalizmą. Išryškkinamas ideologinis ir politinis dainų švenčių aspektas (tautinė-politinė funkcija) ir šio kultūros reiškinio svarba Baltijos respublikose bei Skandinavijos šalyse. Dainų švenčių tradicija taip pat analizuojama, tyrinėjant nacionalizmo formas, akcentuojant muzikos fenomeno ir dainavimo praktikos kaip emocinio laidininko svarbą nacionalizmo skaidai¹⁹.

Nepaisant gausių informacinių leidinių ir mokslinių publikacijų, teorinė dainų šventės analizė stokoja gilesnio ir platesnio kultūrologinio požiūrio. Trūksta tyrimų, kurie ne tik aptartų Lietuvos dainų šventės istoriją, dramaturgiją, stilistinių struktūrų ir tautinio meno reprezentacijos modelius, tradicijos ir novacijos santykį, bet ir įvairiais aspektais svarstytų apie tradicijos svarbą ir prasmingumą šiandieniniame besikeičiančiame ir prieštarų kupiname pasaulyje, atvertų platesnių kultūrinių ir visuomeninių diskusijų erdvę apie tautą vienijančius ritualus, simbolius, šventės potencialą, savosios kultūros vertybių suvokimą, išsiskaidžiu-

¹⁸ Žr. Kevin O'Connor. *Culture and Customs of the Baltic States*. Westport, Conn.: Greenwood Press, 2006; Andres Kasekamp. *A History of the Baltic States*. Palgrave, 2010; *The Baltic Sea Region: Cultures, Politics, Societies*, edited by Witold Maciejewski. Uppsala: The Baltic University Press, 2002.

¹⁹ Žr. *Nations and Nationalism. A Global Historical Overview*. Vol. 1. Eds. Guntram H. Herb and David H. Kaplan. Cambridge University Press, 2008.

sios tapatybės sutvirtinimą, kultūrinės savimonės ir atminties išsaugojimą bei transformaciją. Tokio probleminio lauko trūkumas tikriausiai ir lemia publicistikos straipsnių apie dainų šventę seklumą, klišių ir pavienių faktų kartojimą, kuris nepaliečia esminių dainų šventės prasmės klausimų. Tenka pastebėti, kad jubiliejinę dainų šventę „Čia – mano namai“ dienraščiuose ir internetinėje žiniasklaidoje lydėjo glaustos informacinės žinutės, kuriose pabrėžtas šventės mastas, rekordinis dalyvių, žanrų, renginių ir parduotų bilietų skaičius bei kiti skaitiniai parametrai (pavyzdžiui, „panaudota per 15 tonų garso aparatūros, 150 tonų scenos ir techninės įrangos“).

2003 m. lapkričio 7 d. UNESCO paskelbus Estijos, Latvijos ir Lietuvos Dainų švenčių tradiciją žmonijos žodinio ir nematerialaus paveldo šedevru, visuotinai įsigalėjo pozityvus Dainų šventės vertinimas; nuslopo XX–XXI amžių sandūroje įsiplieskusios aštrios diskusijos, kuriose kvestionuota dainų šventės reikšmė, prisimenant sovietmečiu aukštintą liaudies kūrybą, ideologizuotą liaudies meno ir šventės suvokimą okupacijos metu. Pastarąjį dešimtmetį plačiau aptartos dainų šventės tradicijos ištakos ir raida atveria ilgalaikę dainų šventės istoriją, iškelia ją kaip tautą jungiantį reiškinį, atliekantį svarbią etninės savimonės reprezentacijos funkciją. Tačiau lieka nemažai neišsakytų, neaptartų aspektų, kritinių profesionalios kultūros atstovų pastabų, kurios reikalauja platesnio, įvairiapusio dainų šventės ir etninės kultūros reprezentacijos aptarimo ir vertinimo.

Žvelgiant objektyviai, vis dėlto reikėtų turėti omeny ir pripažintų profesinės kultūros atstovų ir žymių menininkų dygius pasisakymus ar apmąstymus (Herkaus Kunčiaus romane „Lietuvis Vilniuje“, Sigito Parulskio eseistikoje, Vaido Jauniškio publicistikoje, Saulės ir Pauliaus Stanikų fotografijų cikle „Vyrų žiūri į išėinančias moteris“ ir videofilme „Inferno“), kurie skatina giliau analizuoti ir plėtoti diskusijų erdvę apie lietuvišką patriotizmą, tautinio identiteto reprezentavimo, liaudies meno ir tradicinės kultūros interpretavimo formas. Atskiruose meno ir kultūros atstovų pasisakymuose pastebima liaudies meno samplaika su kiču, sovietizmo pėdsakai, patriotinių klišių dauginimas, pompastiškumo pliūpsniai atveria nevienalytį dainų šventės vertinimų spektrą. Šiuo aspektu žvelgiant, kitaip nei Lietuvoje, kaimyninėse šalyse aktyviau diskutuojama apie tradicijos ir novacijos santykį: ar reikia kartoti XIX amžiaus romantines patriotines klišes, sentimentalius įvaizdžius, kaip tradicinį palikimą atnaujinti ir interpretuoti, at-

sižvelgiant į šiandienos patirtį ir poreikius, kokia dainų šventės esmė šiandien ir kokie jos organizavimo tikslai?

Tautinės kultūros ir dainų šventės tradicijos suvokimas

Oficialiuose leidiniuose nacionalinė dainų ir šokių šventės tradicija pristatoma kaip „archajiško liaudies kultūros palikimo, kolektyvinės tautos kūrybos ir modernesnės nacionalinės kultūros, profesinio meno formavimosi jungiamoji grandis“ (Rastenenė 2007). Šis teiginys skatina atidžiau pažvelgti į lietuvių dainų šventės tradicijos raidą, kurioje užsimezgę lietuvių etninės kultūros (liaudies meno) ir elitinės kultūros (profesinio meno) santykiai palaiapsniui kito, įgydami net prieštariną pobūdį.

XX a. pradžioje, kilus gyvam susidomėjimui folkloru, prasidėjo intensyvus liaudies paveldo rinkimo darbas. Rašytojai, dailininkai ir vietos inteligentai įsitraukė į tautosakos rinkimo procesą. Jonas Basanavičius, Vincas Krėvė, Balys Sruoga ir daugybė kitų profesionalių istorikų, kūrėjų, menininkų prisidėjo prie liaudies dirbinių ir sakytinės tautosakos rinkimo bei sisteminimo. Liaudies menas tapo kūrybinio įkvėpimo šaltiniu ir tikra patriotine aistra. Pasak Tomo Balkelio, „siekdama savo tikslų, inteligentija pasitelkė įvairiausių disciplinuojančių kultūros strategijų“ (Balkelis 2010, p. 196). 1924 m. Kaune surengta pirmoji Dainų diena buvo viena iš tokių kultūros strategijų, nukreiptų į tautinio judėjimo idėjų platinimą visuomenėje. Šventės surengimas turėjo žymėti 20-ties metų spaudos atgavimo sukaktį²⁰. Modernios kultūros grėsmingumas, tradicinės kultūros hierarchijos griūtis, miesčionėjimo procesas šviesuomenę skatino atsigręžti atgal, atrasti liaudies meno grynumą, pasitelkti liaudies meną, tautosaką, tautodailę ir valstiečių patirtį, kuriant tautinę valstybę. Tačiau, pasak Michelio de Certeau, liaudies meno išsaugojimas, kaupimas, mokslinis tyrimas reiškė ir jo nusavinimą, atėmimą iš paprastų žmonių (de Certeau 1986, p. 120). Marcelijaus Martinaičio žodžiais tariant, civilizacija lėmė lietuvių išėjimą iš rojaus – folklore susiforma-

²⁰ 1924 m. Dainų dienoje dalyvavo 86 chorai (apie 3000 dainininkų). Dainų dienos vyriausieji dirigentai – J. Naujalis, S. Šimkus ir J. Štarka. Chorai sudainavo 36 dainas (22 liaudies dainas ir 14 originalių lietuvių kompozitorių). Be didmiesčių ir apskričių centrų chorų, šventėje dalyvavo Antašavos, Ylakių, Kavarsko, Kybartų, Klovainių, Krakių, Mosėdžio, Pasvalio, Radviliškio, Simno, Surviliškio, Sintautų, Sedos bažnytiniai chorai. Žr. Lietuvos Dainų šventės istorija. Prieiga per internetą: <http://www.dainusvente.lt/lt/apie-dainu-svente/istorija/> [žiūrėta 2014 12 04]

vusios gražios ir nepakartojamos lietuvių utopijos (Martinaitis 2002, p. 62). Atitinkamai miesto kultūroje vyko tradicinės kultūros objektyvacijos ir idealizavimo procesas. Iš tiesų XX a. pradžioje inteligentija laikė valstietiją tamsuoliais: „būsime naivūs, jei lauksime, kol šie tamsuoliai be mūsų pagalbos supras, kas jie tokie ir ką jie turėtų daryti“, – rašė Jonas Biliūnas (Balkelis 2010, p. 199). Betgi atsідūrusi kultūrinio elito rankose liaudies kultūra tapo vienijančiu nacionalinės kultūros pagrindu (suteikiančiu istorinę ir geografinę bendrystės formą), padedančiu kurti homogeniškesnę tautinę bendruomenę.

Neretai tautiškuo diskursas reikalavo ne tik prikelti autentiškos kultūros sluoksnius, bet ir kurti, konstruoti, padaryti labiau „tautinius“ kai kuriuos jos bruožus. XX a. pradžioje prasidėjo aktyvus tautinio kostiumo kūrimo laikotarpis, kompozitoriai ir chorvedžiai ėmėsi liaudies dainų harmonizavimo, pirmuosius žingsnius žengė liaudies šokių stilizacija ir choreografija.

Augantis troškimas populiarinti lietuvių reikalavo miestuose visuomenę šviesti ir ją ugdyti, remiantis tradicinės kultūros vertybėmis. Taip tarpukario Lietuvoje liaudies kultūra tapo svarbia kultūros politikos dalimi. Įdomu, kad antrojoje Lietuvos dainų šventėje, kuri buvo surengta 1928 m. liepos 1 d. Kaune, akomponuojant chorams, dainuojantiems populiarias liaudies dainas, 250 moksleivių atliko gimnastikos pratimus. Nuo 1930 m. (Telšiuose, Panevėžyje, Marijampolėje, Ukmergėje) rengtos regioninės moksleivių dainų ir sporto šventės. Ši dainų ir sporto samplaika išryškino mėginimą liaudišką tradiciją (valstietišką paveldą) deskralizuoti ir integruoti į miestietišką gyvenimą, kurti bendrą modernėjančios visuomenės kultūrinę ir socialinę erdvę. Žinoma, tai buvo ir vienas iš būdų mobilizuoti lietuvius, įvaldyti miesto erdvę, kurti masinį tautinį renginį.

Svarbūs buvo ir valstybės autoriteto stiprinimo tikslai. 1930 m. Kaune surengta trečioji Lietuvos dainų šventė buvo skirta Vytauto Didžiojo 500-osioms mirties metinėms paminėti. Sudėtingos geopolitinės situacijos kontekste, kai Lietuvos valstybės susidūrė su daugybe problemų dėl istorinės sostinės netekties ir Lietuvą supančių valstybių interesų, Dainų šventė įgijo ir politinį atspalvį. Todėl pirmosios Dainų šventės buvo aktualesnės ne tiek meniniu, kiek visuomeniniu atžvilgiu. „Baltijos ir Skandinavijos tautoms jos buvo priemone įprasminti nacionalines kultūras, Vokietijoje – demonstruoti nacijos galybei“ (Gudelis 2001, p. 97). Lietuviams dainų šventės modelio pavyzdžiu buvo latvių ir estų šventės, kurios siekė ugdyti tautinius jausmus.

Sovietmečiu sąmoningai vykdyta šios tradicijos perversija. Vyraujant marksizmo ideologijos inspiruotam populistiniam požiūriui siekis užmegzti naujus ryšius tarp masių ir elito. Nors, kaip teigia Vanda Zaborskaitė, „sovietinės ideologijos, marksizmo požiūris į valstietiją buvo iš esmės neigiamas. Dažnai cituoti K. Marxo žodžiai apie ‚kaimo idiotizmą‘, teigiant, kad kaimas – visokio konservatyvumo terpė: jis tamsus, prietaringas, visais atžvilgiais atsiliekantis nuo miesto, kur susispietę švietimo židiniai, istorinio progreso veiksniai. Miestas – proletariato buveinė, gamybos progreso ir kartu visokios pažangos nešėjas“ (Zaborskaitė 2008). Toks požiūris taikytas ir meno srityje. Rašytojai ir dailininkai buvo skatinami kritiškai žvelgti į kaimo žmones, jų tarpusavio santykius, buitį ir mentalitetą.

Kita vertus, skatinta mėgėjų meno kolektyvų veikla. 1941 m. įsteigti Liaudies meno rūmai, kurie tapo Dainų švenčių būstine. Pirmųjų sovietmečio dainų švenčių repertuare liaudies dainos užėmė daug vietos, tačiau nuo 1960 m. pradėjo mažėti: daugėjo primityvių rusiškų ir vietinių ideologizuotų dainų-plakatų, mažiau buvo meniškai vertingos tautinės muzikos. Tautinei muzikai atstovavo tik keletas iškilių originaliosios kūrybos kūrinių, o labiausiai – liaudies dainos. 1975–1989 m. muzikoje ryškėjo „tendencija atsiriboti nuo sovietinės ideologijos, susitelkiant į temų iš liaudies gyvenimo intelektualizavimą, taip pat filosofinę-lyrinę tematiką“ (Gudelis 2009, p. 7).

Chruščiovo „atšilimo“ laikotarpiu būtent profesionalaus meno kūrėjai atsigręžė į autentišką folklorą, protestuodami prieš populizmo formas ir Lietuvos kaimo juodinimą. Kaip rašo V. Zaborskaitė: „Didžiulį visuomenės susižavėjimą sukėlė Mataičių sutartinių ansamblis Filharmonijoje, kuris buvo visiška oficiozinio „Lietuvos“ ansamblio priešybė savo nuostabiais nacionalinio kostiumo pavyzdžiais, senovinėmis sutartinėmis ir jų atlikimo maniera. Tada entuziastingo pripažinimo sulaukė ir dar visai jauna Veronika, būsimoji Povilionienė. Visa Lietuva buvo susižavėjusi „Kupiškėnų vestuvėmis“, saviveikliniu etnografiniu vaidinimu. Pakerėjo ta pati autentika, gyvai prezentuotas kaimo žmonių etiketas, kupinas orumo, žmogiškos savigarbos, dailumo. Radosi visa tai įprasminanti teorinė mintis, kurios viršūnė – Donato Saukos kapitalinė studija „Tautosakos savitumas ir vertė“. Tai sutapo su pasaulinio garso išeivijos mokslininkų Marijos Gimbutienės, Algirdo Juiliaus Greimo idėjų plitimu ir išpopuliarėjimu Lietuvoje“ (ten pat 2008). Šalia konformizmo ir tarnystės sovietinei valdžiai buvo ir kitų liaudies meno puoselėjimo formų, kurios rūpinosi liaudies meno dvasiniais klodais ir tautinės tapatybės pa-

laikymu. Taigi procesas buvo nevienalytis, prieštaringas. Tačiau greta populizmo skleidėsi reikšmingi liaudies kultūros puoselėjimo, jo pajautos ugdymo reiškiniai (gyvavę meno kolektyvuose ir muzikos mokyklose), – kaip tik tai brandino dainuojančią revoliuciją, suvienijusią Baltijos tautas ir atvedusią į jų nepriklausomybę. Kaip pažymi dainų švenčių metraštininkė: „Autentiškų folkloro ansamblių sąjūdis Lietuvoje prasidėjo 7–8 dešimtmetį. Jų veikla suvaidino didžiulį vaidmenį paskutiniame nacionalinio išsivadavimo judėjime“ (Rastenienė 2007, p. 6).

Neatsitiktinai 1990 m. Liaudies meno rūmus pervadinus Lietuvos liaudies kultūros centru, visuomenėje kilo didelės diskusijos apie dainų šventės tradicijos „sovietiskumą“, taip pat išryškėjo profesionaliosios kultūros atstovų pasipriešinimas jos rengimo tradicijai. Iš tiesų nebuvo didesnio nuotolio, kuris leistų pamatyti gilesnes istorines šaknis, suvokti šios tradicijos ištakas ir groteskiškas transformacijas sovietmečiu. Kita vertus, negalima neigti, kad dainų šventę uždengė didelis sovietinės kultūros sluoksnis.

Koks iš tiesų mūsų santykis su liaudies kultūra, dainos ir šokio tradicija šandien? Kuo ji svarbi? Kaip ji reprezentuojama ir kokios institucijos rūpinasi jos puoselėjimu? Kaip kultūros tyrinėtojai ir profesionalūs menininkai atsiliepia apie dainų šventę, ją vertina ir suvokia? Kokiais diskursais ir kokiomis sąvokomis remiantis šiandien galime tyrinėti dainų ir šokių tradiciją? Šie ir daugybė kitų klausimų dar laukia gilesnių nagrinėjimų. Dar esama daug neatsakytų klausimų apie organizacinės institucinės veiklos pobūdį, vertybinius ir formaliuosius aspektus, kurių analizė galėtų padėti suvokti kultūros sankloda, prieštaras, atverti užgniaužtus, neišsiaiškintus dalykus, kurti naujas vizijas bei kultūros politikos gaires.

Deja, kaip taikliai pažymėjo M. de Certeau, „liaudies kultūrą galime suvokti tik kaip išnykimo procesą, ar mums patinka, ar ne, bet mūsų žinios ir patirtis tarytum priverčia nustoti į ją gilintis, nežinant kaip apie ją diskutuoti“ (de Certeau 1986, p. 131). Todėl kultūros tyrinėtojų užduotis yra atskleisti visą šiandienos kultūros lauko sudėtingumą ir prieštaringumą, taip pat rasti būdus, kaip nagrinėti dainų šventės tradiciją akademinų kultūros tyrimų bei dabarties kultūros ir meno reiškiniių kontekste. Be abejonės, svarbu siekti maksimalaus šio renginio organizavimo skaidrumo, nes kitose šalyse atlikti tyrimai rodo, kad didelių nacionalinių projektų finansavimo ir kultūros reprezentavimo formų klausimai, atsidūrę lokalių grupių, savivaldybių ir valdžios institucijų rankose, neretai lemia jų kritikos priežastis ir augantį skeptiškumą. Taigi verta kurti demokratišką produktyvių diskusijų lauką,

kuriame būtų plėtojami analitiniai ir lyginamieji tyrinėjimai, įgalinantys sukurti tradicijų peržiūrą naujame sociokultūriniame kontekste.

Dainų šventė kaip gyvoji kultūros medija

Dainų šventės tradicija neatsitiktinai atsidūrė didėjančio tyrėjų dėmesio centre, nes po siekio integruotis į globalias erdves ryškėja tapatybės praradimo fatalizmas ir vėl atsiranda būtinybė aktualizuoti bei plačiau diskutuoti apie nacionalinę tapatybę, savimonę, tradicinę kultūrą ir vertybes. Išsisklaidžius nepriklausomybės atkūrimo euforijai, lietuviškumas kurį laiką buvo nebemadingas, populistiskai siekta jį parodyti kaip sukonstruotą, iliuzinį. Tačiau totalaus homogeniškumo akivaizdoje problemiškais tapo ne tik lietuviškumo apibrėžimas, bet ir savasties suvokimo, interpretacijos, išreiškimo ir tvirtinimo procesai. Globalizacijos sukeltas nesaugumo ir nestabilumo jausmas išskėlė kultūrinės atminties ir tradicijos svarbą, paskatino atsigręžti į praeitį, suvokti išsisklaidymo egzistencinę prasmę. Atsirado galimybė į dainų šventę pažvelgti kaip į reikšmingą kultūrinės atminties mediją, grindžiančią naują kultūrinę strategiją, kuri aktyvina istorinę atmintį, padeda stiprinti savimonės struktūras.

Pastaraisiais dešimtmečiais kultūrinės atminties tyrinėjimai nepaprastai išplito įvairiose šalyse ir disciplinose. Pasak žymių atminties kultūros tyrinėtojų Jano ir Aleidos Assmannų, atmintis yra priklausoma nuo medijų, kurios perduoda kultūros turinį (Aleida Assmann, Jan Assmann 1994, p. 120). Suvokdamas kultūrą kaip įvairių kultūros praktikų raiškos lauką Assmannas teigia, kad ne tik rašytinė, bet ir žodinė (taip pat dainuojamąją) tradiciją galima vadinti kultūrinės atminties medija (Assmann 1997, p. 139). Tačiau kultūros atmintis nėra statiška, uždara; priešingai, „kultūrinį palikimą ji visada sieja su aktualijomis ir dabartimi“ (Assmann 1995, p. 130).

Pastaraisiais metais kultūros diskurse išryškėjo posūkis į istorinės atminties lauką. Kolektyvinė tautos atmintis atsidūrė tyrinėjimų epicentre. Atminties, kaip nacionalinio projekto, samprata pateko į globalių diskursų rėmus, nacionalinės atminties trajektorijos nuvedė į pasaulinį atminties išsaugojimo tinklą.

Dainų šventės atvejis taip pat nėra išimtis. Regime, kad ji ne tik peržengia nacionalinės kultūros ribas, siekdama sujungti lietuvių bendruomenes įvairiuose pasaulio kraštuose. Ryškėja jos potencialas Pasaulinio paveldo ir globalaus tu-

rizmo kontekste. Dera suvokti, kad UNESCO (Jungtinių Tautų švietimo, mokslo ir kultūros organizacija), kuri Dainų švenčių tradiciją pripažino žmonijos žodinio ir nematerialaus kultūros paveldo šedevru, yra tarptautinio tinklo dalis. Ji veikia globalioje dabarties erdvėje – švietimo, mokslo, kultūros, informacijos ir komunikacijos baruose, vienija pasaulio valstybes į forumą, skatindama ir remdama įvairių tautų ir bendruomenių savitumo, kultūros paveldo ir atminties išsaugojimo projektus. UNESCO požiūriu, atmintis yra svarbiausias dabarties rūpestis, o kultūros paveldo išsaugojimas yra vienas aktualiausių politikos klausimų (Amrith, Sluga 2008, p. 251–274). Taip nacionalinės atminties problematika patenka į tarptautinę areną. Tad globalizacijos procesai neapsiriboja tik naujomis komunikacijos technologijomis, gyventojų mobilumu ir migracijos procesais. Jie nustato bendrus diskursų rėmus, kurie ir skatina, ir įpareigoja peržiūrėti kultūrinės vertybes, tradicijas, svarstyti apie nacionalinę tapatybę ir kartu sociokultūrinį integralumą.

Lokaliose kultūrinės atminties praktikose ryškėja neišvengiami globalizacijos atgarsiai. Tuo pačiu vyksta tam tikra „transnacionalinė kultūrinės atminties synchronizacija“ (Assmann, Conrad 2010, p. 5). Globalios komunikacijos arenoje ne tik mėginama apsaugoti nacionalinės kultūros bei atminties erdvę, skatinant pasididžiavimo savo kultūra jausmą, bet ir prasideda savotiškas šalių konkuravimas dėl pasaulio dėmesio. Šiame kontekste kultūros politikoje didelės svarbos įgyja įvairios šventės ir minėjimai, kurie savotiškai atspindi ir lokalius, ir globalius procesus. Šiuo požiūriu išties galima kelti ir nepatogius klausimus: ar transnacionalinės jungtys nedaro įtakos nacionalinių skirtumų nyksmui, ar lokalinė kultūros atmintis netampa globalia atmintimi? Todėl kultūros teoretikai pagrįstai klausia: kokias iš tiesų funkcijas atlieka transnacionalinė atminties politika (ten pat, p. 8).

Tad regionų, kaip atminties šaltinių, svarba neapsiriboja vietinėmis institucijomis ir veikėjais. Nors apskritai žvelgiant, atmintis ir globalizacija turėtų veikti priešingomis kryptimis. Vis dėlto, kultūros ir tradicijos savitumą išryškinanti kultūrinė atmintis, prisidedanti prie kolektyvinės tapatybės kūrimo ir socialinės sanglaudos, taip pat pakliūva į globalizacijos pinkles.

Kaip pastebi atminties kultūros tyrinėtojai, šventės, ceremonialai ir ritualai visais laikais buvo atraminiai kultūrinės atminties poliai (gyvoji medija). Assmanno atlikti senovės civilizacijų tyrinėjimai atskleidžia, kad šamanai, mandarinai, kunigai, rabinai ir poetai visada buvo komunikacinės atminties perdavos šaltiniai. Tačiau kultūrinės atminties sklaidą užtikrindavo ir institucinės atminties formos (Assmann

1995, p. 129). Senovės civilizacijose tai buvo įvairūs ritualai ir šventės, kurie suteikdavo galimybę bendruomenei dalyvauti gyvoje kultūrinės atminties terpėje.

Alaida Assmann išskiria saugojančiąją atmintį (*Speichergedächtnis*), kuri išsaugoja kultūros patirtį, ir funkcinę atmintį (*Funktionsgedächtnis*), kuri per konkrečias praktikas perduoda ateities kartoms tam tikras kultūros formas. Saugančioji atmintis yra funkcinės atminties versmė, todėl A. Assmann ją vadina atminties atmintimi. Modernios valstybės ją pradėjo kaupti ir saugoti muziejuose, bibliotekose, archyvuose, tyrimų instituteuose ir kitose valstybinėse institucijose, kuriose ji egzistuoja ne visada atlikdama kokias nors konkrečias socialines funkcijas. Priešingai, funkcinė atmintis yra socialinėje erdvėje aktyviai veikianti atmintis, kuri tiesiogiai ar emociniais saitais jungia bendruomenę su praeitimi (Assmann 1999, p. 134–136). Kultūros gyvenimo kaita lemia, kad sukaupta atmintis yra vis kitaip transformuojama į funkcinę atmintį. Galime sakyti, kad Dainų šventė kaip tik ir yra funkcinės atminties forma, gyvoji kultūrinės atminties medija, kuri įtraukia meno kolektyvus, bendruomenes, visuomenę ir padeda aktualizuoti praeitį bei tradiciją. Be šio aktualizavimo praeitis paprasčiausiai nustotų veikti ir funkcionuoti dabartyje.

Ši funkcinė kultūrinės atminties forma atsiremia į konkrečius praeities ir etninės kultūros polius, tačiau ji skirta ne tiek juos saugoti, kiek paversti simboliais ir vaizdiniais, gebančiais atskleisti ir praeities gelmę, ir pasikeitusią dabartį. Todėl ši atminties forma suteikia galimybę sulieti mitą, istoriją ir dabartį, iškelti aktualius ir paveikius vaizdinius, skatinančius patriotiškumą ir tautinę savimonę. Kaip tik tokią misiją ir turėtų atlikti dainų ir šokių šventė.

Dainų šventė kaip atminties versmė

Prancūzų istoriko Pierre'o Nora sąvoka *lieux de mémoire* (atminties vieta arba versmė)²¹ taip pat paranki, tyrinėjant dainų šventės fenomeną (Nora 1984–1992). Ši „atminties vietos“ sąvoka (apimanti ir apibrėžianti ne tik konkrečias vietas, muziejus, paminklus, bet ir šventes, minėtinus įvykius, reprezentacijos formas) sulaukė plataus atgarsio įvairiose šalyse. Tradicinėje visuomenėje, kuri dar nebuvo sukūrusi modernių medijų, „atminties vietos“ tarnavo kaip mnemotechnika – savitas prisiminimo metodas. Modernioje visuomenėje, pasak Nora, jis buvo ideologizuotas ir

²¹ Ši sąvoka apibrėžia ne tik konkrečias vietas, paminklus, lankytinas vietas, bet nematerialius atminties šaltinius, versmes, terpes, židinius.

pajungtas nacionalizmo diskursui. Dauguma „atminties vietų“ ir versmių buvo sukurtos ir išrastos, kad tarnautų Tautos valstybei. Taip jos tapo tapatybės politikos dalimi ir funkcionavo, pabrėždamos svarbiausias nacionalinės istorijos sąvokas, faktus ir idėjas, jas primenant ir įrašant į tautos mentalitetą. Žvelgdami į lietuvių dainų švenčių istoriją taip pat regime, kad pirmosios trys tarpukario Kaune surengtos dainų šventės buvo skirtos 20-ties metų spaudos atgavimo sukakčiai, Lietuvos Nepriklausomybės 10-mečiui ir Vytauto Didžiojo 500-osioms mirties metinėms paminėti.

Deja, sovietmečiu šia tradicija pasinaudojo LKP ideologai, todėl dainų šventės buvo skirtos Lietuvos TSR metinėms, pergalės Didžiajame tėvynės kare ir kitoms datoms paminėti.

1990 m. atkūrus Lietuvos nepriklausomybę vėl susigrąžinta valstybės simbolika, siekta įtvirtinti šalies valstybingumui svarbias datas: 1994 m. surengta Pasaulio lietuvių dainų šventė, skirta Lietuvos mokyklos 600 metų jubiliejui paminėti, 1998 m. – Lietuvos valstybės atkūrimo 80-mečiui, 2003 m. – Lietuvos valstybės karaliaus Mindaugo karūnavimo 750 metų jubiliejui, 2009 m. švęstas Lietuvos vardo tūkstantmečio paminėjimas, o 2014 m. Pasaulio lietuvių dainų šventės renginiai skirti ne tik Dainų šventės 90-mečiui paminėti, bet ir Donelaičio 300-osioms gimimo metinėms, Tautinio kostiumo diena, Baltijos kelio 25-osioms metinėms ir Valstybės (Mindaugo karūnavimo) diena. Be to, dainų šventę lydi ir papildomi atminimo renginiai, kaip, pavyzdžiui, ceremonialas Rasų kapinėse ir Antakalnio memoriale žygiams valstybės, kultūros ir meno veikėjams atminti. Apimanti ir Valstybės dienos paminėjimą (liepos 6 d.) dainų šventė įprasmina reikšmingiausias Lietuvos istorijos datas ir įvykius. Taip ji tampa instrumentu ne tik kultūrinės, bet ir istorinės atminties politikai.

1984 m. paskelbtoje pirmoje tritomio „Atminties vietos“ dalyje Nora teigė, kad pradedus nacionalinės atminties nykimo procesui, būtina ypatingą dėmesį kreipti į tas nacionalinę atmintį įkūnijančias ir išsaugojančias vietas, objektus ir renginius, kurie gali tapti reikšmingais valstybės gyvenimo simboliais, kultūrinės ir nacionalinės tapatybės sąramomis (Nora 1984, p. vii). Jo užmojis kataloguoti ir aptarti reikšmingus atminties židinius Prancūzijoje, vėliau sulaukė pasekėjų Vokietijoje, Ispanijoje, Italijoje, Nyderlanduose bei kitose šalyse. Panašūs tyrimai skirtingose šalyse išryškino struktūrinius panašumus, padėjo į vienos tautos istoriją pažvelgti europinės arba globalios istorijos kontekste. Šia prasme Dainų šventės tradicija, kaip atmintį įamžinanti erdvė, taip pat yra svarbi bendrame Europos kultūros žemėlapyje.

Atminties versmėmis galima vadinti tokius reiškinius, kurie bendruomenes sutelkia viešojoje erdvėje, išreiškia kolektyvinę praeities žinojimo patirtį, sukelia tautos vientisumo ir emocinio bendrumo jausmą. Dalyvaudama tokiuose vyksmuose visuomenė ne tik perima jau susiformavusius kultūros turinius, bet ir papildo juos naujomis reikšmėmis. Tokiu būdu šis ritualinis veiksmas tampa ne tik atminties išsaugojimo, bet ir kūrimo procesu, savitai materializuojančiu nacionalinę ir politinę tapatybę.

XX a. pabaigoje suvoktą valstybei svarbių minėjimų, ritualų, tradicijų, švenčių ir kitų sambūvių simbolinę reikšmę, istorikai ir kultūros tyrinėtojai pavadino „tradicijos išradimu“ (Erico Hobsbawmo ir Terence'o Rangerio konceptualizuota sąvoka). XIX–XX a. sandūroje susikūrus naujoms valstybėms ir imperinių siekių turinčioms šalims, buvo svarbu sustiprinti savo tradicijų ir švenčių raišką, kuri, kaip jau minėta, tapo savita kultūrine strategija. Tad masinis dainų ir šokių švenčių judėjimas atliko reikšmingą vaidmenį tradicijos kūrimo procese.

XX–XXI a. sandūroje tradicijos atkūrimas ir stiprinimas vėl tampa svarbia kultūros strategija. Nuo 2000 m. spalio 30 d. Lietuvos dainų švenčių tradicijos tęstinumą sergsti Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas, pabrėžiantis, jog svarbu išsaugoti šį unikalų reiškinį, kuris daro didžiulę įtaką mūsų kultūros gyvybingumui, regionų kultūros sklaidai, visos tautos konsolidavimui. Tačiau tai nenumaldo poreikio atvirai kalbėti ir aiškintis, kokia iš tiesų šios tradicijos reikšmė ir vaidmuo šiandien. Ar ji svarbi tik kaip praeities reprezentavimo ir patriotizmo ugdymo forma? Kaip joje atsispindi praeitis ir dabarties sąsąuka? Kokios pasitelkiamos naujos kultūrinės komunikacijos galimybės? Juk, kaip taikliai pastebėjo Martinaitis, „kiekvienas laikas savaip atrakina literatūrą“ (Martinaitis 2002, p. 13), taip pat folkloro, mitų, meno palikimą, kurį dešifruoja ir permąsto savomis sąvokomis.

Dainų švenčių naratyvinės linijos

Kaip žinia, nacionalinės dainų ir šokių šventės Lietuvoje organizuojamos kas ketveri metai. Pagrindiniai lietuvių dainų šventės renginiai – Folkloro diena, Nacionalinės liaudies meno parodos atidarymas, Ansamblių vakaras, Šokių diena ir Dainų diena – jau nusistovėję, tačiau kas kartą vis papildomi naujais akcentais²². Reikia

²² Pasaulio lietuvių dainų šventės struktūra aprašyta D. Rastenienės straipsniuose. Žr. Dalia Rastenienė, Lietuvos dainų švenčių tradicija ir simbolizmas. In: *Muzikos barai*, 2007, Nr. 5–6, p. 1–7.

pastebėti, kad kanoniškumas yra vienas svarbiausių tradicinių kultūros renginių ir švenčių bruožas. Tačiau, siekiant aktualizuoti kultūrinę atmintį, reikia ieškoti kūrybingos prieigos, kuri leistų išryškinti dabarčiai reikšmingus praeities kodus, savitas tautosakas, mitologijos, liaudies meno temas, pasakojimo linijas, kurios išsiskleistų renginio dramaturgijoje ir išliktų dalyvaujančiųjų ar reginį stebinčiųjų vaizduotėje, patirtyje, prisiminimuose.

Glaustai apžvelkime naratyvines linijas, kurios buvo išplėtos dainų šventėse Lietuvai atkūrus nepriklausomybę. Nes būtent naratyvinės linijos yra pagrindinis interpretacinis ir mnemoninis (*mnemonic*) įrankis, žinių perdavimo kodas, kuris susieja praeitį ir dabartį, sujungia reginį, dalyvį ir žiūrovą, atverdamas gyvybingą atminties ir kūrybinės vaizduotės lauką.

Nuo 1990 m. dainų šventėse susitelkta į tautinio meno reprezentaciją, „autentiškų“ kultūros sluoksnių atskleidimą. Jau 13-oje Pasaulio lietuvių dainų šventėje buvo surengtas Tautinis vakaras Sereikiškių parke, kuriame dainavo gausūs folkloro ansambliai. Išleistas dainynėlis „Užaugau Lietuvoj“, į kurį pateko auksinis liaudies ir originaliosios kūrybos fondas. Nuo 1994 m. dainų šventėse pradėta rengti Folkloro diena, šventėse ieškota išgrynintų tautinio meno reprezentacijos formų. „Jau 1990 m., Lietuvai vėl tapus nepriklausoma valstybe, folkloro sąjūdis natūraliai įsiliejo į Dainų šventę ir tapo pirmąja jos diena, istoriniu požiūriu natūraliai žiūrovą vedančia nuo archajiškos lietuvių liaudies dainos, šokio ir tradicijų iki harmonizuotų, stilizuotų ir originalių sudėtingų kūrinių, kurie atliekami paskutinę renginių dieną Vingio parke“ (Rastenenė 2007, p. 6).

1994 m. ir 1998 m. ansamblių vakaro programose „Saulės ratas“ ir „Ein saulė apie dangų“ siekta maksimalaus autentiškumo, minimaliai stilizuojant choreografines kompozicijas.

Tačiau tik nuo 2003 m. lietuvių dainų šventės įgyja vientisą naratyvinę liniją, kai menines programas susieja bendra tema. Pasaulio lietuvių dainų šventėje 2003-aisiais metais menines programas jungė poeto Justino Marcinkevičiaus eilėraščio padiktuota tema, kurią nusakė žodis – „Mes“, kuris nurodo ne tik į gimtojo krašto žmones, jų kūrybines galias, kurios įsikūnijo šimtmečiais puoselėtoje Lietuvos tradicinėje kultūroje ir profesionalioje kūryboje, bet ir į mūsų mąstyseną, savivoką, būdą, papročius, apeigas. Kas mes tokie? Kaip save suvokiame ir reprezentuojame?

XXI amžiaus pradžioje vėl išryškėjo įsisknijimo svarba, atsirado būtinybė atsigręžti į save, pasinerti į kolektyvinę sąmonę. Atrasti mūsų istorijos virsmuose

ir etninės kultūros sąsajoje nugulusius vienas virš kito senuosius baltų ir krikščioniškosios kultūros sluoksnius, kurie yra atsispaudę vienas kitame ir sudaro tam tikrą pastovų „karkasą, kuris padeda išsaugoti bendruomenės ar etoso tapatybę, ir kurio ribose gali būti įvairių išraiškų“ (Martinaitis 2002, p. 23).

2007 m. Lietuvos dainų šventė „Būties ratu“ išreiškė žmogaus būties ratą nuo gimimo, augimo, vestuvių, sąmoningos kūrybinės raiškos iki gyvenimo saulėlydžio. Folkloro diena „Saulutė rateliu tekėjo“, Šokių diena „Lino sakmė“, Ansamblių vakaras „Saulės vartai“ ir Dainų diena „Dainos ratu“ priminė žemdirbystės bei kalendorinių švenčių ritualinius veiksmus, kurie apima ir socialinius santykius, šeimą, ir besikartojančias šio krašto gyventojų istorijas, įvaizdino gamtos ir gyvenimo ciklą kaitą, tekančio laiko ritmą.

2009 m. Lietuvos tūkstantmečio dainų šventė „Amžių sutartinė“ siekė atspindėti prigimtinių lietuvių darnos tarp žmonių ir aplinkos pojūtį, gebėjimą sutarti, susitarti. Renginių ciklu mėginta simboliškai atkurti Lietuvos kelią nuo senosios baltiškiosios iki šiuolaikinės vakarietiškosios kultūros. Folkloro diena buvo skirta įvairialypei Žemės semantikai, Ansamblių vakaras „Metai“ ir Šokių diena „Laiko brydėm“ – ciklinio ir istorinio laiko tėkmei, Dainų dienoje „Skambantys vaikystės sodai“ švęstas Lietuvos vardo paminėjimo tūkstantmečio jubiliejus. Šventė subūrė per 40 tūkstančių dalyvių, apie tūkstantį lietuvių atvyko iš 16 pasaulio šalių, pasirodė ir Lietuvos tautinių mažumų mėgėjų meno kolektyvai (rusai, baltarusiai, romai, karaimai, lenkai).

Lietuvos tūkstantmečio dainų šventė aprėpė visas mėgėjų meno plėtojamas sritis: be tradicinių pasirodymų surengta moksleivių dainų diena, pučiamųjų orkestrų koncertas „Vario audra“, jungtinių mėgėjų teatrų spektaklis „Amerika pirtyje“, davęs pradžią Teatro dienai. Režisavimui Vilniaus koncertų salėse ir bažnyčiose pradėti rengti folkloro ir profesionalios chorinės muzikos koncertai, tradicine tapo Liaudies meno paroda. Išryškėjo tendencija dar labiau plėsti dainų šventės komunikacinę erdvę, išmėginant įvairias socialinio ir kultūrinio komunikavimo galimybes.

2014 m. 19-oji jubiliejinė Lietuvos dainų šventės „Čia – mano namai“ Dainų diena tradiciškai prasidėjusi Kauno Dainų slėnyje, o vėliau persikėlusį į Vilnių, buvo atidaryta Liongino Abariaus diriguojama daina „Lietuva brangi“ (ž. Maiorino, muz. Juozo Naujalio). Visa dainų šventės programa paryškino Tėvynės vaizdinį, išreiškė kraštovaizdžio, vietovės, gyvenamosios erdvės svarbą, kuri veikia

ne tik kasdienę aplinką, bet ir mentalinę sferą. Iš tiesų galima pastebėti, kad folkloras įkūnija ir perteikia kitaip nenusakomą vietos istoriją; atskleidžia išjaustą vietos prasmę. Šiuo epiniu vietos ir gamtos pajautimu, atsiskleidžiančiu folklore ir tautosakoje, išmaniai pasinaudota dainų šventės programoje. Tėvynės motyvo aktualumas išryškintas ir šiuolaikinės stiprios lietuvių emigracijos bei tautinio išsišaknijimo kontekste.

Folkloro diena „Laumužės lemta“ ir šokių diena „Sodauto“ įprasmino lietuviškosios gamtojautos ir etninius simbolius, sodybos erdvę, sodiečio papročius, gyvenсенą. Priminta, jog etninė kultūra buvo sutelkta šeimoje, kuriama ir perduodama kaip šeimyninės bendrijos paveldas. Teatralizuotame koncerte „Krantai Nemunėlio“, kuris įvyko Ansamblių vakarą, – simboliškai įgyvendinta kelionė Nemunu per Lietuvą – Aukštaitiją, Dzūkiją, Suvalkiją, Žemaitiją ir Klaipėdos kraštą iki Baltijos jūros. Kiekvienoje koncerto dalyje atskleisti skirtingų etnografinių regionų savitumai, kostiumai, muzikos instrumentai.

Dainų dienoje „Čia – mano namai“ vyravo harmonizuotos lietuvių liaudies dainos tėviškės motyvais, atliktos a capella (be muzikos instrumentų pritarimo). Scenografijoje naudota kalendorinių švenčių simbolika (akcentuoti lopšio ir stalo simboliai), demonstruoti Daivos Steponavičienės ir Danutės Keturakienės atkurti septynių baltų genčių (kuršių, žemaičių, aukštaičių, žemgalių, jotvingių ir sėlių) kostiumai, karių ir artojų archeologiniai kostiumai, demonstruota Pamario krašto tautinio ir archeologinio kostiumo kolekcija, akcentuoti tautodailės dirbinių raštai. Minint 25-ąsias Baltijos kelio metines, iškilmingai sugiedota Tautiška giesmė.

Galima pastebėti, kad dainų švenčių programose mėginama atskleisti liaudies dainą, šokį ir tautosaką kaip sinkretinę veikmę, glaudžiai susijusią su tam tikrais gyvenšenos ir papročių laukais, buvimo bendruomenėje, šeimoje ir gamtoje būdais. Tačiau didžiulis šventės mastas, režisūriniai sprendimai ne visada leidžia atgaivinti savaiminį tautosakos, kaip liaudies meno, poveikį, kurį Martinaitis siūlė vadinti „folklorine komunikacija“, vykstančia ne tik horizontaliai, bet ir vertikalčiai. Jai būdinti ne reprezentaciniai elementai (pompastiški, turintys polinkį šlovinti ir aukštinti), o reliaciniai (dialoginiai) aspektai, kurie kaip tik ir galėtų užtikrinti didesnę žmonių bendrystę, jungti į vientisą vyksmo erdvę. Ši jungties, savirefleksijos strategija itin svarbi visuotinio susvetimėjimo, vartojimo amžiuje, kuriame nebelieka perspektyvos savo paties (savos kultūros) atžvilgiu. Pasak įžvalgaus stebėto-

jo, „folkloriniuose aktuose tas pats asmuo vienu metu yra ir atkūrėjas, ir dalyvis, ir kartu – bendruomeninio suvokimo subjektas“ (Martinaitis 2002, p. 64).

Apartose dainų šventėse pastebimas orientavimasis į universalų pasakojimą, mitinio bei folklorinio mąstymo schemų prikėlimą, naują semantizavimą, kuris šiandien yra nepaprastai svarbus. Tačiau žvelgiant į dramaturgiją ir kai kuriuos šventės struktūros elementus, iškyla nemažai klausimų, kaip dabarties kultūrinėje terpėje interpretuoti ir suprasti tradicinį palikimą? Kaip praeities palikimą paversti prasmingais ženklais, simboliais, vaizdiniais? Kaip išvengti pernelyg sentimentalių įvaizdžių, „primityvios“ romantizuotos interpretacijos? Kaip atskleisti nesenstančius kultūrinius turinius, atsisakant pasenusių interpretavimo būdų, stereotipų (į kičą peraugančių) įvaizdžių, imitacinio stiliaus? Kaip subendrinti kai kuriuos motyvus, susieti su kolektyvine patirtimi, dabarties reiškinais, kad vyktų unikali ir pastovi praeities ir dabarties sąveika?

Siekiant, kad dainų šventė taptų svarbiu kultūros įvykiu, reikėtų pagalvoti, kaip išvengti banalybių, stereotipų ir atgrasaus reprezentatyvumo. Taigi platesnių tyrimų ir drąsių diskusijų dar reikalauja šventėje glūdintis autentiškumo ir modernumo bei populiarumo santykis. Ne tik naujų technologijų, audiovizualinių galimybių, atveriančių naujus vizualinės komunikacijos būdus, bet ir koncepcijos bei išraiškos būdų svarstymas, susijęs su nacionalinio savitumo, charakterio ir etninės kultūros apmąstymu, gali tapti atskiro tyrimo objektu. Kaip teisingai pastebėjo literatūros kritikė Giedrė Kazlauskaitė, aptardama H. Kunčiaus knygą „Lietuvis Vilniuje“, „nekritiško nacionalizmo dozė valstybiniu mastu jau yra buvusi tokia milžiniška, kad kritinis <...> rakursas vargu ar kam nors pakenktų“ (Kazlauskaitė 2011). Suvokus dainų šventės, kaip ritualinio koncerto, nukreipto ne tiek į išorinį suvokėją ir žiūrovą, kiek į kolektyvinį dalyvavimą ir atlikimą, svarbą, vis tik nereikėtų bijoti pažvelgti į šį reiškinį objektyviai ir kritiškai. Taip dainų šventės fenomenas nebūtų izoliuotas iš bendro šiuolaikinės kultūros tyrimų lauko ir padėtų geriau suvokti jo veikmės lauką bei reikšmę.

* * *

Šiandieniniame totalaus homogeniškumo pasaulyje, kuriame viešpataujančios vartojimo ir reginių paradigmos pavergia mūsų vaizduotę, skatina susvetimėjimą ir atitolina vienas nuo kito, lietuvių dainų šventės yra nevienareikšmis kultūros aktas ir svarbus ryšių kanalas su praeitimi. Kultūrologinis dainų šventės tyrimas leidžia šį fenomeną tyrinėti kaip mnemoninę kultūrinę ir socialinę praktiką, svarbia

visuomenės ir valstybės gyvenime. Kaip tautos „jungiamoji grandis“ dainų šventė ne tik grindžia nacionalinę tapatybę, bet ir sukuria simbolinę erdvę individualios tapatybės virsmui. Kaip kultūrinės atminties praktika (Assmann) ir atminties vieta (Nora) dainų šventė svarbi ir kaip Lietuvos kultūrinės ir istorinės atminties raiškos erdvė, ir kaip šiuolaikinės kultūros politikos dalis.

Tačiau reikia suvokti, kad ši modernioje valstybėje susiformavusi atminties medija, praeities prisiminimų bei peržiūros terpė taip pat turi kisti, nevirstant dar vienu vartojimo „objektu“, manipuliacijos įrankiu, maskuojančiu tuštumą ir tapatybės neradimą. Patekęs į šiuolaikinių kultūros tyrimų diskursą, dainų šventės fenomenas turėtų ne tik orientuotis į formalų reprezentacinį modelį, net ir stiprinti tradicinės kultūros kaip savo „kitoniškumo“ pažinimą, formuoti naujo savęs pažinimo galimybes, plėsti savirefleksijos lauką, išryškinti šiuolaikinės visuomenės ir tapatybės kitimą, atsigręžiant į praeitį mąstyti ir apie dabarties žmogiškuosius santykius, ir apie ateities idealus.

Dainų šventės fenomenas ir naujoji komunikacija

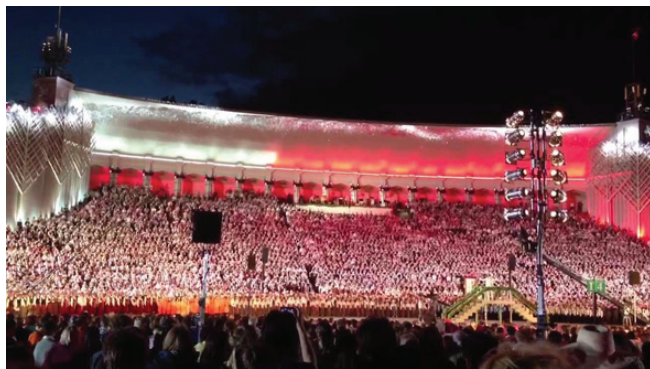
Kaip bendruomeninis reiškinys, Dainų šventė Estijoje atspindi vis didėjančias patrauklumo tendencijas. Kiekvieną festivalį norinčiųjų dalyvauti vis gausėja, siekia naujų rekordų, paraiškos keliauja iš viso pasaulio. 2014 m. Dainų šventėje buvo užsiregistravę beveik 61 000 dalyvių.

Garsioji Estijos prezidento Toomo H. Ilveso „selfie“, 2014. Šią nuotrauką Facebooke kaip patinkančią iškart pažymėjo 37 tūkst. lankytojų, ir ji tapo populiariausiu šventės vaizdu.

Apskritai Dainų ir šokių šventė vyksta kartą per penkerius metus, kaip nacionalinių dainų švenčių pagrindas rengiamos kasmet jaunimo dainų ir šokių šventės, nuo 2010 m. pradėtos rengti virtualios dainų šventės (*Digi-laulupidu*), siekiant ilgaamžę dainų švenčių tradiciją pateikti Estiją garsinančiu IT formatu. Nuo 2008 m.

rengiamos naktinės dainų šventės (*Õõlaulupidu*), kurios vyksta du kartus per metus: pavasarį ir rudenį. Nuo 2008 m. pradėtos ir pirmosios pasaulyje pankų dainų šventės, kurios yra tradicinės Estijos dainų šventės su daugybe chorų dainininkų ir pankroko derinys. Idėja kilo Üllarui Saaremäe, Rakvere teatro meno direktoriui 2007-ųjų vasarą, kitais metais, 2008 m. birželio 7 d., Punk dainų šventė Rakverės miestelyje tapo realybe. Tuomet pankų himnas „Anarchy in the U.K.“ buvo vienintelė užsienietiška daina Estijos pankų repertuare, 2015 m. rengiamame festivalyje ši Sex Pistols daina buvo taip pat tarp tradicinių ir įprastų Dainų šventės dainų²³. Beje, Dainų švenčių paveldą siekiama įamžinti ir tradicinėmis – Tartu, XIX a. pirmojoje pusėje statytame klasikinės architektūros pastate, veikia ir Dainų švenčių muziejus, kuriame veikia net trys nuolatinės ekspozicijos, ir novatoriškomis – įdomiomis publikacijomis pasaulio spaudoje, kaip BBC reportažas apie Dainų šventę Estijoje, pavadintas „Estų pamokos Arabų pavasariui“²⁴, ar CNN žinia „Dainų šventės daug populiareesnės negu paskutinis Michaelio Jaksono koncertas Estijoje“²⁵ ir panašiomis intriguojančiomis formomis.

Latvijas Dainų ir šokių šventė
„Saule-Pērķuns-Daugava“ 2013 m.
<https://www.youtube.com/watch?v=HXtns3YzpC0>

Dainų šventės vertinamos kaip unikali tradicinio bendrumo ir šiuolaikinės komunikacijos kuriama erdvė, kurioje siekiama aktyvaus visų piliečių dalyvavimo,

²³ Prieiga per internetą: <http://www.culture.ee/event/punk-song-festival/> [žiūrėta 2014-11-17].

²⁴ Estonian Lessons for the Arab Spring by Damien McGuinness. In: *BBC News*, Tallinn, 23 August 2011. Prieiga per internetą: <http://www.bbc.com/news/world-europe-14478170> [žiūrėta 2014-11-20]

²⁵ Song Celebration More Popular than Michael Jackson's last Concert in Estonia, by laurilevo. Posted July 6, 2009, Tallinn, Estonia. Prieiga per internetą: <http://ireport.cnn.com/docs/DOC-292476> [žiūrėta 2014-11-20]

ieškoma naujų tvarumo ir plėtros formų. Neatsitiktinai, sutelkus nemažas pajėgas ir nacionaliniu, ir Baltijos šalių, ir iaurės regiono lygmeniu, tikimasi sukurti monitoringo sistemą, kuri padėtų plėtoti tradiciją visose trijose Baltijos šalyse. Dainų ir šokių šventės tradicijos tvarumo kriterijus ketinama taikyti vertinant ir kitų kultūros tradicijų, sudarančių nacionalinės tapatybės pagrindą, tokių kaip Joninės, Mirusiųjų šventė, dainavimo tradicijos, maisto gaminimo tradicijos ir kt., gyvybingumą, kad būtų skatinama prasminga jų plėtra.

Mūsų Dainų šventės pasižymi žanrine įvairove. Ir 2014 m. programa buvo didelė, įvairi ir siūlanti platų pasirinkimą. Remiantis „Spinter tyrimų“ duomenimis, Dainų šventė pirmiausia ir labiausiai sietina su dainavimu, domėjimasis šokių programa sumažėjęs dvigubai. Apskritai mažiausiai dėmesio sulaukė liaudies meno paroda Taikomosios dailės muziejuje, vaikų tradicinių amatų miestelis prie Valdovų rūmų ir kanklių koncertas „Skambėkite, kanklės“ Šv. Jonų bažnyčioje.

Populiariausiu renginiu išrinkta dainų diena „Čia – mano namai“ (43 proc.) labiau įsiminė moterims ir kaimo vietovių gyventojams. Dainų šventės atidarymo koncertas Katedros aikštėje – 46 m. ir vyresniems respondentams, mažas ir vidutinės pajamas (iki 1000 Lt) turintiems apklaustiesiems, mažesnių miestų, rajonų centrų ir kaimo vietovių gyventojams. Eitynės iš Katedros aikštės į Vingio parką – kaimo vietovių gyventojams.

Viena vertus, renginių gausa ir įvairovė tampa išskirtiniu mūsų dainų švenčių bruožu, kita vertus, sutelkdami daugybę renginių po dainų šventės kupolu, mes išplečiame prasminių įvykių lauką iki begalybės ir galime prarasti šventės sakralumo magiją. Ritualai, kurie yra neatsiejama kiekvienos šventės dalis, neturėtų būti profanuojami, pasitelkiant tariamą įvairovės dimensiją.

Šventės paslaptis turi būti saugoma ir perduodama iš kartos į kartą, atsargiai pasirenkant išrinktuosius paveldėtojus ir vertinant bandymus „reformuoti“ jos esmę.

Žiniasklaida ir virtualioji erdvė

Dainų švenčių vertinimas ir visuomenės požiūris į jas labai priklauso nuo žiniasklaidos laikysenos. Lietuvoje daugiausia triukšmo sukelta dėl bilietų į Dainų šventę, nors į svarbiausius ir populiariausius renginius jų apskritai nereikėjo. Be to, pavyzdžiui, Latvijoje bilietai į renginius pardavinėjami jau nebe pirmus metus.

Kalbindami Dainų šventės organizatorius, žurnalistai ieškojo tradicinių anomalijų: „Nebūtų Dainų šventės – neturėtume Lietuvoje tiek chorų“ (Vytautas Miškinis), primygtinai ieškojo kokių nors netikėtumų – „Režisierė tryško idėjomis“: „Dainų dienos režisierė Edita Mildažytė sumanė tiek atrakcijų, kad teko pažaboti jos vaizduotę – juk publikai renginyje reikės ne tik žiūrėti, bet ir klausytis“ ar žarstė pigią beletristiką – „Tautiška puošis visi“²⁶.

Mums trūksta vertinamojo pobūdžio publikacijų svarbiausiomis nacionalinių prioritetų, tapatumo problemų, kultūros politikos ir Dainų šventės temomis. Kritinis vertybinis diskursas nyksta iš lietuviškos spaudos. Ir jei Lietuvos kultūros tyrimų institutas įsteigtų premiją už kultūros refleksiją ir kritiką, greičiausiai nebūtų kam jos ir duoti.

Dainų švenčių sklaida internetu Baltijos šalyse gana skirtinga. Kuklus lietuvių tinklalapis su nuorodomis į esamus (Dainų šventė 2003 ir Dainų šventė 2007²⁷, tartum laikas būtų sustojęs), naujai sukurtus, pradėtus nuo 2014 m. Dainų šventės²⁸ (atsisakant istorijos ir praeities) ir nesamus puslapius (Lietuvių dainų šventės DVD²⁹), išsamus estiškas, nestokojantis originalumo ir humoristinio požiūrio į savo vertybes ir privalumus, latvių – išsamus, kruopštus ir imponuojantis, verčiantis susimąstyti apie kultūrinio turizmo prioritetus, pasiūlas ir sklaidą. Tokių palyginimų fone ir vėl kyla klausimas: jei negebėsime atskleisti didžiausio renginio, telkiančio mūsų tautą, privalumų pasauliui, kaipgi tas pasaulis išvelgs lietuvių nacionalinį savitumą?

Apskritai kokie prioritetai yra pateikiami visuomenei kviečiant į Dainų šventę? Oficialusis Latvijos portalas, kviečiantis atrasti Latviją, kaip vieną labiausiai vertų dėmesio kultūros įvykių Latvijoje, nekeliančių jokios abejonės (*undeniably*), įvardija Dainų ir šokių šventę – tai svarbiausias įvykis, sukviečiantis tūkstančius dalyvių iš visos Latvijos, taip pat tai visa savaitė Rygoje, kai miestas gyvena su latvių liaudies dainomis ir įsukamas į liaudies šokių sūkuri³⁰.

²⁶ Prieiga per internetą: <http://kultura.lrytas.lt/scena/v-miskinis-nebutu-dainu-sventes-neture-tume-sitiek-choru.htm> [žiūrėta 2014 11 17]

²⁷ Prieiga per internetą: <http://www.dainusvente.llk.lt/index.php?2380393259> [žiūrėta 2015 09 03]

²⁸ Prieiga per internetą: <http://www.dainusvente.lt/en/> [žiūrėta 2015 09 03]

²⁹ Prieiga per internetą: <http://www.dainusvente.llk.lt/index.php?3941364216> [žiūrėta 2015 09 03]

³⁰ Prieiga per internetą: <http://www.latvia.travel/en/article/song-and-dance-celebration> [žiūrėta 2015 09 03]

Pozityviai stebinantis (toks oficialaus Estijos portalo motto) nacionalinis tinklalapis, pristatydamas Dainų ir šokių šventę, jau pirmosiose eilutėse klausia: „Ar jūs kada nors girdėjote 18 000 balsų, dainuojančių vienu metu? Ši emocinė patirtis gali būti jaučiama per Estijos dainų šventę, kuri vyksta kartą per penkerius metus Taline. Kartą per penkerius metus dešimtys tūkstančių estų surinkti Taline vasarą dalyvauti dainų ir šokių festivalyje“³¹. Ir kaip priešprieša šiems dviem Baltijos šalių dainų ir šokių švenčių pristatymams lietuviškas – formalus, statiškas ir neperteikiantis Dainų šventės savitumo ir nepaprastumo – oficialiame Lietuvos interneto vartų tinklalapyje anglų kalba tarp kitų UNESCO paveldo saugomų vertybių³² atspindi bendras nacionalines nuostatas Dainų ir šokių šventės atžvilgiu.

Dalyvavimas šventėje, buvimas kartu, tradicinis dainų repertuaras, kurį žinotų kiekvienas, tautinis kostiumas privalėtų tapti nacionalinės savigarbos požymiu. Nors kaip prasitarė tiesioginiame eitynių iš Katedros aikštės į Vingio parką eteryje prof. Egidijus Aleksandravičius: „Tautinio kostiumo jo niekas neprivers apsilvilti“, ir tai liudija nacionalinių prioritetų galimybes. Dainų švenčių renginiam turėtų rūpėti bendrumo jausmo puoselėjimas, o ne atrakcijų „kūrimas“ ar vaizduotės žabojimas. Žiniasklaidai ir internetinėms prezentacijoms – plačiai ir visomis įmanomomis priemonėmis būtų privalu rodyti kompetenciją, išmanymą ir skatinti patriotinius jausmus, vienybės potyrius ir didžiavimąsi savo kultūra.

Pozityvių žinių sklaida, didžiavimasis istorija, tradicijomis, paveldu ir šventėmis yra privalomas dalykas, nes taip mes reprezentuojame save ir siunčiame žinią kitiems. Apie Dainų šventę Estijoje plačiai rašė ir užsienio spauda *The Wall Street Journal*³³, *The New York Times*³⁴ ir kt. *BBC Radio 3* siuntė sveikinimą Latvijos dainų šventei „Hello Latvia“³⁵. Kuo galime pasigirti mes? Gal tiesiog vėl likome žiniasklaidos, televizijos, radijo ir interneto užkulisiuose?

³¹ Prieiga per internetą: <http://estonia.eu/about-estonia/culture-a-science/song-and-dance-festivals.html> [žiūrėta 2015 09 03]

³² Prieiga per internetą: https://www.lietuva.lt/en/tourism/what_to_see/unesco_heritage [žiūrėta 2015 09 03]

³³ Prieiga per internetą: <http://online.wsj.com/articles/singing-for-freedom-at-estonias-laulupidu-festival-1405550002> [žiūrėta 2014 09 04]

³⁴ Prieiga per internetą: http://www.nytimes.com/2014/07/11/arts/music/estonias-revolutionary-spirit-embodied-in-music.html?_r=0 [žiūrėta 2014 09 04]

³⁵ Prieiga per internetą: <http://www.bbc.co.uk/blogs/radio3/posts/Hello-Latvia-Watch-the-BBC-Singers-video-greeting> [žiūrėta 2014 09 04]

Dainų šventė ir mažasis ekranas

Remiantis „Spinter tyrimų“ duomenimis, trečdalis Lietuvos apklaustųjų (47 proc.) stebi Dainų šventės transliacijas per televiziją. Tiesioginės transliacijos, pasitelkus „tradicinį“ lietuvišką darbo stilių, atskleidė stipriąsias ir silpnąsias Dainų švenčių puses. Be abejonės, statiškos, nuobodžios, monotoniškos tiesioginės keturių ar trijų valandų transliacijos Dainų ir šokių šventei Lietuvoje suteikė nykios praeities atspalvį.

Ir kaip rašė vienas Lietuvos kultūros tarybos narys: „Tą patį liepos vakarą įsijungęs televizorių sustingau – negalėjau patikėti, kad jie vyko taip toli į praeitį. Šių metų Dainų šventės tiesioginė transliacija iš Ansamblių vakaro tik aukšta vaizdo kokybe skyrėsi nuo kokių 1978-ųjų, brandaus brežnevizmo metų. Gal pasikeitė kostiumų detalės, gal mergelės linktelėjimas berneliui tapo koketiškesnis. Bet visas bendras tonas, patosas, choreografija – tiesiog apstulbęs žiūrėjau tą „Lietuvos“ ansamblio nepabaigiamą kartotę, tarsi amžiams sustingusius kadrus, dėl kurių tikrai nemažus pinigų klojo žiūrovai. Ką jie ten matė – suharmonizuotas liaudies tradicijas ir suvaidintą gerovę, savo jaunystę ar sovietmetį?“³⁶ Deja, praeities persisijomis dvelkė ne tik Ansamblių vakaras... Galima pasidžiaugti nebent šventinių eitynių iš Katedros aikštės į Vingio parką tiesiogine transliacija – čia atsiskleidė Dainų šventės dalyvių nuoširdumas, savitumas, originalumas, laidos vedėjų kompetencija, profesionalumas, tačiau išliekamoji tokių transliacijų vertė nedidelė, nes parengti kokybiškus, įdomius, įvairiapusiškus, reflektyvius reportažus reikia laiko, kompetencijos ir nemažai darbo.

„Mazochistinis regėjimo malonumas pritraukė mane patį, ir kitą vakarą jau stebėjau „modernų“ baltiškų kostiumų pristatymą su neva šiuolaikiniu šokiu – jame ir keisti judesiai, ir mįslinga Antano Jasenkos muzika vėlgi nesiskyrė nuo Broniaus Kutavičiaus „Strazdo – žalio paukščio“ tonų ir trafaretinio baltų kultūros kildinimo iš mįslingų ūkų. O per visas dienas iš visų pakampių skambantis Donelaitis ėmė skambėti kaip Leninas. Nors bandymų įtraukti publiką dalyvauti, suteikti koncertui nesuvaidinto gyvumo būta, visgi šventė keletą dienų kalė į galvas neginčijamą stereotipinio mąstymo ir klišių diktatą.

³⁶ Prieiga per internetą: <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2014-09-02-vaivas-jauniskis-vasaros-klystkeliai-mirtis-veisiejuose/121361> [žiūrėta 2014 09 05]

Bet jau pačios tradicijos yra diktatas, tad klausimas tik apie jų kilmę. Ir visiškai netyčia vos nukrypus nuo fasadinių pasirodymų, jos išnyra visai kita kasdienos realybe, moderniai skatinama regioninės kultūros politikos³⁷.

Tiesa, palyginę 2009 ir 2014 m. dainų švenčių transliacijų reitingus ir vėl nusivilsime – jie smuko daugiau negu perpus. TNS LT TV auditorijos tyrimo duomenimis, labiausiai (net 73 proc.) krito iškilmingų eitynių populiarumas. Kai kurie renginiai, pavyzdžiui, Pučiamųjų orkestrų koncertas, Šokių diena, Folkloro diena apskritai nebuvo transliuojami tiesiogiai, nes tuo metu vyko Pasaulio futbolo čempionato rungtynės...

Dainų šventės prasmingos – kaip bendro pakilimo, įkvepiančios vienybės šaltinis. Dalyvauti, dainuoti ir šokti, giedoti himną, būti kartu „čia, mūsų namuose“ – tai ir yra Dainų šventės patrauklumo paslaptis. Kaip perteikti ją mažajame ekrane nebanaliai, neprimityviai, be sovietinio šleifo? Tai labai rimta užduotis profesionalams, kad TV žiūrovai neabejotų, ar pelnytai Lietuvos dainų švenčių tradicija ir simbolika įtraukta į UNESCO nematerialaus kultūros paveldo sąrašą.

„Pamirštos“ realijos

Orientuojantis į Dainų švenčių tradiciją Baltijos šalyse, buvo pamiršta viena svarbi šių švenčių dalis – simbolika. Remdamiesi tradicine samprata, simboliką galėtume apibrėžti kaip ženklų ir vaizdinių visumą, kuri atskleidžia ir pagrindžia reiškinių prigimtį bei esmę, kuri išreiškiama simboliais. Kokie simboliai būdingi Dainų ir šokių šventei? Virtualus paukštis, keliaujantis per laiką ir erdvę, išmargintos kolonos ar grojantis ir šviečiantis fontanas? Be abejonės, laikas diktuoja savus prioritetus, tačiau šventės simbolika apibrėžiama kaip tradicijos nulemtas, konservatyvus, tikras ir prasmingas paveldas. Neatsitiktinai itin teigiamai buvo vertinamas Dainų šventės 90-mečio minėjimas Kaune 2014 m. birželio 28 d. kaip tradicinė, beprasmių dainų ir nevykusių šokio instaliacijų nenaudojusi, laike suvaldyta patraukli „šventė“.

UNESCO rengtoje Dainų ir šokių šventės paraiškoje buvo teigiama, kad šios šventės ir su jomis susiję procesai kuria didžiulę neįkainojamą vertę ir turi simboliinę reikšmę, formuojant ir stiprinant bendruomenes (Multinational Candidature File 2001, p. 6). Šventė ir tradicijos vertintinos kaip paveldas, kultūrinė duotybė, istorija, kita vertus, simbolinė reikšmė – tai pagrindinė Dainų ir šokių švenčių vertybė.

³⁷ Ten pat.

Iškeldami politinį – vienijantį, stiprinantį ir formuojantį šventės turinį, privalėtume plėtoti vertybinius prioritetus, atsakyti į iššūkius ir paisyti grėsmių, kurios atsiranda, suteikus šventei visa apimančio, plačiai aprėpiančio ir daugybės – su paveldu, tradicijomis ir tautišku susijusių veiklų įtraukimą renginio statusą, siekiant išsiskirti gausa, įvairove ir „originalumu“. Apskritai prasminiai Dainų ir šokių šventės konceptai, kaip gyvybiškai svarbus tautos kūrimo įrankis (*a vital tool in nation-building*), kaip masiškiausias ir labiausiai jungiantis bendruomeninis įvykis (*the most massive and inclusive communal event*) ir kaip kultūrinė raiška (*cultural expression*), vienijanti tris Baltijos šalis, teikia ir atskleidžia išskirtinumo pobūdį (ten pat, p. 5). Bendras istorinis repertuaras visose šalyse vertinamas taip pat kaip pastovumo (rituališkumo) garantas. Plėsdami vizualinį, idėjinį ir faktinį šventės inventorių prarandame konceptualinį grynumą ir atsidiuriame begalinės gausos, nuolatinės kaitos ir eklektikos sąstuose. Gal iš tiesų vertėtų šiai šventei, saugomai UNESCO ir puoselėjamai Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje, skirti daugiau santūrumo, kuklumo, paprastumo ir taupumo? „Padalykime tą šventės našta: iškilmingai švęskime Valstybės dieną ne kas ketverius metus, o kasmet. Vienais metais džiauukimės mėgėjų teatrais, folkloro ansambliais, liaudies meno paroda, kitais metais nepraleiskime ansamblių vakaro, kanklininkų pasirodymo, trečiais metais eikime žiūrėti šokių dienos, o ketvirtais metais susitikime svarbiausioje UNESCO globojamoje šventės dalyje – Dainų dienoje“ (Nakienė 2014, p. 67). Taip Dainų šventė netaptų našta, paskatintų vienyti, telktis ir išgyventi ritualinį bendrumą.

Estijos visuomenė suteikė Dainų šventei sakralumo statusą. „Tautos dainavimas“ nėra vien tik metafora. Tartu universiteto profesorės Marju Lauristin nuomone, Dainų šventės pagrindas – surinkti didžiąją dalį Estijos gyventojų švęsti bendrų šventų vertybių. Žinoma, kai kurie sako, kad dainų festivalio laikas baigėsi. Tačiau estų atliktas tyrimas aiškiai parodė, kad daugumai estų, ir jauniems, ir seniems, Dainų šventė yra šventė, kurioje Estijos žmonės renkasi patirti kartu esmines tautines vertybes ir jausti, kad jie priklauso Bendrijai. Dalyvavimas festivalyje yra labai svarbus kaip bendras nukrypimas nuo kasdienės rutinos į vertybes, kurios mus sieja su praeitimi. Tai artima religiniam jausmui, išgyvenimui ar patirčiai. Tyrimas taip pat parodė, kad estai turi didelį poreikį sakralumui ir tai sudaro šios tradicijos pagrindą³⁸.

³⁸ The Song Festival Is Sacred for Estonians. Posted on June 30, 2014 by Inga Külmoja. Prieiga per internetą: <http://blog.ut.ee/the-song-festival-is-sacred-for-estonians/#sthash.yHnGbKIT.dp> [žiūrėta 2014 09 05]

Vienijanti ir telkianti šventės galia, sakralumo atsiradimas profaniškoje aplinkoje, ritualiniai išgyvenimai, kai viskas vyksta čia ir dabar, tradicija, plėtojama beveik šimtą metų ir kurianti pilietinio pasirinkimo galimybę, įpareigoja mus kurti prasmingą puoselėjimo politiką, kad išsaugotume ir skatintume, pasak Antano Maceinos, tikrąją lietuviško sielos objektyvaciją – dainą, suteiktume „savo gyvenimui būties formą“, tikėdami, kad „daina yra savotiškas pasibuvimas, buvimas kartu, kuriame turi dalyvauti visi esantieji“ (Maceina 1993, p. 145).

Ar pripažindami dvasinius prioritetus neturėtume pamiršti ir materialiosios šventės pusės? „Man liūdniausia, kad mes didžiausia šalis iš trijų valstybių, o finansavimas atvirkščiai proporcingas. Mažiausia šalis Estija duoda bent penkiskart didesnę finansavimo resursų šaltinį visiems – ir paruošiamiesiems Dainų šventės darbams, ir pačiai Dainų šventės sąmatai, ir kolektyvų gyvastes palaikymui. Latvijai duoda tris kartus daugiau, o mes atsiliegame“, – spaudos konferencijoje Seime 2015 m. vasario 26 d. kalbėjo Chorvedžių sąjungos pirmininkas, choro „Ažuoliukas“ vadovas prof. Vytautas Miškinis, lygindamas Dainų švenčių finansavimą Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje³⁹. Apskritai, vertinant Dainų šventę kaip pačią pigiausią priemonę patriotizmui ir pilietiškumui ugdyti, atsižvelgdami į jos svarbą ir populiarumą turėtume didinti finansavimą, paremti Dainų šventės moralinį autoritetą ir kurti šventės ateitį kartu.

* * *

2014 m. spalio 23–24 d. Taline vykusiame trišaliame Baltijos kultūros komiteto posėdyje buvo suderinta ir pasirašyta Trišalė Lietuvos, Latvijos ir Estijos kultūros ministerijų bendradarbiavimo programa 2015–2018 metams. Joje numatoma skatinti dalyvavimą ir mainus tarp šalių visose kultūros ir kūrybinių sektorių srityse, keistis informacija dėl teisėkūros iniciatyvų, kultūros politikos pokyčių, tęsti bendradarbiavimą daugiašaliuose Baltijos ir Šiaurės šalių formatuose, bendradarbiauti įgyvendinant UNESCO konvencijas ir programas, pasitelkiant trišalius ir tarptautinius formatus, naujų visoms trims šalims aktualių dokumentų įrašymas į UNESCO „Pasaulio atminties“ registrą. Programoje taip pat yra numatyta atnaujinti Dainų ir šokių švenčių tradicijos išsaugojimo ir atgaivinimo Baltijos koordinacinio komiteto sudėtį ir parengti bendradarbiavimo planą 2015–2025 metams.

³⁹ Prieiga per internetą: <http://www.15min.lt/naujiena/laisvalaikis/ivairenybes/kulturos-zmones-baiminasi-del-dainu-sventes-likimo-61-487610> [žiūrėta 2015 03 05]

Bendra Lietuvos, Latvijos ir Estijos kultūros politika, jeigu ji neliks tik „gerų ketinimų protokolais“, paralelūs tyrimai, sociologinės apklausos galėtų atverti naujas kultūros plėtros perspektyvas, išsaugant ir plėtojant nacionalinius prioritetus, kolektyvinę atmintį ir kontekstus, vienijančius tris Baltijos šalis. Gyventi, nenusistatčius kultūros prioritetų, yra tas pats, kaip be nuovokos klaidžioti painiais prarastos istorinės ir kultūrinės atminties labirintais. Arba puoselėti bendrus vienijančius ir telkiančius šventės, kaip sakralumo, ritualus.

* * *

2015 m. vasario 25 dieną paskelbus Kultūros politikos vystymo diena, Kultūros ministerijoje buvo siekiama aptarti kai kuriuos kultūros tradicijų išsaugojimo regionuose klausimus ir buvo tariamasi, kaip 2018 metų Dainų šventę paversti visuotiniu reiškiniu. „Šiandien neeilinė diena Kultūros ministerijoje, ji skirta nuspręsti, kaip 2018 metais Lietuva, Latvija ir Estija iškilmingai švęs Nepriklausomybės šimtmetį. Šiandien nė vienam mūsų nekyla abejonių, kad Dainų šventė po trejų metų turėtų ypač garsiai suskambėti visose trijose Baltijos šalyse. Tai bus iškiliausia ir stipriausia mūsų, vieno likimo susietų tautų, šventė. Visi kartu, susikibę rankomis ir dainomis švęsime mūsų valstybių gimtadienius, todėl šiandien susitikome aptarti, ne tik kaip laikysimės dar 2005 m. Taline priimtos rezoliucijos, kuria trys Baltijos šalys įsipareigojo užtikrinti Dainų švenčių, kaip unikalios tradicijos tęstinumą, bet ir kaip 2018 metais Dainų šventę paversime visuotiniu reiškiniu, parodančiu pasauliui, kad ne veltui prieš 12 metų Estijos, Latvijos ir Lietuvos dainų švenčių tradicija ir simbolika įtraukta į UNESCO Žmonijos žodinio ir nematerialaus paveldo sąrašą ir kad šis reiškinys yra pasaulyje analogų neturintis, gyvą tradiciją liudijantis, unikalus kultūros šedevras“, – kalbėjo kultūros ministras Š. Birutis. Susipažinus su Latvijos ir Estijos Dainų švenčių finansavimo modelių pavyzdžiais, apsvarsčius ir naujų finansavimo formų galimybes, buvo ieškoma kelių, kaip paskatinti privatų sektorių, mecenatus, visuomenines organizacijas. Pasak Š. Birusio, atskiro dėmesio šiandien turėtų sulaukti ir jaunimo dalyvavimas Dainų šventėse, nes pagal jaunosios kartos poreikius privalu ieškoti naujų meninės raiškos formų, panaudoti technologijas, reaktualizuoti tradicines vertybes⁴⁰.

⁴⁰ 2015 m. vasario 25 d. Kultūros ministerijoje tariamasi, kaip 2018 metų Dainų šventę paversti visuotiniu reiškiniu. Prieiga per internetą: <http://lrkm.lt/go.php/lit/Kulturos-ministerijoje-tariamasi-kaip-2018-metu-Dainu-svente-paversti-visuotiniu-reiskiniu>[žiūrėta 2015 03 05]

Kultūros politikos
vystymo diena LR kultūros
ministerijoje 2015 m. vasario
25 d. LR KM nuotr.

Ar susipažinus su sėkminga kaimyninių šalių patirtimi ir parengus bei įtvirtinus tinkamiausią mėgėjų meno, dainų švenčių, kitų tradicijų valstybės paramos ir plėtros strategiją, numačius būdus, kaip spręsti kultūros specialistų ir kolektyvų vadovų kvalifikacijos kėlimo, kolektyvų vadovų apmokėjimo, pasirengimo dainų šventėms proceso stiprinimo, nematerialaus kultūros paveldo apsaugos klausimus, bus pasiekta pozityvių rezultatų, parodys laikas, nes 2018 m. Dainų šventė ne už kalnų.

2015 m. gegužės 6 d. įvertinus finansinę Dainų šventės bazę ir didelę piniginių trūkumą, dėl kurio stringa šimtmetį minėšančios Lietuvos pasirengimas Dainų šventei 2018 metais, kultūros ministras Š. Birutis teikė Vyriausybei siūlymą padidinti Kultūros ministerijos asignavimus 2016–2017 m. po 1 mln. eurų, 2018 m. – 4 mln. eurų Dainų švenčių tradicijos tęstinumui užtikrinti ir Lietuvos dainų šventei surengti. Siekiant išlaikyti Dainų švenčių tradicijos tęstinumo procesą, išsaugoti kultūros tapatumą, didinti kultūros prieinamumą regionuose, įtraukti į aktyvią kultūrinę veiklą didesnę gyventojų dalį – tokie būtų šio finansavimo įgyvendinimo tikslai. Palyginti su kaimynėmis Latvija ir Estija, Lietuva smarkiai atsilieka puoselėjant Dainų švenčių tradiciją. Turėdamos mažiau gyventojų Latvija ir Estija šiandien išlaiko kur kas daugiau meno kolektyvų, skiria daugiau lėšų pasirengimo šventėms procesui ir kt. Pavyzdžiui, 2015 m. Estija skyrė pasirengimui dainų šventėms 2 579 415 eurų, 2014 m. Dainų šventėje dalyvavo 1 739 mėgėjų meno kolektyvai (42 149 dalyviai). Latvija pasirengimui dainų šventėms skyrė 1 716 462 eurų, 2013 metų Latvijos dainų ir šokių šventėje dalyvavo

1 786 mėgėjų meno kolektyvai (40 600 dalyvių). Lietuva pasirengimui dainų šventėms skyrė 545 000 eurų, 2014 m. Dainų šventėje dalyvavo 1364 mėgėjų meno kolektyvai (35 888 dalyviai)⁴¹. Praėjusioje Dainų šventėje dalyvavo kas septintas lietuvis, bent kartą tapę atlikėjais Dainų šventėje buvo 15 proc. apklaustųjų, rodo reprezentatyvus Lietuvos kultūros tyrimų instituto (LKTİ) tyrimas. Šis rodiklis, palyginti su bendru gyventojų įsitraukimu į kultūrinę veiklą Lietuvoje, yra gana aukštas, bet lietuviai pagal aktyvumą Dainų šventėje gerokai atsilieka nuo kaimyninių Baltijos valstybių, kur renginiuose dalyvavę nurodo apie pusę visų respondentų⁴². Ir reikia tikėtis, kad įveikę atsilikimą materialiniuose dalykuose ir sutelkę bendras pajėgas mes įveiksime ir kitus „atsilikimus“, kurdami ir puoselėdami Dainų šventės tradiciją ir simboliką.

Literatūra

- Amrith, Sunil; Sluga, Glenda. 2008. New Histories of the United Nations. In: *Journal of World History*, No. 19, p. 251–274.
- Assmann, Aleida; Assmann, Jan. 1994. Das Gestern im Heute. Medien und soziales Gedächtnis. In: *Die Wirklichkeit der Medien: Eine Einführung in die Kommunikationswissenschaft*. Eds. Klaus Merten, Siegfried J. Schmidt, Siegfried Weischenberg. Opladen: Westdeutscher Verlag, p. 114–140.
- Assmann, Aleida. 1999. *Erinnerungsräume: Formen und Wandlungen des kulturellen Gedächtnisses*. Munich: Beck.
- Assmann, Aleida; Conrad, Sebastian. 2010. Introduction. In: *Memory in a Global Age: Discourses, Practices and Trajectories*, Eds. Aleida Assmann, Sebastian Conrad, Palgrave Macmillan, p. 1–16.
- Assmann, Jan. 1995. Collective Memory and Cultural Identity. In: *New German Critique*, No. 65, p. 125–133.
- Balkelis, Tomas. 2010. *Moderniosios Lietuvos kūrimas*. Iš anglų kalbos vertė Žilvinas Beliauskas. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
- Brüggemann, Karsten, and Kasekamp, Andres. 2014. ‘Singing Oneself into a Nation’? Estonian Song Festivals as Rituals of Political Mobilisation. In: *Nations and Nationalism*, Vol. 20, Issue 2, April, p. 259–276.

⁴¹ Prieiga per internetą: <http://lrkm.lt/go.php/lit/Kulturos-ministras-teikia-Vyriausybei-siulyma-padidinti-asignavimus-Dainu-sventei-/1> [žiūrėta 2015 05 10]

⁴² Prieiga per internetą: http://www.lrt.lt/naujienos/kultura/26/100930/kulturos_ministras_2018-uju_dainu_sventei_prasys_papildomai_6 mln_euru [žiūrėta 2015 05 10]

- De Certeau, Michel (in collaboration with Dominique Julia, Jacques Revel). 1986. The Beauty of the Dead: Nisard. In: *Heterologies: Discourses on the Other*. Trans. Brain Massumi. Minneapolis: University of Minnesota Press, p. 119–136.
- Eliade, Mircea. 1997. *Šventybė ir pasaulietiškumas*. Iš prancūzų kalbos vertė Petras Račius. Vilnius: Mintis.
- Gudelis, Regimantas. 2014. Keliai, vedę į pirmąją dainų šventę. In: *Lietuvos dainų švenčių tradicija. The Tradition of Lithuanian Song Celebration*. Vilnius: Pasaulio lietuvių dainų šventės fondas, Lietuvos liaudies kultūros centras, p. 16–24.
- Gudelis, Regimantas. 2009. Chorai ir dainų šventės Lietuvoje – etninės savimonės žadintojai: raidos ir raiškos problemos (XX a. II pusė – XX a. pradžia). In: *Gimtasis kraštas*, p. 3–16. Prieiga per internetą: http://www.ziemgala.lt/saugykla/pdf/1_gudelis.pdf [žiūrėta 2014 12 15]
- Gudelis, Regimantas. 2001. Vydūnas apie dainų šventes: chorotyros aspektas. In: *Tiltai*. Priedas, Nr. 7. p. 86–95.
- Kazlauskaitė, Giedrė. 2011. „Kiek statistinis lietuvis turi tuštybės? In: *IQ*. Prieiga per internetą: <http://iq.lt/iq-zurnalas/kiek-statistinis-lietuvis-turi-tustybes> [žiūrėta 2014-12-06]
- Lauristin, Marju, Vihalemm, Peeter. 2013. *Minu lauluja tantsupidu: Sotsioloogilise uuringu aruanne*. Tartu: eesti laulu-ja tantsupeo sa. Prieiga per internetą: <http://2014.laulupidu.ee/wp-content/uploads/2014/01/Laulupeo-uuringu-aruanne-oktoober-2013.pdf> [žiūrėta 2014 09 05]
- Les lieux de mémoire*. 3 vols. Ed. Pierre Nora. Paris: Gallimard, 1984–1992.
- Maceina, Antanas. 1993, 1994. Liaudies daina – tautos sielos išraiška (Lietuvių dainų dvasia ir pobūdis). In: *Tautosakos darbai*, 1993, t. II (IX), p. 145–149; *Tautosakos darbai*, 1994, t. III (X), p. 53–73. Prieiga per internetą: http://www.xn--altiniai-4wb.info/files/literatura/LA00/Antanas_Maceina_Liaudies_daina_-_tautos_sielos_i%C5%A1rai%C5%A1ka.LA0300A.pdf
- Martinaitis, Marcelijus. 2002. *Laiškai Sabos karalienei: Esė romanas*. Vilnius: Tyto alba.
- Multinational Candidature File for the 2nd Proclamation of Masterpieces of the Oral and Intangible Heritage of Humanity „Tradition and Symbolism of the Song and Dance Celebration Process in Estonia, Latvia and Lithuania“, 2001. Prieiga per internetą: http://www.unesco.lv/files/Tradition_and_Symbolism_of_the_Song_and_Dance_Celebration_Process_in_Estonia_Latvia_and_Lithuania_e9aa0010.pdf; http://www.unesco.lt/uploads/Multinational%20Candidature%20File%20UNESCO_Tradition%20and%20Symbolism%20o.pdf [žiūrėta 2014 09 05]
- Nakienė, Austė. 2014. Dainų šventės našta. In: *Liaudies kultūra*, 2014, Nr. 4, p. 66–67.
- Nora, Pierre. 1984. *Les lieux de mémoire*. T. I. La Republique. Paris: Gallimard.
- Rastenienė, Dalia. 2007. Lietuvos dainų švenčių tradicija ir simbolizmas. In: *Muzikos barai*, Nr. 5–6, p. 1–6.

- Smidchens, Guntis. 2014. *The Power of Song: Nonviolent National Culture in the Baltic Singing Revolution*. Washington: University of Washington Press.
- Smidchens, Guntis. 2012. „Be dainų nebūt buvę tūkstančių be ginklo pasipriešinusių žmonių, o be jų nebūtų buvusios nepriklausomybės“, Aušros Jurgutienės interviu su Gunčiu Šmidchensu, Vašingtono universiteto Skandinavistikos departamento docentu, Baltijos šali studijų programos vadovu. In: *Muziejai, paveldas, vertybės*. Sudarė Rita Repšienė. Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, p. 150–157. – Lietuvos kultūros tyrimai, 2.
- Tradicija, telkianti tautą: Diskusija Vilniaus rotušėje, pristatant Dainų šventės 90-mečiui skirtą leidinį. In: *Liaudies kultūra*, 2014, Nr. 4, p. 35–42.
- Zaborskaitė, Vanda. 2008. Dar vienas žvilgsnis į sovietmečio kultūrą. In: *Bernardinai.lt*. Prieiga per internetą: <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2008-03-12-vanda-zaborskai-te-dar-vienas-zvilgsnis-i-sovietmecio-kultura/3950/print> [žiūrėta 2014 12 04]

Aida Savicka

Dainų ir šokių šventė Lietuvoje: visuomenės aktyvumas, šventės samprata ir vertinimas

Dainų šventė yra bene didžiausias ir masiškiausias kultūros renginys Lietuvoje, kas ketverius metus į šventės sukurį įtraukiantis pačias įvairiausias socialines šalių gyventojų grupes: tiek jaunimą, tiek brandaus amžiaus žmones, tiek sostinės, tiek regionų gyventojus ir panašiai. Vargu ar kokia kita šventė galėtų jai prilygti tokia atlikėjų ir žiūrovų įvairove, masiškumu bei aktyviu dalyvavimu savaitiniame šventės renginių vyksme. Jos unikalumas ir reikšmė pripažinta ne tik šalies, bet ir tarptautiniu mastu, o organizavimas reglamentuojamas specialaus 2007 metais įsigaliojusio Lietuvos Respublikos Dainų švenčių įstatymo.

Jubiliejinės, 90-tosios Dainų šventės, vykusios 2014 metais, populiarumas, vertinant pagal žiūrovų pritraukimą į renginius, bilietų pardavimą, rodo, kad ji ir šiandien išsaugo aktualumą ir išlieka vienu gyvybingiausių nūdienos renginių, puoselėjančių tautinę Lietuvos kultūrą ir tradicijas, tautos bendrumo pajautimą. Būtent šį tautos sutelkimo aspektą visų pirma akcentuoja valstybės veikėjai, kultūros politikos formuotojai bei Dainų šventės rengėjai. Jo svarba pabrėžiama ir Dainų švenčių įstatyme. Tačiau pasigirsta nuogaštavimų dėl galimų šventės komercializavimo tendencijų ar grėsmių prarasti jos tikrąją esmę ieškant pernelyg drąsių inovacijų, kurių tikslas – pritraukti kuo daugiau pramogų ieškančių žiūrovų.

Siekiant išsiaiškinti, kokia šventės samprata vyrauja tarp įvairaus amžiaus Dainų šventės atlikėjų bei šių renginių žiūrovų, kaip jie vertina šventės renginius, netrukus po paskutiniosios Dainų šventės uždarymo buvo atliktas reprezentatyvus pilotinis Lietuvos gyventojų nuomonės tyrimas (2014 m. liepos 16–26 d.). Tyrimo metodas – standartizuotas betarpiškas interviu pagal iš anksto paruoštą klausimyną (1 priedas). Tyrimo metu buvo apklausti 1005 respondentai nuo 18 iki 75 metų amžiaus. Tyrimo lokacija – visoje šalies teritorijoje išdėstyti 65 atrankiniai taškai, reprezentuojantys visus šalies regionus.

Tyrėjų tikslas buvo išsiaiškinti Dainų šventės sociokultūrinės integracijos potencialą bei visuomenės sąmonėje vyraujančią šio renginio sampratą. Tradiciškai vyraujanti kultūros tyrėjų bei kultūros politikos formuotojų prielaida yra Dainų

šventės kaip tautos konsolidacijos ir tapatumo įtvirtinimo samprata, tačiau tyrimo vertas klausimas yra tas, ar laisvosios rinkos sąlygomis save įtvirtinanti Dainų šventė jos atlikėjų bei žiūrovų akyse netampa tiesiog dar vienu pramogų industrijos produktu? Nors šis teiginys gali skambėti ciniškai, reikia atsižvelgti į galimą nuomonių įvairovę, nes tokio masiškumo šventėse dalyvauja skirtingų kartų atstovai, turintys nevienodą gyvenimo patirtį, puoselėjantys skirtingas vertybes bei prioritetus.

Atlikta Lietuvos gyventojų nuomonės apklausa buvo parengta kaip pilotinis tyrimas, padėsiantis pasirėngti tolimesniam fundamentaliai lyginamajam tyrimui. Todėl dėmesys buvo sutelktas į du pagrindinius aspektus – kognityvinį (pažinimo) ir normatyvinį (vertybinį), o tyrimo laukas apėmė šią problematiką:

Lietuvos visuomenės įsitraukimą į šventės renginius (dalyvavimas, stebėjimas, domėjimasis);

- žinojimą apie šventę;
- šventės svarbos suvokimą;
- šventės vertinimą kokybine prasme.

Toliau apžvelgsime tyrimo rezultatus pagal šias sritis ir įvertinsime, kokie veiksniai lemia aktyvumo bei nuomonių įvairovę.

Įsitraukimas į Dainų šventės renginius

Pripažįstant dalyvavimo kultūros renginiuose, kultūros produkcijos vartojimo reikšmę tiek asmenybės tobulėjimui, tiek visuomenės kultūrinio tapatumo puoselėjimui, keletas pirmųjų tyrimo klausimų buvo skirti nustatyti gyventojų įsitraukimo į Dainų šventės renginius lygiui tiek dalyvavimo, tiek stebėjimo prasme. Respondentų buvo klausiama:

- Ar esate kada nors dalyvavęs (-usi) Dainų šventėje kaip atlikėjas (-a)?
- Ar Jūs asmeniškai stebite Dainų šventės renginius?

Į pirmąjį klausimą teigiamai atsakė 15 proc. respondentų, iš jų 8 proc. teigė dalyvavę Dainų švenčių programoje vieną kartą, o 7 proc. – daugiau nei vieną kartą. Vertinant iš Lietuvos perspektyvos, tai yra labai aukštas aktyvumo rodiklis, ypač atsižvelgiant į Kultūros ministerijos užsakymu 2014 m. atlikto tyrimo duomenis¹, rodančius, jog visuomenės narių, kurie yra linkę kurti, dalyvauti vykdant

¹ Jurgita Verikienė, Rimantas Juozas Vaicenavičius, Darius Žeruolis. 2014. Gyventojų dalyva-

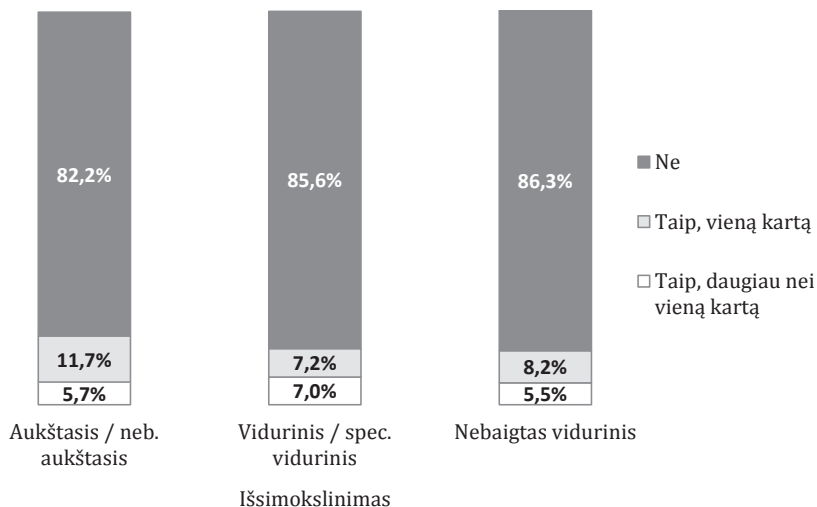
kultūrinę meninę veiklą įvairiose srityse, mūsų šalyje yra apie 30 proc., o faktiškai joje dalyvauja apie 13 proc. Lietuvos gyventojų. Atsižvelgiant į tokį dalyvavimo kultūrinėje veikloje plačiąja prasme potencialą, faktinis dalyvavimo Dainų šventės renginiuose lygis yra išties labai aukštas. Tačiau lyginant su Estijoje (2013 m.) bei Latvijoje (2007 m. ir 2014 m.) atliktų dalyvavimo Dainų šventėse tyrimų rezultatais, Lietuvos visuomenės įsitraukimą į šventės renginius reiktų vertinti kaip pasyvų. Pavyzdžiui, Estijoje atlikto tyrimo duomenimis, bent kartą Dainų ir šokių šventėje nurodė dalyvavę net pusė 15–74 metų amžiaus respondentų². Neabejotinai lemiamos reikšmės tam turi tiek skirtinga šventės tradicijos gimimo istorija, tiek šios tradicijos trukmė: kaimyninės šalyse Dainų šventės kilo iš bendruomenių iniciatyvos dar XIX amžiaus pabaigoje, o štai Lietuvoje šios šventės pradžia susijusi su valstybinių institucijų sprendimais XX amžiaus pradžioje. Todėl kaimyninėse šalyse gyventojų sąmonėje vyrauja daug stipresnė nuostata dėl dalyvavimo šventėje kaip kultūros ritualų tęstinumo ir asmens prestižo dalyko.

Kalbant apie renginių atlikėjų demografinį profilį, dalyvavę Dainų šventėje dažniau teigė moterys (iš jų dalyvavusių buvo 19,2 proc. lyginant su 10,4 proc. dalyvių vyrų), aukščiausio išsimokslinimo, didžiausias pajamas turintys respondentai, miesto gyventojai (žr. 1–3 pav.). Pastebėtina, kad šios gyventojų kategorijos apskritai yra labiau linkusios į aktyvią kultūrinę meninę veiklą, tad nenuostabu, kad ir įvairiuose Dainų šventės renginiuose jos dalyvauja aktyviau. Tą parodo ir analogiškai minėto 2014 metų tyrimo rezultatai: suinteresuotumo kultūrine veikla stoka labiau būdinga vyrams, turintiems pradinį, pagrindinį išsilavinimą, nedirbantiems arba dirbantiems žemesnės kvalifikacijos darbus asmenims, taip pat dažniau suinteresuotumo (o galbūt galimybių dėl nepakankamai išvystytos kultūros infrastruktūros) trūksta kaimų nei didmiesčių gyventojams.

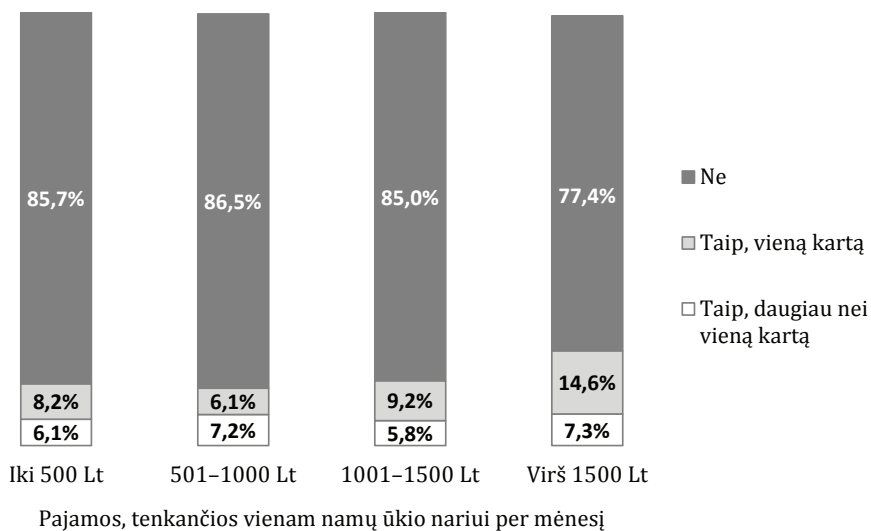
vimas kultūroje ir pasitenkinimas kultūros paslaugomis. Tyrimo ataskaita. Vilnius: SIC, ESTEP. Prieiga internetu: http://3erdve.lt/media/public/gyventoj_dalyvavimas_kultroje_ir_pasitenkinimas_kultros_paslaugomis.pdf [žiūrėta 2015 05 22].

² Marju Lauristin, Peeter Vihalemm. 2013. Minu laulu- ja tantsupidu. Sotsioloogilise uuringu aruanne. Tyrimo ataskaita. Tartu. Prieiga internetu: <http://2014.laulupidu.ee/wp-content/uploads/2014/01/Laulupeo-uuringu-aruanne-oktoober-2013.pdf> [žiūrėta 2015 05 22].

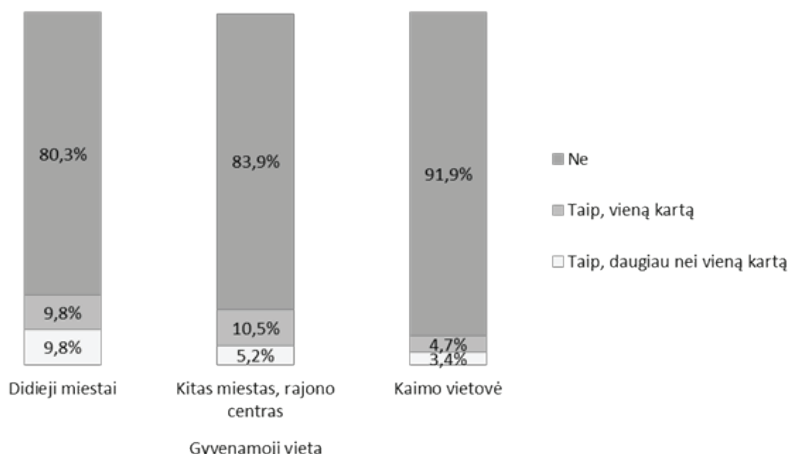
1 pav. Išsimokslinimo įtaka dalyvavimui Dainų šventės renginiuose
(Ar esate kada nors dalyvavęs (-usi) Dainų šventėje kaip atlikėjas (-a)?)

2 pav. Šeimos ūkio pajamų įtaka dalyvavimui Dainų šventės renginiuose
(Ar esate kada nors dalyvavęs (-si) Dainų šventėje kaip atlikėjas (-a)?)

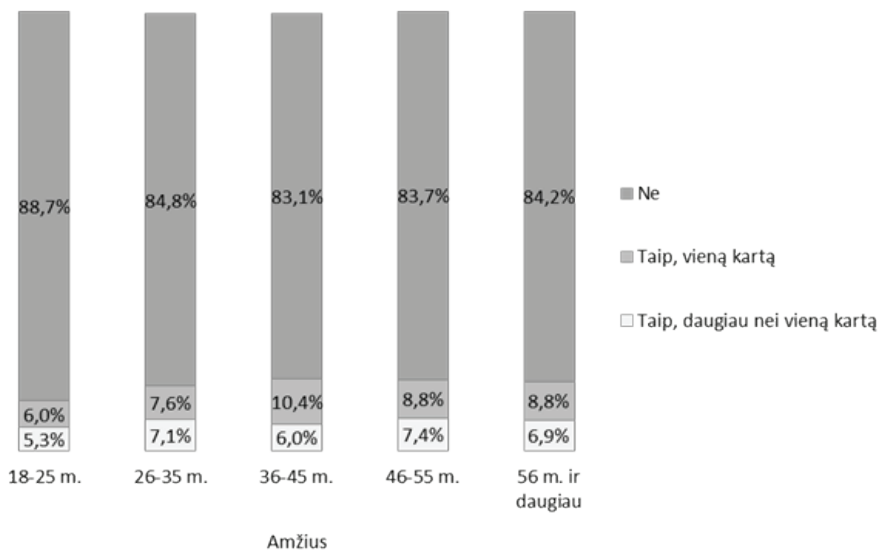

3 pav. Gyvenamosios vietos įtaka dalyvavimui Dainų šventės renginiuose
(Ar esate kada nors dalyvavęs (-usi) Dainų šventėje kaip atlikėjas (-a)?)

Kalbant apie kitus demografinius skirtumus, amžius yra vienas iš reikšmingiausių veiksnių, turinčių įtakos dalyvavimui Dainų šventės renginiuose, nes jauniausioji karta rečiau nei vyresnieji nurodė dalyvavę šventėje kaip atlikėjai (žr. 4 pav.).

4 pav. Amžiaus įtaka dalyvavimui Dainų šventės renginiuose
(Ar esate kada nors dalyvavęs (-usi) Dainų šventėje kaip atlikėjas (-a)?)

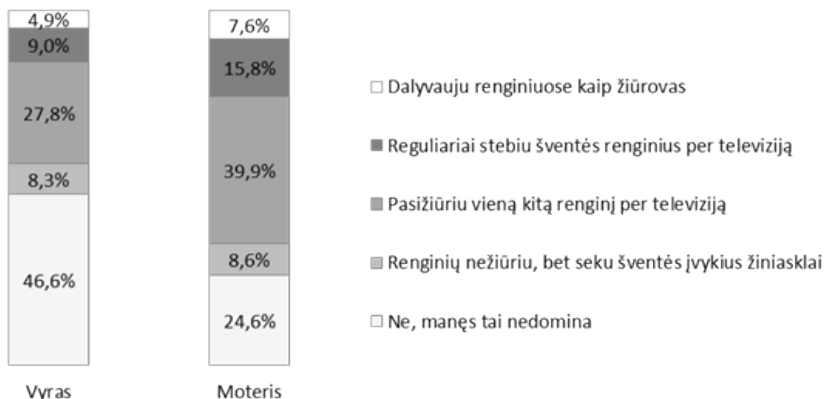

Mažesnis jaunimo aktyvumas iš dalies gali būti paaiškintas kaip gyvenimo ciklo reiškinys – dar visiškai neišnaudotomis dalyvavimo šventėje galimybėmis dėl trumpesnės aktyvaus sąmoningo gyvenimo trukmės. Tačiau tikėtina, kad tai parodo ir realų skirtumą tarp kartų, šiuolaikinių jaunimą menčiau įtraukiant į tradicinę kultūrinę veiklą nei tai buvo daroma prieš kelis dešimtmečius.

Vertinant šventės potencialą sutelkti visuomenę, stiprinti jos kultūrinį tapatumą, svarbus ne tik dalyvių, bet ir žiūrovų įsitraukimo į renginius aktyvumas. Į klausimą „Ar Jūs asmeniškai stebite Dainų šventės renginius?“ teigiamai atsakė net 62 proc. respondentų. Dauguma iš jų – net 76 proc. – teigė dažniau ar rečiau pasižiūrintys renginius per televiziją, 10 proc. – dalyvaujantys renginiuose, kiti – sekantys informaciją apie šventę žiniasklaidoje³.

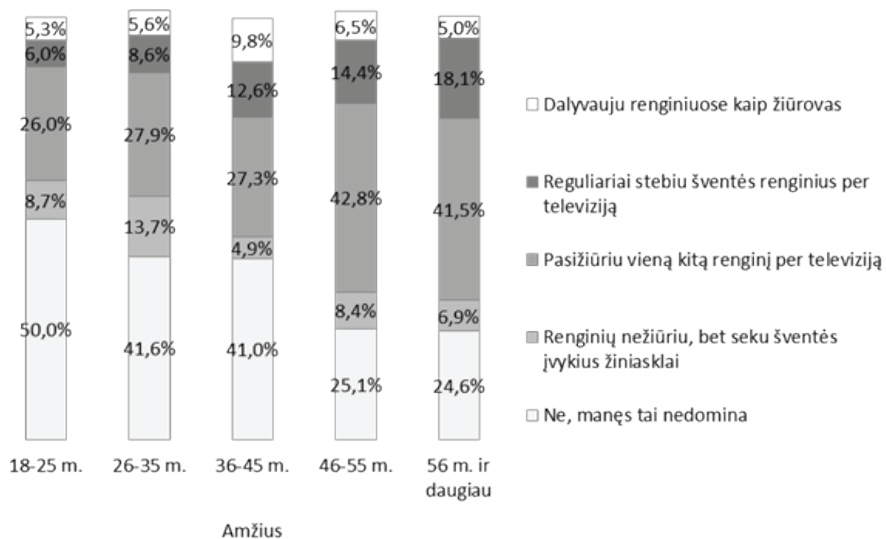
Kalbant apie demografinius skirtumus, Dainų šventės renginius per televiziją dažniau žiūri moterys, vyresni respondentai (46 m. amžiaus ir vyresni) ir mažesnių miestų, rajonų centrų gyventojai. Žiniasklaidoje įvykius dažniau seka didmiesčių gyventojai; gyvai renginius dažniau stebi aukščiausio išsimokslinimo atstovai ir didmiesčių gyventojai (žr. 5–9 pav.).

5 pav. Lyties įtaka įsitraukimui į Dainų šventės renginius
(Ar Jūs asmeniškai stebite Dainų šventės renginius?)

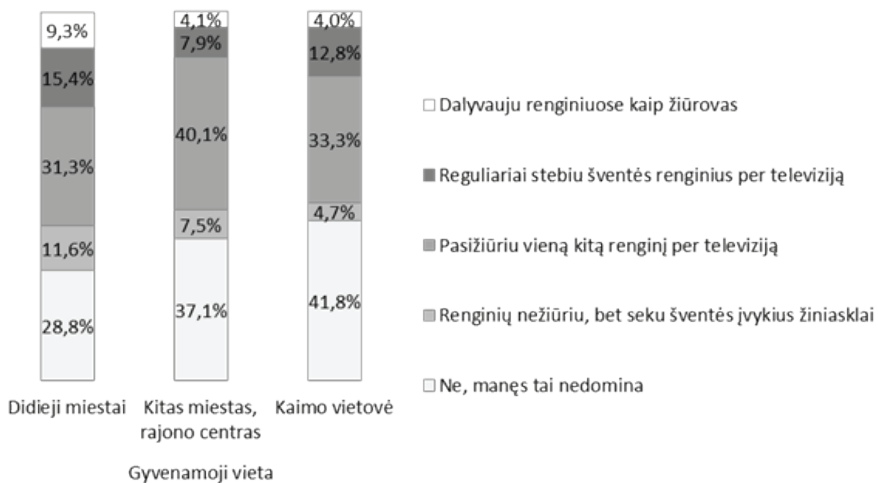

³ Minėtojo Estijoje atlikto tyrimo duomenimis, net du trečdaliai respondentų nurodė dalyvavę renginiuose kaip žiūrovai, o 90 proc. – sekę televizijos bei radijo transliacijas.

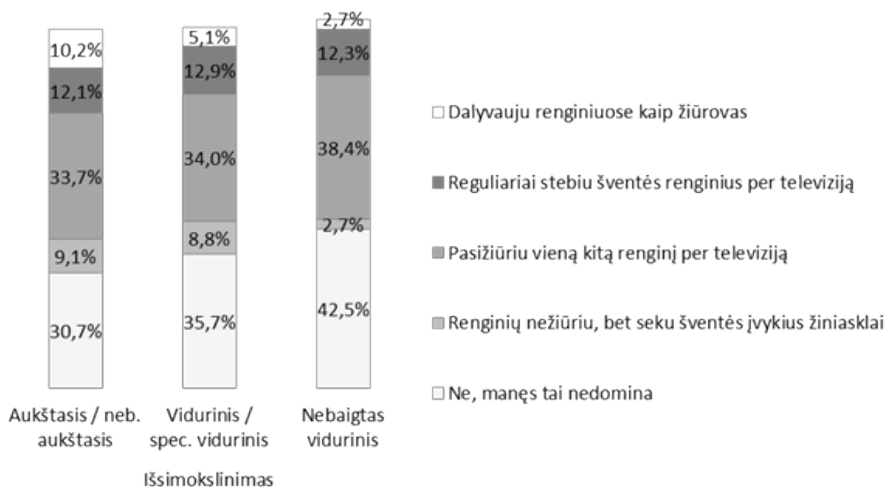
6 pav. Amžiaus įtaka įsitraukimui į Dainų šventės renginius
(Ar Jūs asmeniškai stebite Dainų šventės renginius?)

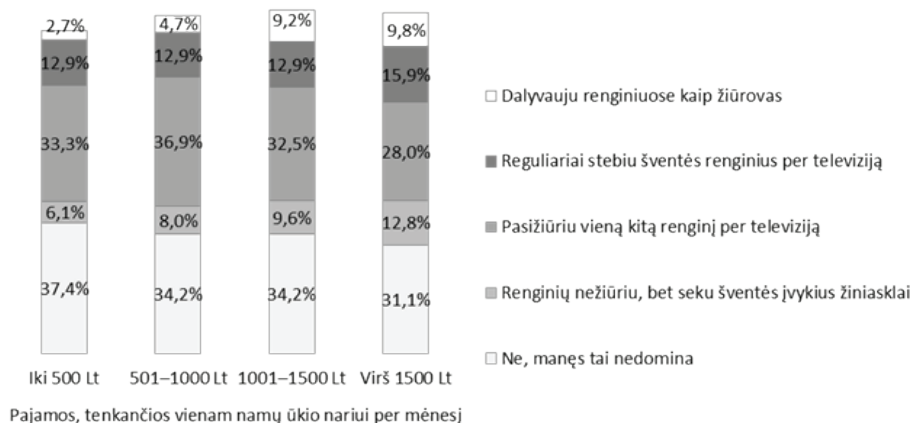
7 pav. Gyvenamosios vietos įtaka įsitraukimui į Dainų šventės renginius
(Ar Jūs asmeniškai stebite Dainų šventės renginius?)

8 pav. Išsimokslinimo įtaka įsitraukimui į Dainų šventės renginius
(Ar Jūs asmeniškai stebite Dainų šventės renginius?)

9 pav. Šeimos ūkio pajamų įtaka įsitraukimui į Dainų šventės renginius
(Ar Jūs asmeniškai stebite Dainų šventės renginius?)

Galima daryti išvadą, kad įsitraukimo į Dainų šventės renginius pobūdį lemia tiek gyvenimo būdo, tiek galimybių veiksniai, nes, pavyzdžiui, moterys bei vyresni žmonės apskritai daugiau laiko praleidžia žiūrėdami televizorių nei vyrai ar jaunesni žmonės; o didmiesčių, ir ypač sostinės, gyventojai turi daugiau galimybių tiesiogiai stebėti šventės renginius nei atokiau gyvenantys žmonės.

Nesidomintys Dainų šventės renginiais respondentai (tokių buvo 350, arba beveik 35 proc. visų apklaustųjų⁴) buvo paklausti apie to priežastis, pateikiant atvirą klausimą: „Jei Dainų šventė Jūsų nedomina, gal galėtumėte nurodyti kodėl?“. Absoliuti dauguma atsakiusiųjų nurodė intereso stoką (pavyzdžiui, „nepatinka“, „nemėgstu folkloro“, „nuobodu“, „skirta vyresniems žiūrovams“ ir pan.) ir tik penktadalis įvardijo galimybių trūkumą (nėra laiko, per toli, prasta sveikata ir pan.).

Žinojimas apie šventę

Žinojimas apie kultūros reiškinių, jo ištakas, prasmę yra visuomeniškai svarbus, nes įtvirtina kolektyvinę tapatybę, suteikia prasmę ritualams, leidžia susisieti su kolektyvine pasąmone. Jo įprasminimui labai svarbus ir ritualų cikliškumas, renginių reguliarumas. Nūdienos visuomenėje neabejotinai svarbus vaidmuo įtvirtinant Dainų šventės tradiciją ir statusą tenka žiniasklaidai: pristatyti jos istoriją, repertuarą ir dalyvius, visapusiškai, išsamiai ir atsakingai nušviesti šventės renginius, nesivaikant pigių vienadienių sensacijų.

Kadangi pristatomas tyrimas buvo atliekamas netrukus po pastarosios Dainų šventės uždarymo, kai informacija apie ją vis dar buvo gausi ir šviežia, o taip pat atsižvelgiant į ribotą pilotinio tyrimo apimtį, plačiosios visuomenės žinojimo apie šventę įvertinimui respondentų buvo klausama apie įvairius praėjusius Dainų šventės renginius, prašant nurodyti, kurie iš jų įsiminė labiausiai („Kokie šių metų Dainų šventės renginiai Jums labiausiai įsiminė? (galimi keli variantai)“). Pastebėtina, kad nors Dainų šventės renginių apimtis kasmet auga, įsimintiniausi visuomenei yra tradiciniai, ilgamečiai šventės renginiai, ir labiausiai – dainuojamieji: Dainų dienos Vilniuje ir Kaune, šventės atidarymo koncertas, eitynės iš Katedros aikštės į Vingio parką, Ansamblių vakaras. Kiekvieną iš jų kaip įsimintiniausią nurodė nuo penktadalio iki beveik pusės respondentų, įvairūs kiti šventės renginiai

⁴ Palyginkite, Estijoje tokių respondentų buvo vos 9 proc.

labiausiai įsiminė 4–12 proc. respondentų (žr. 10 pav.). Šie duomenys patvirtina tęstinumo svarbą įprasminant šventę ir įtvirtinant ritualus bei rezervuotą požiūrį į naujas šventės organizatorių iniciatyvas, siekiančias dar labiau prisodrinti šventės programą.

10 pav. Įsimitiniausi Dainų šventės renginiai (proc.)

Tolimesniuose Dainų šventės tyrimuose žinojimo apie šventę aspektui planuojama skirti daugiau dėmesio, įvertinant žinias apie šventės istoriją, pripažinimą valstybės bei pasaulio mastu ir pan. Išsamesnės analizės vertas ir visuomenės požiūris į tradicinių šventės renginių bei inovacijų subalansavimą.

Dainų šventės svarbos suvokimas

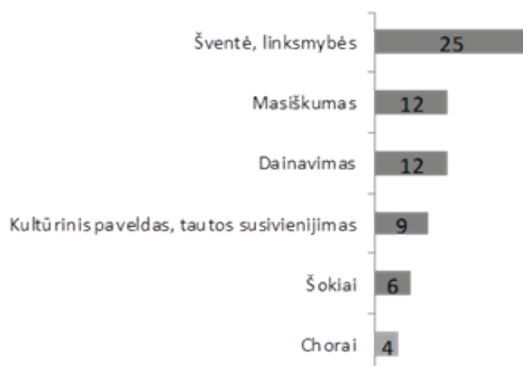
Dainų šventė yra vienas iš masiškiausių ir gyvybingiausių nūdienos renginių, tačiau jos svarba visuomenei, kultūrinės jos aktualumo prielaidos Lietuvoje ligšiol nebuvo rimčiau tyrinėtos. Šventės rengėjai visų pirma akcentuoja tokias jos funkcijas kaip tautinės Lietuvos kultūros ir tradicijų puoselėjimas, tautos bendrumo jausmo stiprinimas. Lietuvos respublikos Dainų švenčių įstatymas taip pat pabrėžia dainų švenčių tradicijos sąsajas su visuomenės tautiniu pilietiniu

auklėjimu. Tačiau kyla klausimas, ar ši Dainų šventės prasmė vyrauja ir plačiojoje visuomenėje, ar žiūrovams ši šventė nėra tiesiog dar vienas pramogų industrijos produktas? Siekiant į jį atsakyti, tyrime buvo vertinami du Dainų šventės suvokimo aspektai:

- spontaniškos asociacijos su pavadinimu „Dainų šventė“;
- Dainų šventės svarbos Lietuvai vertinimas.

Paprašyti spontaniškai apibūdinti, kokia pirma mintis jiems kyla galvojant apie Dainų šventę („Kokia pirma mintis, idėja ar asociacija Jums ateina į galvą, išgirdus pavadinimą „Dainų šventė“?), respondentai labiausiai akcentavo šventės (25 proc.), masiškumo (12 proc.) aspektus. Tiesa, tautos sutelkimo, kultūros paveldo ir lietuviškų tradicijų puoselėjimo aspektą spontaniškai paminėjo tik maždaug kas dešimtas apklaustasis (žr. 11 pav.)

11 pav. Dainų šventės keliamos asociacijos (proc.)

Dainų šventė dažniausiai kelia asociacijų su dainomis ir dainavimu (taip ją apibūdino 12 proc. respondentų), rečiau – su šokiais (juos paminėjo 6 proc. respondentų). Tai visiškai nuoseklus rezultatas, prisimenant, kad žiūrovams įsimintiniausi Dainų šventės renginiai kaip tik ir buvo dainuojamieji.

Įdomu tai, kad klausiant apie Dainų šventės svarbą uždaru klausimu („Kaip Jūs manote, kuo Dainų šventė yra svarbi Lietuvai?“) ir pateikiant įvairius galimus atsakymų variantus, absoliučiai dominuoja kultūrinio paveldo puoselėjimo (65 proc.), patriotizmo ugdymo (42 proc.), tautos vienijimo (41 proc.) funkcijos, taigi pramogos funkcija atsiduria antrame plane (žr. 12 pav.)

12 pav. Dainų šventės svarba Lietuvai (proc.) (galimi keli atsakymai; suma viršija 100 proc.)

Šie rezultatai rodo, kad nors pirmiausia apie Dainų šventę galvojama kaip apie pramogą, pasilinksminimą, visuomenė yra puikiai išsąmoninusi ir šios šventės giliają prasmę bei tradiciją, suvokia jos svarbą konsoliduojant tautą ir įtvirtinant tapatybę.

Šventės vertinimas kokybine prasme

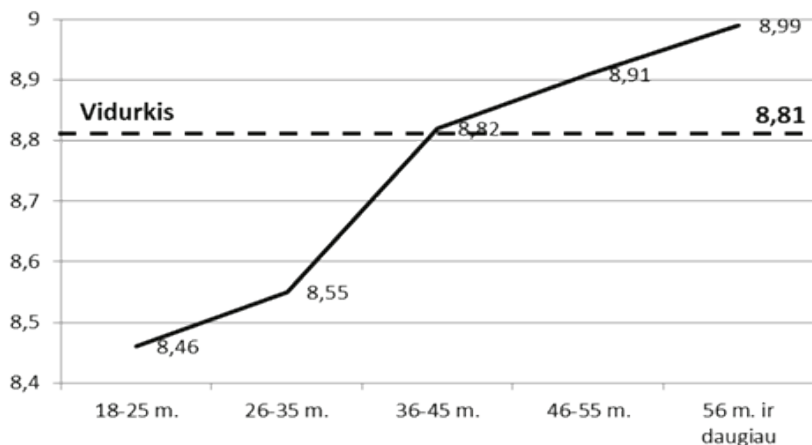
Nenutrūkstamą ir sistemingą pasirengimą Dainų šventėms turi garantuoti jų organizavimą reglamentuojantis Dainų švenčių įstatymas, užtikrinantis šios tradicijos valstybinę apsaugą ir tęstinumą, numatantis įvairių institucijų atsakomybę. Aukštam meniniam renginių lygiui užtikrinti organizuojamos meno kolektyvų pasirengimo šventei patikros bei atrankos, sujungiančios mėgėjus ir profesionalius meno atlikėjus, o kiekvienos šventės repertuaras sudaromas autoritetingos komisijos. Siekiant nustatyti, ar, visuomenės vertinimu, šis tikslas yra pasiekiamas, respondentams buvo pateikti du klausimai:

- Įvertinkite Dainų šventės renginių profesionalumo lygį dešimties balų sistemoje;
- Kaip Jūs manote, ar Lietuva gali didžiuotis Dainų švente pasaulyje?

Kalbant apie Dainų šventės renginių profesionalumo vertinimą iš visuomenės (žiūrovų) perspektyvos, jis yra labai aukštas: net 39 proc. atsakiusiųjų profesionalumą dešimties balų skalėje įvertino dešimtuku, 30 proc. – devynetu, o žemesnių vertinimų nei 5 balai buvo vos du (vertinimų vidurkis – net 8,81 balo). Nors profesionalumo vertinimas aukštas visose demografinėse grupėse, stebima tiesioginė

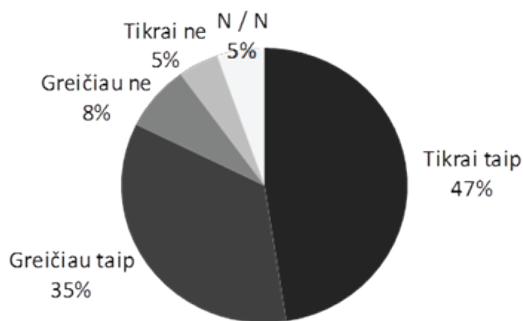
jo priklausomybė nuo amžiaus: kuo žmonės vyresni, tuo aukštesniu balu jie linkę vertinti šventės profesionalumo lygį (žr. 13 pav.).

13 pav. Amžiaus įtaka Dainų šventės renginių profesionalumo vertinimui
(„[vertinkite Dainų šventės renginių profesionalumo lygį dešimties balų sistemoje]“)

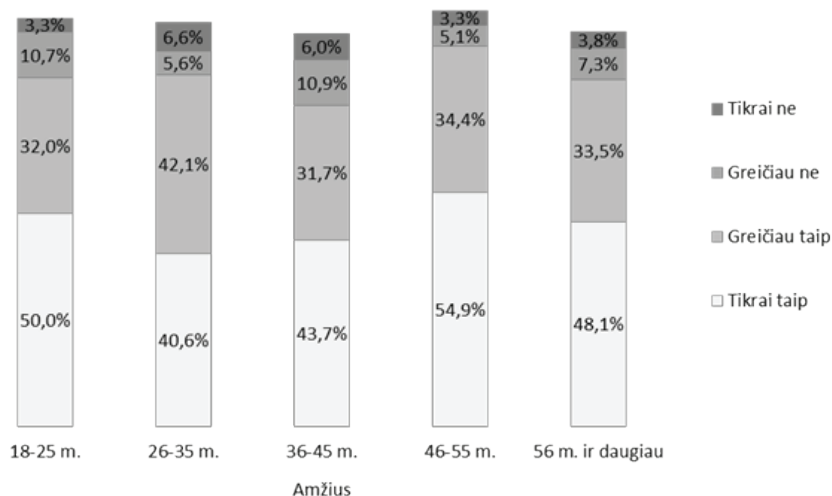
Atsakymai į klausimą ar Lietuva gali didžiuotis Dainų švente pasaulyje, yra viena-reikšmiški – net 82 proc. apklaustųjų į jį atsakė teigiamai: 47 proc. atsakė, kad tikrai taip, 35 proc. – kad greičiau taip (žr. 14 pav.).

14 pav. Dainų šventės svarba Lietuvai (proc.) („Kaip Jūs manote, ar Lietuva gali didžiuotis Dainų švente pasaulyje“; galimi keli atsakymai; suma viršija 100 proc.)

Rezultatai panašūs visose gyventojų demografinėse grupėse, taip pat ir tarp skirtingų kartų atstovų (žr. 15 pav.). Šie duomenys rodo didelį šventės tvarumo bei tęstinumo potencialą, nes įvairios gyventojų grupės puikiai suvokia šventės svarbą bei tarptautinę reikšmę.

15 pav. Amžiaus įtaka Dainų šventės pasaulinės reikšmės vertinimui
(„Kaip Jūs manote, ar Lietuva gali didžiulis Dainų švente pasaulyje?“)

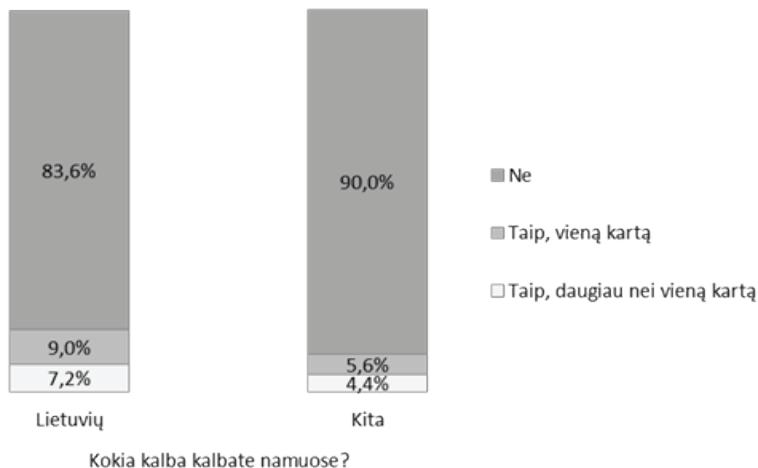
Etniniai aktyvumo bei Dainų šventės renginių vertinimų skirtumai

Natūralu, kad tautybė dėl pačios Dainų šventės prigimties, jos misijos puoseleli tautybę, stiprinti tautinę tapatybę, yra vienas iš demografinių veiksnių, turinčių įtakos išitraukimui į Dainų šventės renginius, žinojimui apie juos, jų suvokimui ir vertinimui. Tačiau ta įtaka anaipol nėra tokia reikšminga, kokios būtų galima tikėtis – paaiškėjo, kad ne tik lietuviai, bet ir kitų tautybių žmonės⁵ dalyvauja Dainų šventės renginiuose kaip atlikėjai (žr. 16 pav.), juos stebi tiek gyvai, tiek per televiziją (žr. 17 pav.) bei vertina kaip reiškinį, ku-

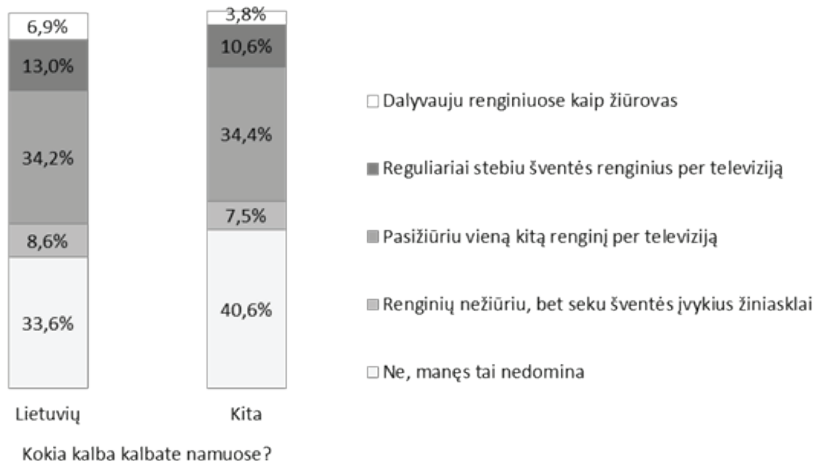
⁵ Šalyje gyvenant reikšmingai daliai mišrios etninės kilmės gyventojų, Lietuvoje atliekamuose sociologiniuose tyrimuose išigali praktika etninės kilmės rodikliu laikyti kalbą, kuria respondentai kalba namuose. Šio tyrimo metu lietuvių kalba namuose kalbantys nurodė 84,1 proc. respondentų, lenkų kalba – 6,9 proc. respondentų, rusų kalba – 5,9 proc. respondentų, kita kalba – 3,1 proc. respondentų, kas labai tiksliai atitinka statistinius Lietuvos gyventojų tautinės sudėties duomenis: pagal 2011 m. visuotinio gyventojų surašymo duomenis, Lietuvoje gyveno 84,2 proc. lietuvių, 6,6 proc. lenkų, 5,8 proc. rusų ir 3,4 proc. kitų tautybių gyventojų.

riuo galima didžiuotis pasaulyje (žr. 18 pav.). Pabrėžtina, kad tautinių mažumų atstovai netgi dažniau nei lietuviai teigė, jog Lietuva gali didžiuotis Dainų švente. Taip pat jie labai aukštai vertino ir šventės profesionalumo lygį: lenkai – 8,89 balo, rusai – 8,31 balo, kitų tautybių žmonės – 8,88 balo (palyginimui, lietuviai – 8,83 balo, o vertinimų vidurkis – 8,81 balo).

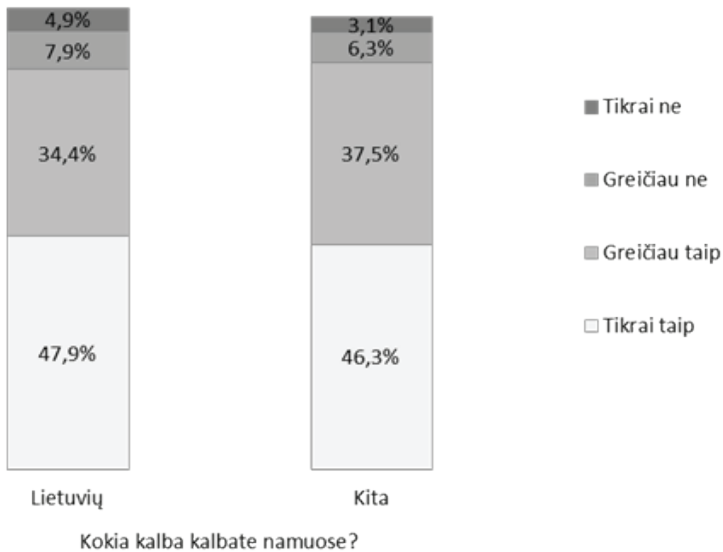
16 pav. Tautybės įtaka dalyvavimui Dainų šventės renginiuose
(„Ar esate kada nors dalyvavęs Dainų šventėje kaip atlikėjas?“)

17 pav. Tautybės įtaka Dainų šventės renginių stebėjimui
(„Ar Jūs asmeniškai stebite Dainų šventės renginius?“)

18 pav. Tautybės įtaka Dainų šventės vertinimui
 („Kaip Jūs manote, ar Lietuva gali didžiuotis Dainų švente pasaulyje?“)

Šie duomenys reiškia, kad nelietuvių etninės kilmės mūsų šalies gyventojai yra labai palankiai nusiteikę Dainų šventės atžvilgiu ir netraktuoja jos kaip grėsmės savo tautinei tapatybei. Kartu tai rodo didelį potencialą į Dainų šventės renginius įtraukti – jei ne aktyvaus dalyvavimo, tai bent stebėjimo, domėjimosi prasme – visas etnines šalies gyventojų grupes.

Išvados

Nepaisant Dainų ir šokių šventės kaip kultūriškai reikšmingo reiškinio pripažinimo tiek nacionaliniu, tiek tarptautiniu mastu, kol kas Lietuvoje nėra atlikta nei vieno fundamentalaus tyrimo, kuris leistų pagrįstai kalbėti apie šios šventės visuomeninę reikšmę, tvarumo prielaidas, tradicijos formavimo kryptį ir politiką. Atlikto pilotinio tyrimo duomenys leidžia optimistiškai vertinti Dainų šventės tradicijos tęstinumo perspektyvas dėl palankių visuomenės nuostatų. Jie įrodo Lietuvos Dainų ir šokių šventės gyvybingumą tarp įvairių demografinių grupių, taip pat ir nelietuvių kilmės gyventojų. Kartu atliktas tyrimas signalizuoja, jog reikėtų atkreipti

dėmesį į geresnę jaunosios kartos integraciją organizuojant šventę, nes šiuo metu tai yra pasyviausi šventės dalyviai ir žiūrovai.

Šis pilotinis tyrimas dar nėra pakankamai platus ir išsamus nei tyrimo lauko, nei problematikos prasme, todėl lieka daugybė neatsakytų klausimų dėl šventės organizavimo prioritetų, kaip antai:

- kuo turėtų būti ši šventė, kad geriau atliktų tautos vienijimo bei tapatybės stiprinimo funkciją – švente visų pirma jos dalyviams ar žiūrovams?
- kas yra svarbiau – užtikrinti šventės autentiškumą ar ieškoti inovatyvių formų, taip padarant ją patrauklesnę jaunajai kartai?
- ką reikėtų skatinti labiau – dalyvavimo masiškumą ar aukštą atlikėjų profesionalumo lygį?
- kokiomis priemonėmis valstybė gali užtikrinti šventės tradicijos tęstinumą, skatindama tiek moksleivių, tiek suaugusiųjų meno kolektyvų veiklos aktyvumą nacionaliniu mastu?

Tai tik keletas klausimų, į kuriuos būtina atsakyti, formuojant ilgalaikę valstybės politiką organizuojant Dainų ir šokių šventes. Tam yra būtinas išsamus tarpdisciplininis tyrimas, orientuotas tiek į Dainų šventės organizatorius bei meno kolektyvų vadovus, tiek į eilinius šventės dalyvius, tiek į plačiąją visuomenę. Toks tyrimas leistų nubrėžti aiškias gaires valstybės politikai ne tik organizuojant pačias Dainų ir šokių šventes, bet ir užtikrinant tradicijos tęstinumą per jaunųjų meno kolektyvų plėtrą skatinimą bei integraciją į šventės struktūrą.

1. Kokia pirma mintis, idėja ar asociacija Jums ateina į galvą, išgirdus pavadinimą DAINŲ ŠVENTĖ? _____
2. Ar esate kada nors dalyvavęs Dainų šventėje kaip atlikėjas?
 - a) Ne
 - b) Taip, vieną kartą
 - c) Taip, daugiau nei vieną kartą
3. Ar Jūs asmeniškai stebite Dainų šventės renginius?
 - a) Taip, dalyvauju renginiuose kaip žiūrovas – *pereiti prie 5 kl.*
 - b) Taip, reguliariai stebiu šventės renginius per televiziją – *pereiti prie 5 kl.*
 - c) Taip, pasižiūriu vieną kitą renginį per televiziją – *pereiti prie 5 kl.*
 - d) Taip, renginių nežiūriu, bet seku šventės įvykius žiniasklaidoje – *pereiti prie 5 kl.*
 - e) Ne, manęs tai nedomina
4. Kodėl Jūsų nedomina Dainų šventė? – *pereiti prie 8 kl.* _____
5. Kokie šių metų Dainų šventės renginiai Jums labiausiai įsiminė?
(*galimi keli variantai*)
 - a) **Dainų diena** Kauno **Dainų slėnyje**
 - b) **Dainų šventės atidarymo koncertas** Katedros aikštėje
 - c) **Liaudies meno paroda** Taikomosios dailės muziejuje
 - d) **Dainų diena** „Čia – mūsų namai“ **Vingio parke**
 - e) **Ansamplių vakaras** „Krantai Nemunėlio“ Kalnų parke
 - f) **Kanklių koncertas** „Skambėkite, kanklės“ Šv. Jonų bažnyčioje
 - g) **Baltų genčių kostiumų pristatymas** Valdovų rūmų kieme
 - h) **Pučiamųjų instrumentų orkestrų koncertas** „Vario audra“ Kalnų parke
 - i) Folkloro diena Bernardinų sode
 - j) Šokių diena „Sodauto“
 - k) **Vaikų tradicinių amatų miestelis** prie Valdovų rūmų
 - l) **Eitynės iš Katedros aikštės į Vingio parką**
 - m) Kita _____

6. Įvertinkite Dainų šventės renginių profesionalumo lygį dešimties balų sistemoje:

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Visiškai

Labai

neprofesionalūs

profesionalūs

7. Kaip Jūs manote, kuo Dainų šventė yra svarbi Lietuvai? (*pasirinkti ne daugiau kaip 3 atsakymo variantus*)

- a) Tai šalies kultūrinio paveldo puoselėjimas
- b) Pramoga žiūrovams
- c) Auklėja jaunimą tautiškumo ir patriotizmo dvasia
- d) Skatina kūrybiškumą
- e) Vienija tautą
- f) Pritraukia užsienio turistus
- g) Suteikia progą lietuvių išeivijai susipažinti su savo tautinėmis ištakomis
- h) Kita _____

8. Kaip Jūs manote, ar Lietuva gali didžiuotis Dainų švente pasaulyje?

- a) Tikrai taip
- b) Greičiau taip
- c) Greičiau ne
- d) Tikrai ne

Dainų šventė – lietuvybei tvirtinti ir palaikyti

Žmonių gyvenimas rutuliojasi darbo ir šventės ritmu. Šventėse ypač išryškėja žmonių bendruomenių gyvenimo būdų, socialinių santykių, kultūrinės raiškos, tikėjimų ir pasaulėvaizdžių ypatumai, kuriantys ir palaikantys savitus bendruomeninius sociokultūrinius tapatumus. Šventės ir šventimo įvykiai apima visas žmonių gyvenimo sritis – nuo šeimos, giminės iki tautos ir valstybės. Nacionalinės šventės suteikia valstybės gyvenimui aiškų sutelktinį šventinį, taip pat simbolinį ritualinį ritmą, kuris savaip apima ir kalendorines bei religines šventes. Švenčių tyrinėjimais jau senokai užsiima socialinės ir kultūrinės antropologijos atstovai, iškėlę ir aptarę ritualines švenčių struktūras, išnarstę kalbinius, simbolinius, mitopoetinius ir performatyviuosius jų aspektus. Šioje srityje susiklostė sava istorija su neapėpiama darbų gausybe. Pastaruoju metu plėtojamos naujos teorinės ir metodologinės priegios, taip pat ir konkretūs socialiniai, kultūrologiniai bei ekonominiai švenčių bei šventimo tyrinėjimai, atsižvelgiantys į sparčius kapitalizmo raidos nulemtus pokyčius. Kapitalizmo sistemos raida paskatino kultūros ir turizmo industrijų plėtrą, kuriai būdingas įvairialypis šventės bei šventimo suprekinimas (apie postmodernaus suprekinimo ypatumus žr. Rubavičius 2010). Antropologinių tyrinėjimų duomenys imti įtraukti į platesnę renginių (*event*), jų organizavimo (*event management*), taip pat publikos dalyvavimo (šventimo, stebėjimo, įsitraukimo) tyrinėjimų lauką. Išskirtas ir plėtojamas festivalinio švenčių aspekto tyrinėjimų baras (Getz 2010), kuris siejamas su nepaprastai sparčiai augančia festivalinio turizmo industrija (Ma and Law 2012). Aptariant vietinių, nacionalinių ir tarptautinių renginių reikšmingumo ypatumus, visuotinai pripažįstama, kad renginiai yra svarbūs asmeninio, bendruomeninio, nacionalinio ir globalizuoto tapatumo ženklai (Foley, McGillivray and McPherson 2012, p. 1). Išskiriamos kelios svarbios tyrinėjimų plotmės. Pirmiausia pasitelkiant antropologinių tyrinėjimų priegas naujų ekonominių sąlygų aplinkoje aiškinamasi, koks yra festivalių ir švenčių (ne visos šventės yra festivaliai, tačiau visi festivaliai yra kultūrinės šventės, kurioms būdinga tam tikra „tema“) vaidmuo šiuolaikinėje visuomenėje ir kokią poveikį jos daro socialiniams santykiams, tapatumams ir kultūros plėtrai.

Vis daugiau dėmesio mokslininkai skiria festivaliniam turizmui ir kultūros festivalizacijai. Kaip atskira tyrinėjimų sritis išsiskiria ir įvairiausių renginių organizavimas. Šios institucionalizuotos tyrinėjimo plotmės apima įvairiausių švenčių politinių, socialinių ir kultūrinių reikšmių aspektus, jose gilinamasi į švenčių ir festivalių reikšmę palaikant ir stiprinant bendruomeninį tapatumą, vietos jauseną (*sense of place*), socialinius ryšius ir socialinę sanglaudą, taip pat apeiginius, ritualinius ir simbolinius renginių bruožus bei struktūras. Visokios sociokultūrinės bendruomenės palaiko savo tapatumą ir kaitos veikiamą, tačiau atpažįstamą ir išgyvenamą išskirtinumą ne tik bendros kalbos simboline žiniija, bet ir reguliariai atliekamais kultūriniais tą žiniiją išskleidžiančiais veiksmais, „simboliniais performansais“ (*symbolic performances*), tvirtinančiais ritualinę socialinės sanglaudos ir sociokultūrinės savasties struktūrą (Gebauer and Wulf 2009, p. 183–186). Kreipiant dėmesį į festivalius, pažymėtina, kad festivalinis turizmas savo ruožtu skatina festivalizavimosi bangą, įtraukiančią ir kultūros industrijas, kuriančias ir teikiančias rinkai vis naujas kilnojamojo ir nekilnojamojo paveldo prekes.

Naujos švenčių ir šventimo, taip pat šventinio performatyvaus ritualo tyrimų sritys, jose taikomos teorinės prieigos rodo, koks nelengvas uždavinys laukia lietuviškosios Dainų šventės tyrinėtojų. Veriasi kol kas neapbrėpiamas tyrimų laukas, juolab kad keičiasi šventės tikslingumas, jos reikšmės suvokimas, organizavimo „technikos“, simbolinė plotmė, ryškėja jos mediatizavimo ir suprekinimo bruožai, susiję su kultūrinio turizmo plėtra. Nors Dainų šventės socialinė, kultūrinė ir politinė reikšmė visuomenei, tautai ir valstybei tarsi savaime aiški, tačiau ji nėra deramai išgvildenta ir išskleista. Stokojama žinių apie šventės reikšmingumo, jos organizavimo ypatumus įvairiomis istorinėmis aplinkybėmis, nėra aptarti nauji kultūros ir kitokių industrijų poveikiai, nesvarstoma, kokius naujus iššūkius ar grėsmes šventei kelia vis intensyvejantis kultūros suprekinimo vyksmas, kultūrinio turizmo industrijos plėtra, kultūrinių renginių organizavime įsigalintis ekonomistinis ir projektinis mąstymas, kultūrinių renginių taikymas prie medijų poreikių, tų renginių medijinis technologinimas. Visų šių dalykų net prabėgomis neįmanoma paliesti, tad šiame straipsnyje apsiribosime vienu dalyku – stengsimės paryškinti ir aptarti esminį Dainų šventės reikšmingumą bei tikslingumą ir kai kuriuos jo aspektus, teigdami, kad Dainų šventė buvo ir išlieka veiksmingas lietuviybės palaikymo, stiprinimo ir sklaidos „įrankis“.

Dainų šventės steigties aplinkybės

Apie XIX a. vidurį protestantiškose Šveicarijoje ir Vokietijoje ėmė plisti mėgėjų chorų sąjūdžiai. Juos paskatino anuo metu kilusi europinių tautinių valstybių formavimosi banga, vadinamasis Europos „tautų pavasaris“, kai į politinę areną išėjo įvairiakalbės „liaudys“, tapusios naujais politinės valdžios legitimizavimo šaltiniais. Imta suvokti išskirtinė tautinės kultūros ir gimtosios kalbos reikšmė, o šių dalykų puoselėjimas netrukus tapo ir besiformuojančių valstybių politiniu tikslu. Amžiaus pabaigoje iškilę tautinių „atgimimų“ sąjūdžiai pirmiausia rėmėsi gimtąja kalba, kuri kai kuriose šalyse jau buvo beišnykstanti ir tapusi nekilingųjų sluoksnių liaudies kalba. Pastaroji jau nebebuvo plačiai vartojama nei kaip kultūrinės kūrybos, nei kaip politinės organizacijos „įrankis“. Protestantiškuose kraštuose mėgėjų chorai kilo iš senas tradicijas turinčio bažnytinio apeiginio giedojimo. Kitas svarbus dalykas, skiriantis protestantiškus kraštus ir katalikišką Lietuvą – visuotinio raštingumo lygis: protestantiškuose kraštuose, kitaip nei Lietuvoje, jau buvo įsivyravęs visuotinis raštingumas. Jis buvo būdingas ir dainų šventes gerokai anksčiau pradėjusiems rengti estams bei latviams. Lietuvoje mėgėjų chorų sąjūdis dėl įvairių nepalankių istorinių aplinkybių – nuožmi rusifikacija ir vidinė kultūrinė bei bažnytinė polonizacija – prasidėjo gerokai vėliau, tačiau netrukus tapo svarbiu tautinio atgimimo veiksmu. Lietuvių chorai pirmiausia būrėsi prie bažnyčių, nes kaip tik bažnytinis apeiginis giedojimas buvo tapęs labai svarbiu lietuvybės palaikymo ir priešinio polonizacijai (lietuvių ir lenkų giedotojų kovos) veiksmu. Amžiaus pabaigoje vis labiau viešumoje buvo regimi Mažosios Lietuvos lietuvių giedotojų pasirodymai, o vėliau chorai Klaipėdos krašte rengė ir savas dainų šventes. Pažymėtina, kad dainų šventės tradiciją perėmė tik vienintelė katalikiška šalis – Lietuva (Gudelis 2014, p. 19; apie dainų švenčių sąjūdį, jo šaknis ir plėtrą žr. taip pat Gudelis 2012). Vėliau protestantiškuose kraštuose nacionalinio lygmens dainų šventės nyko. Išliko tik Baltijos valstybės, nes buvo ir yra suvokiamos kaip svarbus nacionalinį tapatumą, nacionalinę bendruomeninę jauseną, taip pat nacionalinę kultūrą ir jos sklaidą stiprinantis veiksnys, kurio reikšmingumas peraugo nacionalinius rėmus ir buvo pripažintas svarbiu pasauliui kultūrinio paveldu.

Nesigilinant į konkrečias istorines aplinkybes (jos aptariamoms gausiai iliustruotame leidinyje *Lietuvos Dainų švenčių tradicija*, kuriame pateikiami visi duomenys apie įvykusių renginius, jų organizatorius ir renginių programos), galima

tvirtinti, kad dainų šventės kilo iš vietinio giedojimo sąjūdžio, kuris regimas kaip didesnės europinės kultūrinės tradicijos sandas. Tačiau Lietuvoje ši šventė 1924 m. steigta pagal estų ir latvių švenčių pavyzdį. Estijoje ir Latvijoje tuo metu dainų šventės jau buvo tapusios visaliaudinėmis šventėmis. Estų dainų švenčių istorija prasideda 1869 metais, o latvių – 1873 metais. Jas galima suvokti kaip sąmoningą kultūrinį atsaką į tuose kraštuose jau anksčiau surengtas vokiečių dainų šventes. Tautinės šventės tapo svarbiu vykusio kultūrinio atsiribojimo nuo vokiečių kultūros ir kultūrinės savasties kūrimo bei stiprinimo „įrankiu“ Tad šių tautų dainų švenčių istorija rodo keletą svarbių dalykų. Pirmiausia tos šventės buvo tautinio sąmonėjimo vyksmo ir tautinės savasties, tautinio tapatumo stiprinimo apraiška, kurią savaip toleravo carinės Rusijos administracija. Tautinis sąmonėjimas tarsi išsikristalizavo dainų šventės organizavime ir jos, kaip labai svarbaus tautinės kultūros sistemos elemento, funkcionavime. Tokios šventės neatsiranda savaime – joms inicijuoti reikalingas tam tikras šviesuomenės sluoksnis, kuris imtųsi organizacinio darbo ir sugebėtų jį nudirbti. Kaip tik tas sluoksnis vadintinas tautinės savimonės ir savipratos sluoksniu, kadangi šventės rengimui buvo būtinas didelis paruošiamasis etnografinių ir istorinių tyrinėjimų pamatas. Šventės organizavimas taip pat tampa svarbiu struktūriniu ir infrastruktūriniu kultūros sistemos elementu, atliekančiu didelį auklėjamąjį ir edukacinį vaidmenį. Lietuvoje Dainų diena surengta 1924 m. rugpjūčio 23 ir 25 d. Švietimo ministerijos iniciatyva. Tad lietuviškoji dainų švenčių istorija yra valstybinės steigties dalykas, numatantis valstybinius dainų šventės tikslus, kurių svarbiausias buvo lietuviybės stiprinimas, ypač miestuose, kuriuose gyveno didelės kitataučių, daugiausia žydų, bendruomenės, ir valstybingumo jausenos ugdymas. Anuo metu labai aiškiai buvo suvokiama valstietiškoji tautos kilmė, tad liaudiškojo dainavimo puoselėjimas palaikė ir stiprino bendruomeninio gyvenimo tradicijas, ugdė meilę savam kraštui ir jos žmonėms. Tad neabejotinas ir šventės vaidmuo stiprinant valstybingumą. Tačiau šventės organizaciniam darbui vis kildavo įvairių sunkumų, tarp jų ir finansinių. Nesukūrė valstybinio lygio šventės organizavimo politika. Todėl buvo surengtos tik trys šventės: antroji 1928-aisiais, o paskutinė 1930-aisiais, minint Vytauto Didžiojo 500-ąsias mirties metines. Tačiau dainų šventės išplito po įvairias apskritis, 1927-aisiais, 1933-aisiais ir 1938-aisiais jos buvo surengtos Klaipėdos krašte. Šiame straipsnyje neturime galimybių išsamiau pasvarstyti, kodėl valstybinės politikos požiūriu 4-ame dešimtmetyje valstybinių dainų švenčių rengimas nuslopo, palikdami tai ateičiai.

Šventė kultūros sistemoje

Norint geriau suvokti šventės reikšmę ir svarbą, būtinas tam tikras bendresnis kultūros supratimas, nes akivaizdu, kad šventė ir šventimas yra veiksmingas performatyvus kultūros sistemos sandas, kuris veikia kaip kultūroje glūdinčių simbolių ir jų palaikomos pasaulio tvarkos „atlikimo“ instrumentas. „Atlikimas“ suponuoja tam tikrą ritualinę apeiginę ar struktūrą, kuri vienaip ar kitaip išlieka ir įvairiuose ceremonialuose (Koster 2003). Bendresnis kultūros supratimas ryškėja svarstant klausimą – kam reikalinga kultūra? Tas klausimas tik iš pirmo žvilgsnio atrodo esąs paprastas. Atsakant į jį įprasta vardyti kultūros „dedamąsias“ dalis ar jos teikiamas „gėrybes“, šitaip išskiriant kultūros veikimo sritis, kurios nepaliaujamai tiriamos ir aptarinėjamos įvairiausių sričių mokslininkų. Tačiau šis klausimas sykiu kreipia ir į esminę kultūros, kaip konkrečią istorinę bendruomenę palaikančios ir iš kitų bendruomenių išskiriančios galios, priedermę. Kaip galėtume ją nusakyti, nesiveldami į nesibaigiančius kultūros apibrėžčių formulavimus, jų tikslinimus ir lyginimus, kurių neįmanoma aprėpti?

Į klausimą, kas yra kultūra ir kam ji reikalinga, pabandydysime atsakyti, apibendrinami įvairių kultūrinės ir socialinės antropologijos bei kultūrologijos atstovų įžvalgas. Kultūra yra veiksminga ir veikianti simbolinė ir ženklinė bendruomeninių tapatumų palaikymo bei stiprinimo sistema, kuri veikia kaip kultūrinė atmintis ir per kultūrinę atmintį. Drįstame teigti, kad bendruomeninių tapatumų palaikymas konkrečiose gyvenamosiose vietovėse yra pirminis kultūros tikslas. Beje, tokią kultūros supratimą jau esame plačiau išskleidę kituose darbuose (žr. Rubavičius 2014, p. 91–104), tad čia pateiksime tik esmines jį pagrindžiančias įžvalgas, pradėdami nuo bendresnio pobūdžio kultūros apibrėžties. Kultūra – tai gimtosios kalbos pagrindu istoriškai susiklostanti visuma būdų, laiduojančių tam tikroje teritorijoje gyvenančių bendruomenių **sugyvenimą** su gamtos, vidinių ir išorinių kitokių bendruomenių aplinka. Kodėl iškeliamas pirminis sugyvenimo aspektas? Kadangi žmonės nuo senovės gyvena ne pavieniui, o bendruomenėmis, kurios ir išsiugdo joms reikalingus ir tinkamus žmones. Tos bendruomenės – tai šeimos, klanai, giminės, tautelės, tautos, galop nacijos. Bendruomenėms svarbiausia yra sugyventi su gamtine aplinka ir savimi – išlaikyti tam tikrą bendruomeninę apibrėžtą savastį ir užsitikrinti išgyvenimo priemones bei būdus, kurie tampa paprotiniais ir ritualiniais savasties palaikymo ir tvirtinimo veiksniais. Sugyvenimo priemonės bei būdai

ir yra tai, ką mes vadiname kultūra. Ji apima ir visus žmonių veiklos „produktus“, kai kurie jų įgauna kultūrinės bei meninės kūrybos bruožus. Kultūra yra sugyvenimo pagrindas ir forma, iš savo kalbinio simbolinio ir religinio lobyno teikianti tam sugyvenimui reikalingas bendruomeninio tapatumo ir bendruomeniškumo palaikymo bei stiprinimo, taip pat individo auklėjimo ir saviugdos „priemonės“.

Nusakytas sugyvenimas suponuoja stiprų bendruomenišką žmonių sąryšingumą, **mes** jausenos, taip pat **mes** ir **kiti** skirties puoselėjimą, iki taip tariant, klaninio, gentinio, tautinio ir galiausiai nacionalinio tapatumo tvirtinimą. Tapatumo ugdymas įmanomas tik atsiskiriant ar išsiskiriant nuo **kitų** – kitų socialinių grupių, genčių, tautelių, nacijų, – todėl kultūrinėje atmintyje visada esama tam tikrų **kito** pavidalų, kurie galimi aktualizuoti nelygu, kokie istorinės aplinkybės ar sociokultūriniai bei politiniai poreikiai. Pirminę bendruomeninę išskirtį teikia jau pati gimtoji kalba, brėžianti pirminį susikalbančiųjų ratą. Kultūra palaiko, ugdo ir puoselėja tapatumus, veikdama kaip kultūrinė atmintis, struktūrinama ir įsimbolindama individualią atmintį. Kultūrinė atmintis suima į save tradiciniais laikomus sugyvenimo būdus ir priemones, kurie palaikomi ir perduodami iš kartos į kartą pasaulėvokos ir pasaulėjautos pasakojimais, apeiginiais ir šventiniais ritualais, kitomis kultūros sistemos priemonėmis. Nacionalinių valstybių atveju – visais nacionalinės kultūros politikos būdais, kurie apima ir istorijos bei istorinės atminties politiką.

Apibendrintai kalbant, bendruomeninis ar socialinis ir iš jo kylantis individualus tapatumas yra tam tikra stabili sugyvenimo forma. Mūsų atveju – tai įvairius vietoviškus (etnoregioninius) lietuviškumus suėmusi ir bendrinės kalbos pagrindu nacionaliniu tapatumu pavertusi lietuvybė. Tad kultūra ir jos raiška per kultūrinę atmintį yra bendruomeninės savasties, socialinių santykių palaikymo ir tvirtinimo būdas, o socialiniai santykiai yra gyvybingas kultūrinės raiškos aspektas.

Kultūros pirminis tapatumo tvirtinimo ir sugyvenimo tikslas išlieka ir moderniosios kultūros plėtros laikais, kada išsiskleidžia ir kultūrinės, meninės gamybos įvairovė, o vietoviškumas imamas suvokti kaip kultūrinei prekei reikalingas skirtingumo dėmuo. Kuriantis ir įsitvirtinant valstybėms kultūros politika formuojama pasiremiant vadinamąja tradicine ar liaudies kultūra, kuri suvokiama kaip tam tikra savaiminio visuomenės gyvenimo sritis. Valstybinė kultūros politika pirmiausia rūpinasi švietimu, kuriame svarbiausias yra nacionalinio tapatumo stiprinimo aspektas, taip pat naujomis profesionaliomis kultūrinės veiklos formomis.

Visuminiame kultūros veikime – liaudies ir valstybiniame lygmenyse – nepaprastai svarbios buvo ir išlieka šventės bei šventiniai ritualai. Šventė visada nukreipta stiprinti bendrystę, ugdyti **mes** jauseną, joje veikia ritualiniai, tradiciją perduodantys ir ją tvirtinantys elementai, kurie savaip struktūruoja etninę ir kultūrinę atmintį. Žmonių bendruomenių gyvenimas visada rutuliojosi ritualizuotų įvairiausių kalendorinių, šeimyninių, socialinių apeigų ir švenčių terpėje. Šventė, kaip sąveikos su šventumo sritimi vyksmas, palaiko pasaulio ir socialinę tvarką, socialinius ryšius bei hierarchiją. Sekant Victoru Turneriu, šventei, kaip ir ritualui bei jo simbolikai, dera pripažinti žmogaus gyvenamajam pasauliui būdingą ontologinę reikšmę (Turner 1969). Šventė yra sykiu ir bendravimas susikalbant bei išgyvenant susikalbančio bendrumo džiaugsmą. Jokia šventė neįsivaizduojama be bendro dainavimo ar giedojimo ir tam tikro bendro veikimo – judesių, gestų ar šokių. Bendras dainavimas – viena paveikiausių ritualinės šaknis išlaikiusių bendrystės jausenos ir gimtosios kalbos, jos garsinio instrumentarijaus puoselėjimo „priemonių“. Šventėse dera išvelgti įvairių jos aspektų lydinį, kurį galima gvildinti skirtingais požiūriais. Šventė – tai reginys, apeigos, ritualas, bendras dainavimas ir šokis, kalbinės ir kultūrinės atminties išsklaida, etninio regioninio paveldo apraiškos, drabužiai ir įvairūs dirbiniai. Į šventes galima žvelgti organizaciniu, vaizdiniu, garsiniu-muzikiniu, veiksmo bei vyksmo, taip pat ideologiniu požiūriu, sykiu gilinantis į jos bendresnį simbolinį turinį. Nedera pamiršti ir ideologinių bei politinių konkrečios šventės rengimo prielaidų bei paskatų, taip pat ir konkrečiose istorinėse aplinkybėse formuluojamų valstybinės ideologijos tikslų. Ruošimasis šventei yra sykiu ir kūrybinė kultūrinė paskata tam tikro pobūdžio kūriniais atsiliiepti į šventės kvietimą. Tad šventėje svarbus kūrybinis tapatumo ir kultūrinės atminties tvirtinimo aspektas. Kūrybiškumo, inovatyvumo bruožai analizuotini atsižvelgiant į vyraujančią tradicijos ir tradicinės kultūros bei paveldo supratimą, kuris, suprantama, laikui bėgant kinta. Vienoks jis buvo anos Nepriklausomybės metais, kitoks jis yra dabar, kai šventės vis labiau technologizuojamos ir pajungiamos medijų kultūros „reikalavimams“. Kaip jau minėjome, visi šie barai dar laukia tyrinėtojų.

Dainų šventė sovietmečiu

Dainų šventės tradicija buvo atgaivinta tuoj po karo, 1946-aisiais metais, bendru LKP CK ir Ministrų Tarybos nutarimu. Kyla klausimas – kodėl okupacinė valdžia

leido atgaivinti tokią akivaizdžią smetoninio meto šventę, kurioje plika akimi buvo įžiūrimas nacionalistiniu vadintinas ideologinis užtaisas, veikęs priešinga nei esminė politinė ideologinė kryptis – rusifikuojančio tarybinio internacionalizmo skleidimas ir naujo *tarybinio* žmogaus ugdymas. Tarybų valdžia įvedė savo valstybines šventes – gegužės pirmosios, Pergalės Didžiajame tėvynės kare, Spalio revoliucijos ir kitas, o vietinėms stengėsi suteikti *socialistinį turinį*. Tos šventės turėjo stiprinti tarybinio žmogaus socialinius ryšius, ugdyti sovietinio valstybingumo, bendros istorijos ir bendros ateities jauseną. Juk jei žmonės švenčia pergalės dieną, jie jau nebeturi jaustis okupuoti, nes kartu su okupantu ne tik nugalėjo fašizmą ir laimėjo didžiąją pergalę, bet ir išlaisvino Europą. Minint Spalio revoliucijos metines visiems tarsi savaime į galvą buvo kalama mintis apie naują pasaulio istorijos tarpsnį, kuriame iškilusi pažangioji žmonijos dalis – tarybinė liaudis ir jos komunistinis avangardas. Valstybinių švenčių tikslas yra stiprinti visuomenės socialinius ryšius, ritualiniais ceremonialais diegti į visuomenės sąmonę ideologizuotus simbolius ir jų reikšmes, pajungti kultūrinę atmintį bendriems ideologiniams bei istoriniams naratyvams. Sovietiniai ideologai norėjo tiems tikslams panaudoti ir lietuvių tautos, dabar jau vadinamos liaudimi, šventę: jos vyksmas turėjo savaip pridengti ir praėjusio karo baisumus bei netektis, ir sovietinės okupacijos žiaurumus – juk liaudis švenčia. Galima nujauti, kad atgaivindami šventę okupantai stengėsi rodyti žmonėms savo „žmogiškąjį veidą“, palyginti su visai niekinamu ir juodinamu buvusiu „fašistiniu režimu“, kurio valdymo metais šventės organizavimas buvo prigesęs. Pažymėtinas kitas svarbus dalykas – buvo laikomasi susikurtos ideologinės politinės nuostatos nacionalinę kultūrinę ir meninę raišką „pripildyti“ socialistinio turinio: socialistinis turinys tautine ar etnine forma. Kitaip tariant, iš šventinių ir apeiginių vyksmų turėjo būti „išstumtas“ religinis ir visoks simbolinis su praeitimi siejantis turinys. Praeities buvo visai kratomasi todėl, kad ji akivaizdžiai priminė ne tik savarankiško valstybingumo metą, tad žymėjo ir okupacijos nulemtą raidos „trūkį“, bet ir siejo žmones bendresniu religiniu simboliniu turiniu, nuo kurio sekuliari ateistinė visuomenė turėjo kuo greičiau apsisvalyti.

Apibendrinant sovietmečiu vykusią Dainų švenčių poveikį visuomenei, lietuvių dabar bruožų ugdymui dalyvių ir žiūrovų sąmonėje, jų reikšmę palaikant tautinę dvasią ir lietuvių kalbą, galima tvirtinti, kad sovietiniams ideologams jokiais politinėmis bei ideologinėmis priemonėmis nepavyko perlaužti pirminio, sakytume, kultūros sistemos „užprogramuoto“ lietuvių palaikymo ir tvirtinimo tiks-

lingumo. Suprantama, susidurdama su visa apimančiu ir nepaprastai išmoningu valstybiniu politiniu ideologiniu spaudimu, įgaunančiu ir atvirų represijų pavidalą, lietuvybės raiška, jos simbolinis turinys kito. Tačiau stiprėjo vidinis šventės dalyvių nusiteikimas – atlikti lietuvių kalbos ir bendrystės jausenos apeigas. Šventė vyko lietuvių kalbos, lietuvių garsyno, lietuvių etnoregioninių tradicijų puoselėjimo ir jų kultūrinio kūrybinio „prikėlimo“ terpėje. 1950 metais šventė buvo išplėsta – imta rengti ir šokio dieną, kuri sustiprino ritualinį simbolinį ir sykiu performatyvų šventės aspektą. Tad šventės rengimas, jos infrastruktūrinio tinklo plėtimas vyko kaip savaiminis kultūrinis priešinimasis sovietizacijai ir rusifikacijai. Tokia linkme veikė ir įvairūs iš pirmo žvilgsnio nepastebimi darbai. Pavyzdžiui, lietuvišką vizualinę šventės raišką liudijo liaudies kostiumai, kuriais *rėdydavosi* ne tik pagrindinės šventės dalyviai – jau 1955 metais buvo pasiūta 35 tūkstančių liaudies kostiumų (plačiau apie to meto kostiumų projektavimo aplinkybes, taip pat apie tautinio kostiumo sampratą brožužus žr. Jurkuvienė 2008), imta masiškai gaminti skudučius ir kankles.

Šventės reikšmė sovietmečiu ryškėja įdėmiau gilinantis į ano meto realijas. „Tarybinė liaudis“ gyveno visoje Sovietų Sąjungos teritorijoje, tad tautiniai dariniai, etnokultūrinės bendruomenės vis labiau jautėsi kaip tam tikri inkliuzai, kuriems lemta išnykti, visoms tautoms susiliejus į vieną tarybinę liaudį. Visose vadinamosiose „broliškosiose respublikose“ buvo švenčiamos primestos valstybinės sovietinės kalendorinės šventės (apie jas plačiau žr. Senvaitytė 2013 ir 2014, tačiau Dainų šventė nepatenka į tyrėjos akiratį). Reikėjo sąmoningų pastangų atsispirti šitam naujos rusakalbės visuomenės kūrimo ir kūrimosi vyksmui. Nors sovietinė ideologija dėjo pastangas sukurti naują tarybinį žmogų „internacionalistą“, tačiau miestiečiais tapusių Lietuvos kaimo žmonių sąmonėje lietuvybė buvo suleidusi gilią šaknis. Esminiu lietuvių tapatumo, taip pat ir tapatinimosi veiksmu pripažįstama kalba, jos pagrindu kuriama kultūra ir ypač senųjų tradicijų kultūra. Lietuviams pasisekė ne tik išsaugoti gimtąją kalbą, bet ir atsilaikyti prieš bandymus surusinti aukštąsias mokyklas. Beje, vieninteliams visoje Sovietų Sąjungoje. Šitai labai padėjo puoselėti lietuvybę, ją tvirtinti ir skleisti kultūrinės kūrybos pavidalais. Nepaisant pramonės plėtros, Lietuva išliko bene labiausiai tautiškai vienaalytė „sąjunginė respublika“. Tačiau miestuose vis labiau buvo jaučiamas didelių atvykėlių rusakalbių bendruomenių „spaudimas“ ir viešo rusų kalbos vartojimo išplitimas. Tad jau pats masinis šventinis lietuvių kalbos puoselėjimas buvo svarbus praktinis lietuvy-

bės palaikymo puoselėjimo veiksnys. O juk šventės vykdavo Vilniuje, kuriame, kaip politiniame valdžios centre, jau buvo ganėtinai įsitvirtinęs rusų kalbos vartojimas.

Lietuvybė, tautinis tapatumas ir kultūrinė atmintis buvo palaikoma sąmoningos kūrybos pastangomis – gilinimusi į senąsias tradicijas, etnografiniais tyrinėjimais, papročių puoselėjimu, jaunimo telkimu į etnografinius kolektyvus, romuviečių judėjimu. Visos šios pastangos ir darbai nustatytu laiku įgaudavo visuotinės šventės pavidalą. Respublikinių dainų švenčių rengėjai sukūrė visą šalį apimančią šventėms ruošti reikalingą ir nepertraukiamai veikiančią infrastruktūrą, įtraukusią švietimo ir aukštojo mokslo sistemas, visų tipų mokymo įstaigas. Jau nuo 1964 metų imtos rengti ir respublikinės moksleivių dainų šventės, tad į šventinį pasiruošimą buvo įtraukta daugybė vaikų ir jaunimo. Šventinis sąjūdis skatino burti vaikų liaudies dainų bei šokių kolektyvus, atsirado respublikinių moksleivių, taip pat studentų dainų švenčių tradicijos, kurios susiaudė į vieną lyg ir nesibai giančią lietuvių ir lietuvybės šventę. Į šventės rengimą pačiu aukščiausiu lygiu įsitraukdavo vadinamieji partiniai bei tarybiniai respublikinio ir vietinio lygmens valdžios organai. Juk šventė – respublikinė. Galima daryti kiek paradoksalią išvadą, kad Dainų šventės organizacinis darbas ir šventimo vyksmas savaip pajungė okupacinius valdžios organus lietuvybei palaikyti. Suprantama, jau ne nacionalinei, valstybingumą įgavusiai, o etnokultūrinei ar liaudies lietuvybei.

Dainų šventė atgautos Nepriklausomybės metais: nauji iššūkiai

Išsilaisvinus iš sovietinės okupacijos, jau 1990 m. Dainų šventė paskelbta Tautine dainų švente, šitaip paryškinant jos esminį mūsų jau aptartą tikslumą, o sykiu ir savaip patvirtinant sovietmečiu atliktą, sakytume, egzistencinę lietuvybės puoselėjimo užduotį. Nukrito visi tarybiniai ideologiniai pančiai, tad anuo metu atrodė, kad šventei lemta išsiskleisti visa, dabar jau valstybės remiama lietuvybės tvirtinimo ir sklaidos galia. Nors šventės buvo rengiamos, tačiau dėl įvairių priežasčių valstybė neskubėjo aiškiai ir nedviprasmiškai prisiimti įsipareigojimą ir visą su švenčių organizavimu susijusią atsakomybę. Ne tik dideli šalies išgyvenami ekonominiai nepritekliai, įvairūs pereinamojo laiko sunkumai trukdė organizaciniam darbui, tačiau ir tam tikri ideologiniai bei politiniai sumetimai. Laisvinantis iš sovietinės praeities norėjos nusimesti ir visą sovietinį paveldą. Atsirado raginančių atsisakyti visų sovietmečiu valdžios vienaip ar kitaip palaikytų švenčių. Ne tik Dainų šventės,

bet ir, pavyzdžiui, Poezijos pavasario. Praeities kratytis skatino ne tik nuo sovietų valdžios nukentėję visuomenės sluoksniai, bet ir tam tikros valdžią išsaugojusios komunistinės nomenklatūros grupės, kurioms buvo patogiu tokiu būdu rodyti savo „nacionalistiškumą“, o sykiu naikinti „kilmės dokumentus“. Politinis sluoksnis labai greitai suvokė, kad ES politiniame lygmenyje vyrauja įtarumo visokio nacionalizmo, tad ir nacionalinių klausimų, nacionalinius tapatumus palaikančių programų ar sąjūdžių nuostata (plačiau apie ES vyraujančios politinės nuostatos nacionalumo atžvilgiu ypatumus žr. Rubavičius 2009). Lietuvybės tvirtinimo šventė europiniam įtarumo dėl nacionalizmo nuostatos išauklėtam stebėtojui galėjo pasirodyti esanti pati tikriausia nacionalinės *mes, lietuviai* jausenos, tad ir vietinio nacionalizmo apraiška. Politikams buvo apie ką svarstyti. Todėl tik 2007 m. buvo priimtas Dainų švenčių įstatymas, kuriame numatyta dainų šventes rengti kas ketveri metai, o tarp jų ir moksleivių dainų šventes. Atkreiptinas dėmesys, kad jau prieš priimant šį įstatymą, kitaip tariant, valstybei galutinai apsisprendžiant, 2003 m. JT Švietimo, mokslo ir kultūros organizacija pripažino Dainų šventę žmonijos nematerialiuoju ir oraliniu paveldu. Pagvildenkime kiek plačiau esminius nuostatos visokeriopai atsiriboti nuo sovietinės praeities ir ES kultūrinės politikos bruožus, kurie suvoktini ir kaip Dainų šventei kylantys iššūkiai.

Atgavus Nepriklausomybę kai kurie kultūros veikėjai, taip pat kultūrininkai intelektualai ėmėsi darbo kuo greičiau apvalyti kultūrą nuo sovietinių apnašų. Pirmiausia jiems į akis ir krito Dainų šventės, tad imtasi jas „nuvainikuoti“, aiškinant, esą sovietų valdžia tas šventes pavertusi pačiu veiksmingiausiu sovietizavimo ir sovietinės ideologijos skleidimo instrumentu. Tokį supratimą labiausiai stengėsi pagrįsti filosofė Nerija Putinaitė, kuri ganėtinai ilgai darbavosi ir Prezidentūroje, ir Švietimo ir mokslo ministerijoje, užimdama atsakingas pareigas. Straipsniuose, knygose ir pasisakymuose išdėstytos jos mintys įgavo tam tikrų paveikių programinių nuostatų pobūdį. Jos manymu, visi tie tapatumo bruožai, kuriuos lietuviai laikė svarbiais ir puoselėjo, sovietmečiu tapo valdžios sėkmingai naudojamomis (nes sovietiškumas esą vidujai būdingas pačiai lietuvybei) sovietizavimo priemonėmis: „Gamtos išgyvenimą, įsijautimą į liaudies kūrybą, liaudies šnekėseną ir dainas lietuviai laikė savo nacionalinės savimones atramomis. Tačiau iš tiesų tai buvo būdinga pačiai sovietinei pasaulėžiūrai“ (Putinaitė 2007, p. 138). Ypatingos paniekos ir pasmerkimo iš filosofės susilaukia kaip tik liaudies kultūra, kitaip tariant, etninė kultūra ir ypač liaudiškasis dainavimas:

„liaudies dainos ir kultūra buvo pasitelkiami kaip sovietinės socializacijos instrumentai, padedantys žmones atitraukti nuo galimų režimui priešišku veiklų“ (ten pat, p. 183). Galime tik pakartoti aukščiau išsakytas išvadas: nekelia abejonių, kad visokias šventes sovietinė valdžia stengėsi suideologinti ir pasitelkti sovietizavimo reikmėms, tačiau valdžiai niekaip nepavyko tos šventės padaryti grynu ideologiniu įrankiu jau vien dėl to, kad šventė ne tik priminė, bet ir gimtąją kalbą ugdė *mes, lietuviai* jauseną. N. Putinaitė nekelia klausimo, o kas lieka lietuvių sąmonėje, „apvalius“ ją nuo „liaudies dainų ir kultūros“ ir kaip tas „likutis“ palaikytų bei stiprintų lietuvių, nacionalinį tapatumą? Darytina išvada, kad šiuo atžvilgiu nepriimtina, tad ir sąmoningai keistina yra pati modernioji lietuviybė, o pirmiausia – moderniosios lietuviybės supratimas, paremtas Jono Basanavičiaus, Vinco Kudirkos ir Antano Smetonos idėjų bei veiklos. Kas nepavyko sovietiniams ideologams, turėtų pavykti naujesiems „lietuviybės stereotipų laužymo“ ideologams. Tokia filosofinė „drąsa“ darė nemenką įspūdį, ypač tiems, kurie kuo greičiau stengėsi „atsikratyti“ savo komjaunuoliškos ir komunistinės praeities, stodami į radikalių pavyzdinių „kultūros apvalytojų“ gretas.

Kitas valstybės gyvenime svarbus dalykas buvo tas, kad naujosios vyriausybės gana vieningai ėmėsi mažinti išlaidas kultūrai, tad pasigirdavo balsų, esą šventė pernelyg daug kainuojanti. Galime tik pasidžiaugti, kad šventė išliko. Tačiau ji atsidūrė kitokioje politinėje ideologinėje aplinkoje, kurioje svarbios yra Europos Sąjungos formuojamos ideologinės ir kultūros politikos gairės, taip pat požiūris į nacionalinius tapatumus bei jų tvirtinimą. ES įsitvirtino politinė valstybių narių išnacionalinimo, jų valstybinių galių silpninimo nuostata. ES neskatina jokių nacionalinio tapatumo tvirtinimo programų, ji propaguoja nuo gimtinės, gimtųjų vietų, nacionalinės valstybės atsietą kultūrinę kūrybinę įvairovę. Tad nacionalinio tapatumo ir jam būtinos kultūrinės atminties puoselėjimas yra paliktas vietinių politinių elitų nuožiūrai. Tačiau tiems politiniams elitams kur kas svarbiau yra įsijungti į transnacionalinę europinį politinį elitą, kuris kaip tik ir įgyvendina minėtą bendresnę išnacionalinimo politiką. Esminė šiuo atžvilgiu yra bendra minėta įtarumo nacionalizmui nuostata. Visokios nacionalinio tapatumo tvirtinimo programos, tad ir tokio pobūdžio šventės suvokiamos kaip tam tikros nacionalinės jausenos apraiškos, kuriose glūdi galimai grėsmingo, tad ir naikintino nacionalizmo sėklos. Nacionalinė jausena ne tik palaiko išskirtinį *mes* tapatumą, bet ir stipriais emocijiniais ryšiais saistosi su vieta ir valstybe. Tad nacionalinė jausena yra esminis vals-

tybingumo jausenos sandas, kuris būtinas kuriant valstybę. Todėl ES ideologiškai palaiko tokią vietinę kultūros politiką, kuri išetnina ir išnacionalina vietines kultūras, iškeldama ir rodydama kiekvienoje jų glūdinčių vidinių skirtingumų, vidinių kitoniškumų pynę. Europietiška politiška korektiškoje dainų šventėje turėtų skambėti įvairios kalbos, o ji pati būti atvira visoms ES kalboms. Šis ES kultūros politikos bruožas primena sovietmečiu diegtą „internacionalizmą“. Kaip politinės logikos panašumo apraiška minėtinas ir lietuvių tautos supratimą keičiančios sąvokos „Lietuvos tauta“ diegimas, savaip atitinkantis sovietmečiu skleistą „Lietuvos liaudies“ supratimą (pavyzdžiui, 1982-aisiais „Minties“ leidyklos išleisto dokumentų rinkinio *Lietuvos liaudis Didžiąjame tėvynės kare* pavadinimas). Naujoji multikultūralistinės kilmės sąvoka jau įtvirtinta ir strateginės plėtros dokumente *Lietuva 2030*. Beje, sovietmečiu taip pat buvo vykdoma darbo jėgos migracijos politika, kuri skatino tautų maišymąsi visų gyvenimo sričių rusifikacijos pagrindu.

Galima nujausti, kad lietuviybės tvirtinimo šventei kyla pavojus virsti spalvingu, prekybiniais lietuviškumo ženklais išpuoštu ir į festivalinio turizmo tvarkaraštį įtrauktu renginiu, kuriame gausiai naudojamos naujosios medijų technologijos ir kuris organizuojamas pasitelkiant naujas rinkodaros bei reklamos priemones. Mūsų minėtas kultūros industrinimas ir suprekinimas, kultūrinio turizmo industrijos plėtra, marketinginio mąstymo skverbtis kartu su vietinėmis „apsivalymo nuo sovietinių švenčių“ nuostatomis jau savaime veikia prieš pirminį šventės tikslumą – lietuviybės palaikymą ir stiprinimą. Tad to tikslumo palaikymui būtina sąmoninga politinio ir kultūrinio elito valia, suvokianti lietuviybės tvirtinimo svarbą sparčiai besikeičiančiame pasaulyje ir taip pat sparčiai lietuviybės atžvilgiu menkėjančioje Lietuvoje.

Vietoj išvadų

Į tautos, valstybės ir visuomenės istoriją įpinta savita, tačiau savaip istoriją subendrinanti gija – dainų švenčių istorija, kadangi ji yra ne tik šventinių dienų, bet ir nepaliaujamas šventės ruošimo, jos dalyvių auklėjimo ir mokymo, infrastruktūros plėtojimo ir tobulinimo darbas, kitaip tariant, tam tikras bendro gyvenimo pavidalas. Dainų šventės paženklinama visos valstybės gyvenimą, suteikia jam savą laiką ritmą, kuris pajungia ir kitas kultūros sritis. Straipsnyje išsiskeltų klausimų svarstymas verčia daryti apibendrinančią išvadą, kad kol kas Dainų šventė nėra dera-

mai tyrinėta lietuviybės išlaikymo ir tvirtinimo, taip pat ypač svarbiu atsilaikymo prieš sovietizaciją aspektu. Nėra išsiaiškintas nei apibendrintas šios šventės poveikis apskritai visai kultūros sistemai, kultūrinei atminčiai, įvairių socialinių grupių tapatumų formavimuisi, taip pat visoms meninės kūrybos sritims, platesniems kultūrologiniams ir etnologiniams tyrinėjimams. Platesniems tyrinėjimams reikėtų sutelktų kultūrologų, istorikų, filosofų bei sociologų pastangų. Kadangi šventei sovietmečiu buvo teiktas respublikinis statusas, tai jos rengimu rūpinosi partiniai organai. Jie prižiūrėjo ir infrastruktūros plėtrą, reikalingų kadro rengimą. Klausimas – kaip ideologinis valdžios kryptingumas bandė sau pajungti pirminį šventėje glūdintį lietuviybės tvirtinimo tikslingumą? O sykiu – kaip lietuviybės tvirtinimo nuostata plito ir įsitvirtino jos rengėjų bei dalyvių sąmonėje, kaip šventė išlaikė tam tikrą ne tik formos, bet ir turinio lietuviškumą. Norint imtis šių klausimų, reikia išsamiai peržvelgti komunistų partijos CK, įvairių institucijų, taip pat rajonų partinių komitetų, švietimo įstaigų posėdžių archyvinę medžiagą, išgvildinti žiniasklaidoje ryškėjusias švenčių vertinimo, jos tikslų aptarimo nuostatas. Tyrėjų dėmesio laukia ir naujoji šventės istorija, jos ideologinės ir vertybinės gairės, organizavimo ir medijinės sklaidos ypatumai, ritualiniai ir performatyvūs šventimo aspektai (žr. Koster 2003; Turner 1982), visuomenės ir žiūrovų recepcija, poveikis nacionaliniam tapatumui, išitraukimas į kultūrinio turizmo sritį.

Literatūra

- Foley, Malcolm, David McGillivray and Gayle McPherson. 2012. *Event Policy: From Theory to Strategy*. London and New York: Routledge.
- Gebauer and Christoph Wulf. 2009. After the “Death of Man”: From Philosophical Anthropology to Historical Anthropology. In: *Iris* 1(1), p. 171–186.
- Getz, Donald. 2010. The Nature and Scope of Festival Studies. In: *Journal of Event Management Research* 5(1), p. 1–47.
- Gudelis, Regimantas. 2012. Dainų švenčių ištakos ir liuteroniškoji muzikinė tradicija. In: *Res Humanitariae* XI, p. 102–128.
- Gudelis, Regimantas. 2014. Keliai, vedę į pirmąją dainų šventę. In: *Lietuvos dainų švenčių tradicija. The Tradition of Lithuanian Song Celebration*. Vilnius: Pasaulio lietuvių dainų šventės fondas, Lietuvos liaudies kultūros centras, p. 18–26.
- Jurkuvienė, Teresė. 2008. Mikalinos Glemžaitės indėlis į lietuvių tautinio kostiumo kūrybą: 1930–1960 m. In: *Menotyra*, 15(3), p. 66–79.

- Koster, Jan. 2003. Ritual Performance and the Politics of Identity: On the Function and Uses of Ritual. In: *Journal of Historical Pragmatics*, 4(2), p. 211–248.
- Lietuvos Dainų švenčių tradicija*. 2014. Sud. Aurelija Andrejauskaitė ir kt. Vilnius: Lietuvos liaudies kultūros centras.
- Ma, Ling and Alan A. Law. 2012. Historical and Geographical Context of Festival Tourism Development. In: *Journal of Heritage Tourism*, 7(1), p. 13–31.
- Putinaitė, Nerija. 2007. *Nenutrūkusi styga. Prisitaikymas ir pasipriešinimas sovietų Lietuvoje*. Vilnius: Aidai.
- Rubavičius, Vytautas. 2009. Europinis politinis tapatumas: *demosas*, pilietinės vertybės ir nacionaliniai bruožai. In: *Istorinės realybės ir mitai nacionalinėse kultūrose*. Sud. Rita Repšienė. Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno instituto leidykla, p. 114–152.
- Rubavičius, Vytautas. 2010. *Postmodernusis kapitalizmas*. Kaunas: Kitos knygos.
- Rubavičius, Vytautas. 2014. Nacionalinis tapatumas ir etnokultūrinės bendruomenės: Lietuvos kelias. In: *Tautinės mažumos Lietuvoje: virsmai ir atmintys*. Sud. Aivaras Stepukonis. Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, p. 30–58.
- Senvaitytė, Dalia. 2014. Kalendorinių švenčių diskursas sovietinėje Lietuvos periodikoje. II dalis: 1964–1990 m. In: *Lituanistica*, 60(2), p. 118–133.
- Senvaitytė, Dalia. 2013. Kalendorinių švenčių diskursas sovietinėje Lietuvos periodikoje. I dalis: 1964–1990 m. In: *Lituanistica*, 59(2), p. 101–121.
- Turner, Victor W. (ed.). 1982. *Celebration: Studies in Festivity and Ritual*. Washington, DC: Smithsonian Institution Press.
- Turner, Victor W. 1969. *The Ritual Process: Structure and Anti-Structure*. London: Routledge and Kegan Paul.

Stanislovas Juknevičius

Tapatybės ilgesys: Dainų šventės ir kolektyvinė lietuvių pasąmonė

Neseniai po šalį nuvilniję Dainų šventės renginiai palaipsniui blėsta ir slenka užmarštin palikdami kam džiugius, o kam ir gaudžius prisiminimus. Pagrindinis prieš Dainų švenčių organizavimą nukreiptas argumentas – kodėl rengiamas šis brangus, daug pinigų ir laiko reikalaujantis, jokios apčiuopiamos naudos neduodantis renginys, ar, kaip pasakė vienas ypač kritiškai nusiteikęs „Delfi“ portalo skaitytojas, „puota maro metu“. Ar tikrai taip?

Pirmiausia būtina pabrėžti, jog kiekvienas renginys turi savo subjektą – kam jis yra reikalingas. Dainų švenčių subjektas – lietuvių tauta. Todėl, jei kas galvoja, kad lietuvių tauta tėra anachronizmas, iš amžių glūdumos atslenkanti ir šiuolaikinį eurointegracijos nugludintą, nublizgintą socialinį bei politinį šalies interjerą gadinanti pamėklė – tiems Dainų šventės nereikalingos. O su tais, kurie mano kitaip, galima diskutuoti. Šiame straipsnyje tad ir panagrinėsime vieną svarbų Dainų švenčių aspektą – jų vaidmenį formuojantis bei skleidžiantis tautinei tapatybei.

Tautinės tapatybės samprata

Kas yra lietuvis? Paprasčiausias ir bene dažniausias atsakymas į šį klausimą būtų toks: lietuvis – tai žmogus, kurio gimtoji kalba – lietuvių. Išties kalba – svarbus, bet ne vienintelis, o gal net ne pagrindinis tautiškumo požymis. Ar galima, pavyzdžiui, laikyti lietuviais Mikalojų Konstantiną Čiurlionį ar Oskarą Milašį, kai jų abiejų gimtoji kalba buvo lenkų? Ir kaip dėl tų tautų, kurios neturi savo kalbos, o vartoja kitų, dažniausiai kaimyninių tautų kalbas – pavyzdžiui, šveicarai?

Kitas tapatybės dėmuo – bendra istorinė atmintis. Kažin ar kas abejoja, jog tam tikri istoriniai įvykiai ar jų visuma turi lemiamos reikšmės formuojantis tapatybei. Kokia, pavyzdžiui, būtų amerikiečių tauta be Nepriklausomybės karo, prancūzų – be Didžiosios revoliucijos ar lietuvių – be Žalgirio mūšio? Tačiau istorija tik tada tampa svarbiu tapatybės dėmeniu, kai yra iš naujo ir iš naujo gaivinama,

permaštoma, išgyvenama, kai susiformuoja tam tikros istorinių įvykių įprasminimo ir įamžinimo tradicijos.

Papročiai ir tradicijos – trečias svarbus ir dažnai minimas tautinės tapatybės dėmuo. Vis dėlto patys savaime papročiai ir tradicijos negarantuoja stiprios tautinės tapatybės. Antai sovietmečiu daugelis lietuvių buvo įpratę pasisavinti bent nedidelę dalį jiems prieinamo valstybinio („bendraliaudinio“) turto, o visuotinės šventinės demonstracijos buvo tapusios tegul ir nenuoširdžia, primesta – tradicija. Tačiau dėl to vargu ar kas rimtai manys esą lietuviams būdinga vagiliauti ar būriais, miniomis šlaistytis po gatves, šūkaujant Sovietų valdžią šlovinančius šūkius.

Ketvirtas ir bene reikšmingiausias tautinės tapatybės dėmuo – ypatingos kolektyvinės sąjaučios struktūros. Jos pasireiškia tuo, kad žmogus jaučia, mąsto, elgiasi taip, kaip būdinga tik jo tautai. Pavyzdžiui, lietuvis, pagalvojęs apie Žalgirio mūšį, patiria pasididžiavimą, žydas, pamatęs ką nors godžiai valgant kiaulieną, – pasišlykštėjimą ar panašias emocijas. Tautai būdingų ypatybių visuma sudaro tai, ką galima pavadinti tautos siela arba, pasitelkiant romantiko Johano Gotfriedo Herderio terminą, *tautos dvasia*. Būtina pabrėžti, kad tautos dvasia pasireiškia tik tais atvejais, kai su ja siejami jausmai patiriami ar veiksmai atliekami nesąjaučiai, kai žmogui nereikia sąjaučiai galvoti, kad jis – lietuvis (lenkas, vokiečių, rusas ar kt.) ir todėl privalo jausti, elgtis ar mąstyti taip, o ne kitaip. Tautinio auklėjimo tikslas ir yra kuo daugiau sąjaučių psichikos turinių paversti nesąjaučiais įgūdžiais, t. y. suformuoti tai tautai būdingas sąjaučių struktūras. Kuo daugiau žmonių ir kuo ilgesnį laiką formuoja tautos sielą, tuo ji stipresnė. Tauta gyvuoja tol, kol gyvuoja jos narių jauseną, mąstyseną ir elgesį lemiančios sąjaučių struktūros, kitaip tariant, tautos siela. Jai nykstant, telieka bendra kalba kalbančių ar bendroje teritorijoje gyvenančių žmonių grupė.

Pasąjaučių struktūra

Skirtingos psichologijos ir filosofijos mokyklos sąjaučių struktūras ir jų vaidmenį žmonių gyvenime supranta skirtingai. Analitinė psichologija, kurios idėjomis čia daugiausia ir remsimės, sąjaučių turiniams apibūdinti naudoja dvi pagrindines sąjaučių sąvokas: kompleksą ir archetipą.

Kompleksas – tai autonomiškas, nuo sąjaučių žmogaus pastangų nepriklausomas ar mažai priklausomas psichikos fragmentas. Dažniausiai kompleksas

yra nestandartinėje situacijoje patirto stipraus jausmo, ar afekto, padarinys. Kaip rašo Carlos Gustavas Jungas, „kiekvienas afektas stengiasi tapti autonominiu kompleksu ir, kur įmanoma, tempia paskui save *ego*“ (Юнг 2003, p. 326). Pavyzdžiui, kartą skendęs ir labai išsigandęs žmogus gali visą gyvenimą bijoti maudytis, taigi turėti kompleksą – bijoti vandens.

Archetipai formuojasi daug kartų tipiškosiose situacijose atliekant tuos pačius veiksmus. Jungo žodžiais tariant, „archetipų yra tiek, kiek yra tipiškų gyvenimo situacijų. Be galo kartodamasis patyrimas atsispaudžia psichikos sandaroje, bet ne kaip konkretaus turinio vaizdinys, o veikia kaip gryna forma be turinio, sudaranti iš esmės tik atitinkamo požiūrio bei elgesio galimybę. Jei gyvenime atsitinka kas nors, kas atitinka archetipą, jis sužadinas. Tada panašiai kaip instinktyvios reakcijos atveju patiriama būtinybė veikti taip, o ne kitaip, kuri nugali protą ir valią arba sukelia konfliktą ir gali peraugti į patologiją, t. y. sukelti neurozę“ (Jung 1978, p. 66–67). Pavyzdžiui, žmogus, įpratęs persižegnoti prieš Nukryžiuotąjį, patirs dvasinį diskomfortą, o gali net susirgti neuroze, jei dėl kokių nors priežasčių nebegalės to daryti.

Svarbus archetipų bruožas – tas, kad jų patyrimas visada susijęs su jausmais. Panašiai kaip atskiro žmogaus išgyventas stiprus jausmas, afektas „nusėda“ sąjmonėje ir iš ten vėliau veikia individo sąmonę, taip ir daugelio žmonių išgyvenami jausmai „nusėda“ kolektyvinėje sąjmonėje ir iš ten veikia sąmonę, taip pat ir asmeninę.

Tarkime, kad kokia nors gentis laimėjo karą ir šventė pergalę. Šventės dalyviai patyrė nors ir kiek skirtingus, tačiau didžia dalimi bendrus jausmus – liūdesį dėl žuvusių draugų, prieš tai patirto nerimo, baimės prisiminimus ir pakylėtą, visa nustelbiantį džiaugsmą. Jei šie jausmai nepalaikomi, nepuoselėjami, po kurio laiko jie išblėsta, ir štai po kelių dešimtmečių žmonės jau teprisimena vien patį šventės faktą, o tuo metu išgyventų jausmų prisiminti nebegali. Bet jei pergalės minėjimas ir šventimas tampa periodišku, susidaro savotiškas šios šventės ritualas, kurio metu kaskart vis prisimenami, iš naujo atgaivinami ir taip palaikomi kitados patirti jausmai. Tokiu atveju atitinkamus jausmus gali patirti net ir tie pergalės šventės dalyviai, kurie tiesiogiai anoje nė nedalyvavo. Pergalės įkvėptas pakylėtas jausmas šitaip gyvuoja tol, kol tebėra gyvas bent vienas jį patyręs žmogus. Jei tas jausmas įvardijamas ar net suasmeninamas, kaip antai senovės graikų pergalės deive Nikė, jis tampa mitinio pasaulėvaizdžio dalimi.

Šalia mitologijos, svarbų vaidmenį formuojant kolektyvinę pasąmonę vaidina filosofija. Pastaroji ne tik įtraukia žmogų ir jo gyvenimą į visuomenės, gamtos, būties struktūrą, bet ir sukuria veiksmingas kolektyvinės elgsenos schemas. Pavyzdžiui, konfucionistinė filosofija daugiau kaip du tūkstančius metų veikė visų Kinijos socialinių sluoksnių – pradėdant valstiečiais ir baigiant imperatoriais – gyvenimą, padėjo atlaikyti žiauriausias istorines negandas ir tokiu būdu itin stipriai paveikė kinų tautos sielą. Neatsitiktinai pagrindinis šios filosofijos patosas ir jėga yra ne naujovė ir originalumas, ne kas nors stublinamai netikėta, o visai priešingai: atidus ir pagarbus požiūris į praeitį, tautos tradicijas, apeigas, ritualus. Kaip sakė Konfucijus, „aš tik perduodu, aš nieko naujo nekuriu. Tikiu senove ir ją gerbiu“ (Konfucijus 1994, p. 90).

Dar vienas svarbus kolektyvinės pasąmonės formavimosi veiksnys – religija. Čia bene geriausias pavyzdys būtų žydų istorija. Nebeturėdami nei savo žemės, nei kalbos, nei bent kiek ryškesnių socialinių ar politinių struktūrų, o tik laikydamiesi „Įstatymo“ ir jo komentaruose įtvirtintų elgsio, mąstysenos, pasaulėjautos normų, žydai sugebėjo ne tik išlikti nepalankiausiomis sąlygomis, bet atkurti savo valstybę ir žengti Vakarų civilizacijos avangarde. Kadangi religija – lemiamą žydų tautinės tapatybės dalis, nenuostabu, kad Izraelis yra ta šalis, kurioje religija neatskirta nuo valstybės.

Galiausiai kolektyvinės pasąmonės formavimasis ir raiška neišsivaizduojami be meno. Pasak Jungo, „menas – tai plastinis archetipų įforminimas (Jung 1999, p. 64). Profesionalus menas atspindi konkrečios istorinės kultūros terpėje besiformuojančius archetipus, liaudies menas – giliausia ir gyvybingiausia kolektyvinio mąstysenos, jausenos ir elgsenos šaknis. Ypatingą reikšmę ši kolektyvinės pasąmonės gyvavimo forma turi toms tautoms, kurios istorijos arenoje pasirodė palyginti vėlai ir galingesnių kaimynų buvo nuolat gožiamos, kaip buvo ir su šiuolaikine lietuvių tauta. Mes neturime nei tokios spalvingos, neišdildomą pėdsaką Vakarų kultūroje palikusios mitologijos kaip graikai, nei tokios išvalgios, iškilios filosofijos kaip kinai, nei tokios uždegančios ir grėsmingos religijos kaip žydai. Bet mes turime liaudies meną. Liaudies mene, liaudies kultūroje ir glūdi mūsų filosofija, mitologija, religija, iš jos geriausiai ir atsiskleidžia lietuvių pasaulėjauta ir pasaulėžiūra, lietuvių siela.

Tapatumo dirbtuvės

Dainų šventė reikalinga jau vien todėl, kad tai – šventė. Pats žodis *šventė* yra kilęs nuo to, kas *šventa*. Jei žmogaus gyvenime nebelyka nieko šventa, jis virsta paprasčiausiu gyvuliu, todėl visose kultūrose šventumas itin saugomas ir puoselėjimas, jam skiriamas pirmasis dėmesys (žr. Eliade 1961). Dabartinėje Vakarų kultūroje tam tikrą vaidmenį tebevaidina krikščioniškos šventės – jos palaiko ir išreiškia krikščionims būdingas sąmonės struktūras. Esama pagoniškų švenčių – per jas bando prisiminti save ir nubusti kitados užmigdyta pagoniškoji siela. Yra valstybinės šventės – jos ugdo patriotizmą, pilietiškumą, pasiaukojimą, ištikimybę tautos sukurtai valstybei. O Dainų šventė – tai dainuojančios tautos šventė. Tai unikali galimybė tautos sielai prabilti ir daina pareikšti apie save, save išreikšti, atskleisti savo tikrąją dvasią ir taip perduoti ją ateinančioms kartoms.

Dainų šventės reikalingos dar ir todėl, kad tai – tradicinės šventės, o tradicija – pagrindinis kolektyvinę sąmonę formuojantis veiksnys. Būtent iš tradicijos atsiranda tie „nesuskaičiuojami pasikartojimai“, kurie lemia kolektyvinio mąstymo, jausenos ir elgesio lytį. Kažkada visas žmogaus gyvenimas vyko nuo šventės iki šventės, buvo įprasmintas visuomenės ir gamtos gyvenimo darneje. Gausėjant mokslo bei technologijų pasiekimams, žmogus ėmė jaustis nebe gamtos dalimi, o jos viešpačiu. Tačiau atitrūkus, atplėšta nuo maitinančių žemės syvų tautos siela ėmė vysti ir nykti. Kaip rašė Oswaldas Spengleris, „vietoj gyvybingos, su žeme suaugusios tautos atsiranda naujasis klajoklis, parazitas, didmiesčio gyventojas, tuščias, praradęs tradicijas, fliuktuojančių faktų masėje paskendęs praktiškasis žmogus“ (Spengler 1922, p. 45). Tokiomis aplinkybėmis Lietuvoje ir kitose Baltijos kraštuose iškilusi nauja gyvybinga tradicija – įstabus dvasingumo blyksnis pragmatizmo persunktoje Vakarų kultūroje.

Dainų šventės repertuaro pagrindą sudaro liaudies menas, o tai – gausiausia ir seniausia kūrybos rūšis. Būtent liaudies kūryboje – dainose, mituose, pasakose – šaknyje ir bręsta, iš jos skleidžiasi pamatiniai tautos sielą lemiantys archetipai. Neatsitiktinai Herderis liaudies meną laikė pagrindine tautos sielos išraiška ir ugdymo priemone (žr. Herder 2013).

Svarbu ir tai, kad Dainų šventėse skamba ne tik liaudies dainos, bet ir profesionalių kompozitorių kūriniai. Populiariojoje ir mokslinėje Vakarų literatūroje susiformavo du požiūriai į tautinės tapatybės prigimtį ir esmę. Dalis tyrinėtojų

mano, jog tautos tapatybė yra pastovi, nekintama ir paveldima, o dalis ją suvokia kaip „niekad nesiliaujančią, nuolat neišbaigtą ir neužbaigtą, atvirą veiklą, kurioje mes visi, laisva valia ar aplinkybių verčiami, dalyvaujame“ (Bauman 2001, p. 152). Esminio prieštaravimo tarp šių požiūrių nėra: vienas iš jų pabrėžia nekintamą tautinės tapatybės dalį, kurią kaip tik sudaro ar bent atspindi liaudies kūryba; kitas – kintamą, to meto sąlygotą ir apibrėžtą dalį, bene geriausiai išreikštą profesionaliųjų kūryba. Dainų šventė suteikia galimybę atskleisti, paskleisti ir įvertinti, o kartais tiesiog inventorizuoti abi šias tautinės tapatybės dedamąsias.

Gėrintis liaudies paveldu ir didžiuojantis profesionalios kūrybos pasiekimais, kartais užmirštama dar viena svarbi meno funkcija – vienijanti. Būtent vienijančią bendro dainavimo reikšmę pabrėžė Gilbertas Kytas Chestertonas esė „Choras“. Dainuoti chore, vadinasi, ne tik įsilieti į darnų balsų bei garsų sąskambį, bet ir patirti bendrus jausmus, bendrą polėkį, dainos pasakojamą istoriją susieti su tikrove, su filosofine būties esme (Chestertonas 1989, p. 83). Kai tūkstančiai, dešimtys tūkstančių po įvairias pasaulio šalis išsibarsčiusių lietuvių drauge užtraukia Tautišką giesmę, ji tautą suvienija labiau nei šimtai socialinės atskirties mažinimui ar integracijos stiprinimui skirtų projektų.

Ir, pagaliau, Dainų šventės atlieka ir propagandinę funkciją. Lietuviai pasaulyje vertinami įvairiai ir net dažniau neigiamai, nei teigiamai. Kadangi apie lietuvių dažniausiai sprendžiama pagal emigrantus, o emigruoja neretai gyvenimu nusivylę, tvirtų moralinių saitų nevaržomi žmonės, tai neturėtų stebinti. Dainų šventės kuria ir skleidžia kitokio – šokančio ir dainuojančio, besišypsančio ir besijuokiančio lietuvio įvaizdį, laužo neigiamus stereotipus, atveria pasauliui šimtmėčiais kauptą ir liaudies mene išreikštą tautos išmintį. Be to, dalyvavimas Dainų šventės renginiuose sieja žmones su žeme, tauta, Tėvyne. Dainuojantis lietuvis ne-emigruos, o jei ir emigruos – sugrįš, jei negrįš – visą gyvenimą ilgėsis Lietuvos. Be abejo, šokti ir dainuoti galima ir emigracijoje, bet didelė dalimi tai įmanoma todėl, kad yra Lietuva.

Vienijanti gija

Kaip jau minėjome, archetipai formuojami sąmoningomis tam tikros visuomenės ar žmonių grupės pastangomis. Pagrindinė to priemonė – daug kartų kartojami veiksmai, patiriami jausmai, vaizdiniai. Visi jie atliekami, paisant tam tikrų taisy-

klių ar reikalavimų. Tekstai, kuriuose išdėstytos šios taisyklės, galima pavadinti etaloniniais tekstais. Tarp kitų žinomiausi tokių tekstų pavyzdžiai – *Li ching* (ritualų knyga) senovės Kinijoje, *Manava dharmasastra* (Manu įstatymų rinkinys) senovės Indijoje, žydų *Įstatymas*.

Šalia etaloninių tekstų svarbų vaidmenį formuojant archetipus vaidina mėgdžiotinos, ar sektino pavyzdžio asmenybės. Dažniausiai etaloninėms asmenybėms apibūdinti vartojama sąvoka – „tikras“: tikras karys, tikras džentelmenas, tikras katalikas ir pan. Sektinos asmenybės ar etaloninio teksto egzistavimas visuomenėje – būtina archetipo formavimosi sąlyga. Archetipai susiformuoja kaip daugkartinių pasikartojimų rezultatas, tačiau tik tuo atveju, jei visi tie pasikartojimai nenukryps-ta nuo tam tikro pavyzdžio ar etalono. Etaloninė asmenybė ir yra regimasis ar menamas to pavyzdžio įsikūnijimas.

Lietuva XX amžiuje pergyveno tris pagrindinius istorinius tarpsnius: pirmąją nepriklausomybę, bolševizmą ir antrąją nepriklausomybę, ir kiekviename iš jų egzistavo savos tipinės situacijos, savi etaloniniai tekstai ir savos etaloninės asmenybės. Pirmosios nepriklausomybės metais susiformavo valstybinių švenčių šventimo ritualai, buvo įvardytos ir išryškintos tautai ypatingai nusipelnusios asmenybės, intensyviai kuriama nacionalinė, vėliau klasikine tapusi literatūra. Bolševizmas visą šią sistemą sugriovė ir pradėjo kurti naują. Buvo intensyviai diegiamos naujos tipinės situacijos: naujos valstybinės šventės, įvairiausios profesinės šventės, vadinamieji komunistiniai šeštadieniai, politinės informacijos darbovietėse ir pan. Buvo sukurti ir kuriami nauji etaloniniai tekstai (Marxo-Engelso-Lenino raštai, Komunistų partijos suvažiavimų medžiaga, Komunistų partijos lyderių kalbos ir knygos) bei naujos etaloninės asmenybės (Pavlas Korčaginas, Pavlikas Morozovas, Marytė Melnikaitė ir t. t.). Visų šių pastangų tikslas buvo sukurti naujo tipo tarybinį žmogų, kurio pašamonė turėjo iš esmės skirtis nuo vadinamo kapitalistinio žmogaus pašamonės. Antroji nepriklausomybė visas šias pastangas pavertė niekais. Remiantis istorine atmintimi ir naujai įgytu patyrimu, pradėtos kurti naujos tipinės situacijos, nauji etaloniniai tekstai ir sektino pavyzdžio asmenybės. Bet šis procesas vyksta lėtai ir sunkiai. Pirmiausia vyresnės kartos žmonių pašamonė – gerai ar blogai – iš esmės susiformavusi ir pakeisti ją labai sunku. Jaunesnės kartos žmonės iš karto patenka į eurointegracijos ir globalizacijos srautą, kuris nacionalinius tapatumus ne puoselėja, o veikiausiai griauja. Dainų šventės – vienintelis renginys, persmelkiantis visus

tris istorinius tarpsnius, todėl jų reikšmę formuojant kolektyvinę lietuvių pasąmonę sunku perdaug vertinti.

Iš šios tautinės tapatybės sampratos seka dar viena svarbi Dainų švenčių funkcija – etaloninė. Suvažiavę į Dainų šventės renginius žiūrovai, pirmiausiai išsivijos lietuviai, pamato gal ne visada autentiškai, tačiau bent choreografiškai suvienodintus, parengtus liaudies šokius ir išgirsta harmonizuotai atliekamas liaudies dainas, todėl grįžę į savo kraštus gali tą „vienodumą“ palaikyti ir skleisti toliau. Išsibarsčiusi po visą pasaulį žydų tauta išsaugojo savo tapatumą tik todėl, kad kiekvienas žydas gyveno ne kaip sumanęs, o griežtai laikėsi „įstatyme“ išdėstytų gyvenimo taisyklių. Panašiai liaudies menas tik tada formuos tautinę tapatybę, jei lietuviai – Lietuvoje ir svetur – šoks ir dainuos ne kaip nori, o tik pagal tam tikras taisykles. Dainų šventės ir yra regimasis tų taisyklių įkūnijimas.

Taigi Dainų šventė – unikalus, iš pačių kolektyvinės pasąmonės gelmių kylantis ir įvairiausiose geografinėse bei dvasinėse platumose pasklidusius lietuvius vienijantis reiškinys. Jei istorijos vadovėliuose kada nors atsiras sakinyš „XXXX metais įvyko paskutinė lietuvių Dainų šventė“, tai reikš, kad neilgai trukus užgeso ir kolektyvinė lietuvių tautos siela. Liks tik kažkada lietuvių apgyvendintos žemės.

Literatūra

Bauman 2001 = Bauman, Z. *The Individualized Society*. Cambridge: Polity Press, 2001.

Chestertonas 1989 = Čestertonas, G. K. Choras. Iš: Čestertonas, G. K. *Esė: rinktinė*. Sudarė Arvydas Juozaitis. Iš anglų kalbos vertė Marijus Audris Pakštas ir Vidmantas Štilius. Vilnius: Mintis, 1989, p. 82–85.

Eliade 1961 = Eliade, M. *The Sacred and the Profane: The Nature of Religion*. New York: Harper Torchbooks, 1961.

Herder 2013 = Herder, J. G. *Volkslieder: Stimmen der Völker in Liedern*. CreateSpace Independent Publishing Platform, 2013 (1773).

Konfucijus 1994 = Konfucijus. *Apmąstymai ir pašnekesiai*. Iš vokiečių kalbos vertė Zita Mažeikaitė. Vilnius: Pradai, 1994.

Jung 1999 = Jung, C. G. *Psichoanalizė ir filosofija*. Sudarė Antanas Andrijauskas ir Antanas Rybelis. Iš vokiečių kalbos vertė Zigmantas Ardickas, Oresta Rėgalaitė, Kazimieras Seibutis, Irena Tumavičiūtė. Vilnius: Pradai, 1999.

- Jung 1978* = Jung, C. G. The Archetypes and the Collective Unconscious. Iš: *The Portable Jung*, edited by J. Campbell. Translator R.F.S. Hull: Penguin Books, 1978.
- Spengler 1922* = Spengler, O. *Der Untergang des Abendlandes: Umriss einer Morphologie der Weltgeschichte*. München: C. H. Beck, 1922.
- Юнг 2003* = Юнг, К. Г. *Дух в человеке, искусстве и литературе*. Пер. А. А. Спектор. Минск: Харвест, 2003.

Charlie Dupiot

Lituanie, côté chœur [Lietuva, chorų šalis]

Radio France International (RFI), rubrikai „*Si loin, si proche*“ [„Taip toli, taip arti“] 2014 m. gruodžio 13 d. parengtas 46 minučių reportažas apie Lietuvos dainų ir šokių šventę, kuriame aptariama šios milžiniškos šventės, kurioje dalyvauja 40 tūkstančių dalyvių, reikšmė. Interviu su šventės dalyviais, kurie jaučiasi kaip viena šeima, atskleidžiami įvairūs šventės aspektai. Pasakojama apie Vilnių, istoriją, turistinį savitumą ir konkrečias šventės vietas – Vingio parką, pristatant gausų su švente susijusių žmonių būrį. Apie nacionalinį lietuvių kultūros paveldą, skambant tradicinėms lietuvių dainoms, kalbama su etnologe Elena Bradūnaite. Apie dainų šventės svarbą mintimis dalinasi ir Rasa Gelgotienė, trijų Vilniaus universiteto chorų vadovė.

Plus de 12 000 choristes chantent ensemble à la cérémonie de clôture du Festival Dainų šventė à Vilnius. © Archives du Centre lituanien de culture folklorique

Klausyti:

<http://www.rfi.fr/emission/20141213-lituanie-vilnius-choeur-festival-dainu-svente/>